

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่อง การพัฒนาหนังสือส่งเสริมการอ่านกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม รายวิชา .พระพุทธศาสนา เรื่อง..ฮีตสิบสอง ชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 1 ผู้วิจัย ได้ค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
2. การสร้างหนังสือส่งเสริมการอ่านและการหาประสิทธิภาพของหนังสือส่งเสริมการอ่าน
3. ประเพณี ฮีตสิบสอง อำเภอ โกลุุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
4. การหาดัชนีประสิทธิผลของหนังสือส่งเสริมการอ่าน
5. แผนการจัดการเรียนรู้
6. ความพึงพอใจ
7. บริบทของ โรงเรียนบ้านทันคูเหนือ ตำบลหนองเหล็ก อำเภอ โกลุุมพิสัย สำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษาการศึกษามหาสารคาม เขต 3
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

มาตรฐานการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ว่าด้วยการอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีความเชื่อมสัมพันธ์กันและมีความแตกต่างกันอย่างหลากหลาย เพื่อช่วยให้สามารถปรับตนเองกับบริบทสภาพแวดล้อมเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบมีความรู้ ทักษะคุณธรรม และค่านิยมที่เหมาะสม โดยได้กำหนดสาระต่างๆไว้ ดังนี้

ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม แนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ การกำหนดหลักธรรมคำสอนไป

ในทางปฏิบัติในการพัฒนาตนเอง และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงามพัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมและส่วนรวม

หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม ระบบการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ลักษณะและความสำคัญการเป็นพลเมืองดี ความแตกต่างและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ปลูกฝังค่านิยมด้านประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ การดำเนินชีวิตอย่างสันติสุขในสังคมไทยและสังคมโลก

เศรษฐศาสตร์ การผลิต การแจกจ่าย และการบริโภคสินค้าและบริการ การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพ การดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ และการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวัน

ประวัติศาสตร์ เวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ วิธีการทางประวัติศาสตร์ พัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์และการเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์ต่าง ๆ ผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์สำคัญในอดีต บุคคลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ในอดีต ความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทยแหล่งอารยธรรมที่สำคัญของโลก

ภูมิศาสตร์ ลักษณะกายภาพของโลก แหล่งทรัพยากร และภูมิอากาศของประเทศไทย และภูมิภาคต่างๆ ของโลก การใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ ความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กานำเสนอข้อมูลภูมิสารสนเทศ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม
สาระที่เป็นองค์ความรู้ของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ประกอบด้วย

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

มาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

มาตรฐาน ส 1.1 รู้เข้าใจประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนา ที่ตนนับถือ และศาสนาอื่น มีศรัทธาที่ถูกต้อง ยึดมั่นและปฏิบัติตาม หลักธรรมเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจ ตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดีและซำรงรักษาพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรมและการดำเนินชีวิตในสังคม

มาตรฐาน ส 2.1 เข้าใจและปฏิบัติตนตามหน้าที่ของการเป็นพลเมืองดี มีค่านิยมที่ดีงาม และ ซำรงรักษาประเพณีและวัฒนธรรมไทย ดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคมไทย และสังคมโลกอย่างสันติสุขประเพณี และวัฒนธรรมดำรงชีวิตอยู่ร่วมกัน ในสังคมไทยและสังคมโลกอย่างสันติสุข

มาตรฐาน ส 2.2 เข้าใจระบบการเมืองการปกครองในสังคมปัจจุบัน ยึดมั่นศรัทธา และซำรงรักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ ทรงเป็นประมุข

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

มาตรฐาน ส 3.1 เข้าใจและสามารถบริหารจัดการทรัพยากรในการผลิตและการบริโภค การใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัดได้อย่างมีประสิทธิภาพและคุ้มค้ำรวมทั้งเข้าใจหลักการของเศรษฐกิจอย่างพอเพียง เพื่อการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพมาตรฐาน ส 3.2 : เข้าใจระบบ และสถาบันทางเศรษฐกิจต่างๆ ความสัมพันธ์ของระบบ เศรษฐกิจและความจำเป็นของการร่วมมือกันทางเศรษฐกิจในสังคมโลก

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

มาตรฐาน ส 4.1 เข้าใจความหมาย ความสำคัญของเวลาและยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ สามารถใช้วิธีทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆอย่างเป็นระบบ

มาตรฐาน ส 4.2 เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตถึงปัจจุบันในด้านความสัมพันธ์และ การเปลี่ยนแปลงของเหตุการณ์อย่างต่อเนื่อง ตระหนักถึงความสำคัญและสามารถวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น

มาตรฐาน ส 4.3 เข้าใจความเป็นมาของชาติไทย วัฒนธรรม ภูมิปัญญาไทย มีความรัก ความภูมิใจและซำรงความเป็นไทย

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

มาตรฐาน ส 5.1 เข้าใจลักษณะของโลกทางกายภาพ และความสัมพันธ์ของสรรพสิ่งซึ่งมีผล ต่อกันและกันในระบบของธรรมชาติ ใช้แผนที่และเครื่องมือทางภูมิศาสตร์ในการค้นหาวิเคราะห์สรุป และใช้ข้อมูลภูมิสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ

มาตรฐาน ส 5.2 เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิด การสร้างสรรควัฒนธรรม มีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน

คุณภาพผู้เรียน

จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

มีความรู้เกี่ยวกับความเป็นไปของโลก โดยการศึกษาประเทศไทยเปรียบเทียบกับประเทศในภูมิภาคต่างๆ ใน โลก เพื่อพัฒนาแนวคิดเรื่องการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

มีทักษะที่จำเป็นต่อการเป็นนักคิดอย่างมีวิจารณญาณได้รับการพัฒนาแนวคิดและขยายประสบการณ์เปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยกับประเทศในภูมิภาคต่างๆ ใน โลก ได้แก่ เอเชีย ออสเตรเลีย โอเชียเนีย แอฟริกา ยุโรป อเมริกาเหนือ อเมริกาใต้ ในด้านศาสนา คุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม การเมือง การปกครอง ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์ในอนาคต สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและวางแผนการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสมรู้และเข้าใจแนวคิดและวิเคราะห์เหตุการณ์ในอนาคต สามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและวางแผนการดำเนินงานได้อย่างเหมาะสม

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้นำสาระที่ 1 ศาสนา ศิลปกรรม จริยธรรม มาตรฐาน ส 1.2 เข้าใจตระหนักและปฏิบัติตนเป็นศาสนิกชนที่ดี และธำรงรักษาพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือเป็นกรอบเนื้อหาการวิจัย และพัฒนาหนังสือส่งเสริมการอ่านเรียกชื่อสิบสอง

หลักจิตวิทยาในการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม การจัดการเรียนการสอนนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 จำเป็นอย่างยิ่งที่ครูต้องอาศัยหลักจิตวิทยามาเป็นพื้นฐาน เพื่อให้เกิดประโยชน์กับผู้เรียนให้มากที่สุด หลักจิตวิทยาในการจัดการเรียนการสอนประกอบด้วย

1. ความแตกต่างระหว่างบุคคล (Individual Different) ในการจัดการเรียนการสอนต้องคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลมาก เด็กที่อยู่ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน และมีความสามารถรับรู้ที่แตกต่างกัน การสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและ

วัฒนธรรมควรมีการทดสอบความรู้พื้นฐานของผู้เรียนก่อนสอน การสอนโดยแบ่งกลุ่มและเด็กเก่งกับเด็กอ่อนไว้ด้วยกัน เพื่อให้เด็กเก่งช่วยเหลือเด็กอ่อน และเด็กอ่อนได้ดูแบบอย่างเด็กเก่ง

2. ความพร้อม (Readiness) ความพร้อมคือสภาพการเจริญเติบโตของร่างกาย ความรู้สึกรู้สีกพื้นฐาน และความสนใจที่จะรับรู้สิ่งที่ครูสอนไว้ได้ ซึ่งองค์ประกอบของความพร้อมเด็กมีหลายประการ ได้แก่

2.1 วุฒิภาวะ (Maturation) ความพร้อมที่รับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ตามอายุของเขา เด็กยังมีอายุมากขึ้น ความพร้อมที่จะรับรู้ก็จะมากขึ้น

2.2 ประสบการณ์เดิม (Experience) หมายถึง ประสบการณ์ที่เด็กมีอยู่ก่อนที่จะรับรู้สิ่งที่ครูให้ใหม่ ถ้าประสบการณ์เดิมเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ใหม่ที่ครูสอนให้เด็กจะรับรู้ประสบการณ์ใหม่ได้เร็ว

2.3 ความสัมพันธ์ของบทเรียนกับตัวเด็ก หมายถึง จัดบทเรียนที่ธรรมชาติสัมพันธ์กับความสนใจของเด็ก เด็กจะรับรู้ได้เร็วขึ้น

3. กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ซึ่งมีผลมาจากที่บุคคลได้รับประสบการณ์ที่มีผลมาจากความเจริญงอกงามของบุคคลทั้งในด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา บุคคลจะสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม

4. เป้าหมายของการเรียนรู้ (Purposeful Learning) การกำหนดเป้าหมายของครูก่อนสอน เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อจะได้ดำเนินการสอนให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ เป็นการกระตุ้นความสนใจในบทเรียนให้มากขึ้น เมื่อนักเรียนรู้ว่าจุดมุ่งหมายของการเรียนคืออะไร เรียนแล้วได้รับประโยชน์อย่างไร ดังนั้นครูผู้สอนต้องตั้งจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรมไว้ในบทเรียน วิธีที่ดีที่สุดประการหนึ่ง คือ ให้นักเรียนช่วยกันตั้งเป้าหมายในการเรียนแต่ละเรื่องไว้

5. การเรียนรู้โดยการฝึกฝน (Law of Exercise) การฝึกหัดบ่อยๆ ทำให้ผลการเรียนรู้ได้ผลเร็วขึ้น ธอร์นไดค์ (Thorndike) ให้ความเห็นว่า การกระทำซ้ำๆ จะเกิดการแม่นยำในเนื้อหาดีขึ้น

6. การเรียนรู้โดยการลงมือกระทำด้วยตนเอง (Learning by Doing) การได้ทำกิจกรรมเอง จะเกิดการเรียนรู้ เพราะมีประสบการณ์ตรง

7. กฎแห่งกรรม (Law of Effect) ธอร์นไดค์ (Thorndike) ได้กล่าวว่า
 “ผลแห่งปฏิกิริยาตอบสนองใดเป็นที่พอใจ บุคคลนั้นย่อมทำกิจกรรมนั้นซ้ำอีก แต่ผลจาก
 ปฏิกิริยาใดๆ ไม่เป็นที่พอใจ บุคคลจะหลีกเลี่ยงไม่ทำปฏิกิริยานั้นอีก” หากเชื่อตามทฤษฎีนี้
 ความเบื่อหน่ายในการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษาของนักเรียนส่วนใหญ่ย่อมเกิดจาก
 วิธีสอนและการจัดกิจกรรมไม่สບอารมณ์ของผู้เรียน นั่นคือเด็กไม่พอใจเรียนวิชาสังคมศึกษา
 ทำให้เกิดข้อบกพร่องทางแก้ไขอย่างหนึ่งคือ การตรวจสอบผลงานนักเรียน ได้รู้ผลการกระทำ
 ของตนเองอย่างสม่ำเสมอ

8. กฎแห่งการนำไปใช้ (Law of Use and Disuse) การเรียนรู้จะเกิดผลดี ก็ต่อเมื่อนำ
 ความรู้นั้นไปใช้ ในการจัดการเรียนการสอนครูควรให้โอกาสฝึกฝนบ่อยๆ เพราะเมื่อนักเรียน
 ฝึกฝนได้บ่อยๆ จะเกิดความคล่องแคล่วหรือเกิดทักษะ

9. กฎแห่งแรงจูงใจ (Law of Motivation) เพราะนักเรียนต่างก็คิดว่าเป็นเรื่องที่รู้อยู่
 แล้วและใช้เป็นประจำ ดังนั้นการสอนที่จะให้ผล ต้องอาศัยแรงจูงใจเป็นสำคัญซึ่งแรงจูงใจจะ
 ทำให้เกิดการเรียนรู้ คือ

9.1 บุคลิกภาพของครู

9.2 วิธีสอน

9.3 ประสพผลสำเร็จในการเรียนของผู้เรียน

9.4 การยกย่องชมเชยหรือตำหนิ

9.5 สื่อการเรียน/แหล่งเรียนรู้

9.6 การได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรม

9.7 การได้มีโอกาสเป็นตัวอย่างที่ดีให้แก่ผู้อื่น

9.8 ผลงานได้มีโอกาสเผยแพร่

10. การเสริมกำลังใจ (Reinforcement) การเสริมกำลังใจ เป็นการทำให้นักเรียนเกิด
 ความภูมิใจ ที่ตนทำอะไรได้ถูกต้องเหมาะสมแล้วได้รับคำชมเชย การเสริมกำลังใจได้ โดยการ
 พுகยกย่อง การให้รางวัล การให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม และการสนับสนุนให้
 นักเรียนทำ เมื่อทราบว่านักเรียนมีความสามารถ

สรุป การจัดการเรียนการสอน จำเป็นอย่างยิ่งที่ครูจะต้องอาศัยหลักจิตวิทยาที่ทั้ง
 10 ข้อมาเป็นพื้นฐาน โดยการปลูกฝังและฝึกฝนให้เด็ก ได้ฝึกบ่อยๆ และปฏิบัติจริง เพื่อให้
 นักเรียน เกิดความภาคภูมิใจและเกิดทักษะสำหรับตัวเอง

2. การสร้างหนังสือส่งเสริมการอ่าน และการหาประสิทธิภาพของหนังสือ ส่งเสริมการอ่าน

2.1 ความหมายของหนังสือส่งเสริมการอ่าน

มีนักวิชาการ ได้ให้ความหมายของหนังสือส่งเสริมการอ่าน ดังนี้

กรมวิชาการ (2545 : 1) ได้ให้คำจำกัดความของหนังสือส่งเสริมการอ่านไว้ว่า หนังสือส่งเสริมการอ่านคือ หนังสือที่ส่งเสริมให้มีทักษะในการอ่านภาษาไทย และมีนิสัยรักการอ่านมากยิ่งขึ้น มีคติอันเป็นประโยชน์ต่อวัยของผู้เรียน ทั้งนี้อาจเรียบเรียงขึ้นเป็นเรื่องสนุกเร้าใจให้ผู้เรียนมีความอยากอ่านมากยิ่งขึ้น

สำลี รักสุทธี (2544 : 58) ได้ให้ความหมายของหนังสือส่งเสริมการไว้ว่า หนังสือส่งเสริมการอ่าน คือหนังสือที่มุ่งเน้นให้เด็กมีนิสัยรักการอ่าน ซึ่งเป็นการเพิ่มทักษะการอ่านไปในตัว โดยมีเนื้อหาสาระไม่ขัดต่อประเพณีและศีลธรรมอันดีงามของสังคม เป็นหนังสือที่เป็นประโยชน์ในแง่ความรู้ ความคิด ปรัชญาและบันเทิงซึ่งอาจเป็นหนังสือเรื่องสั้นๆ เช่น นิยาย นิทาน ตำนาน นวนิยาย สารคดี วรรณกรรมเยาวชน เป็นต้น และลักษณะหนังสือควรมีรูปเล่มสวยงาม มีภาพประกอบที่สดใส

วาโร เฟื่องสวัสดิ์, (2546 : 31) กล่าวว่า หนังสือส่งเสริมการอ่าน หมายถึง เอกสารหรืออุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการสอนที่ไม่ใช่แบบเรียน แต่เป็นหนังสืออ่านเพิ่มเติมที่เด็กสามารถเลือกอ่านได้ทั้งในและนอกเวลาเรียน นักเรียนใช้ได้หลายลักษณะ เช่น อ่านเพื่อค้นคว้าหาคำตอบ อ่านเพื่อขยายประสบการณ์ให้ลึกซึ้งเฉพาะเรื่อง อ่านเพื่อความเพลิดเพลิน เป็นต้น

สำลี รักสุทธี, 2544 : 58 หนังสือส่งเสริมการอ่าน กล่าวว่า หนังสือที่มุ่งเน้นให้เด็กมีนิสัยรักการอ่านซึ่งเป็นการเพิ่มทักษะไปในตัว โดยมีเนื้อหาสาระที่ไม่ขัดต่อประเพณี วัฒนธรรมและศีลธรรมอันดีงามของสังคมเป็นหนังสือที่ให้ประโยชน์ในแง่ความรู้ ความคิด ปรัชญาและบันเทิง

ถวัลย์ มาศจรัส (2540 : 12) หนังสือส่งเสริมการอ่าน หมายถึง หนังสือที่มุ่งให้เด็กมีนิสัยรักการอ่าน ซึ่งเป็นการเพิ่มทักษะการอ่านไปในตัว โดยมีเนื้อหาสาระที่ไม่ขัดต่อประเพณี วัฒนธรรมและศีลธรรมอันดีงามของสังคม เป็นหนังสือที่มีประโยชน์ในแง่ความรู้ ความคิด ปรัชญาและบันเทิง ซึ่งอาจจะเป็นหนังสือ สารคดี เรื่องสั้น นวนิยาย วรรณกรรมเยาวชน เป็นต้น

ศักรินทร์ สุวรรณโรจน์ และคณะ (2535 : 102 ; อ้างอิงมาจาก สุันทา สุนทร ประเสริฐ. 2544 : 1) กล่าวว่า หนังสือส่งเสริมการอ่าน หมายถึง หนังสือที่จัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมให้ผู้อ่านเกิดทักษะในการอ่าน มีประโยชน์ต่อผู้อ่าน ส่งเสริมให้เด็กเลือกอ่านได้อย่างหลากหลายตามความสนใจ

จากความหมายทั้งหมดที่กล่าวมาในการวิจัยครั้งนี้ หนังสือส่งเสริมการอ่านเป็นหนังสือที่เขียนขึ้นเพื่อให้เด็กอ่านและเหมาะสมกับวัย ช่วยให้เด็กได้รับความเพลิดเพลิน โดยมีรูปแบบซึ่งแตกต่างไปจากหนังสือแบบเรียน โดยไม่จำกัดสื่อธรรมชาติและวัฒนธรรมอื่น ตีพิมพ์เผยแพร่ แนวคิดที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

2.2 ประเภทของหนังสือส่งเสริมการอ่าน

การแบ่งประเภทของหนังสือส่งเสริมการอ่าน มีนักวิชาการหลายท่านได้แบ่งไว้หลายลักษณะ ได้แก่ แบ่งโดยยึดวิธีเขียนเป็นหลัก แบ่งโดยยึดรูปแบบของหนังสือเป็นหลัก แบ่งโดยยึดวัยของผู้เรียนเป็นหลัก (วินัย รอดจ่าย, 2534 : 9)

2.1.1 ประเภทของหนังสือส่งเสริมการอ่านมี 3 ประเภท คือ

1) ประเภทบันเทิงคดี คือ หนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อความสนุกสนาน เพลิดเพลินแก่เด็ก เขียนได้ทั้งร้อยแก้ว และร้อยกรอง แบ่งออกได้ดังนี้

1.1) นิทาน

1.2) นวนิยาย

1.3) เรื่องสั้น

1.4) เรื่องแปล

1.5) การ์ตูน

2) ประเภทสารคดี คือ หนังสือที่ให้ความรู้แก่เด็ก แบ่งออกได้ ดังนี้

2.1) สารคดีทั่วไป

2.2) สารคดีชีวประวัติ

2.3) สารคดีท่องเที่ยว

3) ประเภทร้อยกรอง คือ หนังสือประเภทบันเทิงคดีอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ให้ความสนุกสนานเพลิดเพลิน แบ่งออกได้ ดังนี้

3.1) ร้อยกรองสำหรับเด็ก แบ่งออกเป็น เพลงกล่อมเด็กและเพลงปลอบเด็ก

3.2) ร้อยกรองสำหรับเด็กรุ่นเยาว์ แบ่งออกเป็น เพลงประกอบการเล่น

ของเด็ก ปริศนาคำทายและบทกลอนสนใจวัยรุ่น

2.3 รูปแบบของหนังสือส่งเสริมการอ่าน

รูปแบบของหนังสือส่งเสริมการอ่านอาจแยกตามลักษณะการเขียน ได้ดังนี้

2.3.1 รูปแบบอธิบาย สามารถจำแนกแยกย่อยออกได้หลายรูปแบบ เช่น

- 1) การเขียนให้ความหมาย
- 2) การเขียนบอกเหตุผล
- 3) การเขียนอภิปราย
- 4) การเขียนเปรียบเทียบ
- 5) การเขียนแสดงกระบวนการ
- 6) การเขียนเสนอปัญหาและแก้ปัญหา
- 7) การเขียนวิเคราะห์
- 8) การเขียนตามเกณฑ์หรือประเภท

2.3.2 รูปแบบพรรณนา

2.3.3 รูปแบบบรรยาย

2.3.4 รูปแบบนวนิยายหรือนิทาน

2.3.5 รูปแบบคำประพันธ์

สรุปได้ว่า ประเภทของหนังสือส่งเสริมการอ่านส่วนใหญ่เป็นหนังสือที่มุ่งเสนอความรู้ ความคิดรวบยอด หลักการ ที่มีจะนำเสนอเนื้อหาในรูปแบบอธิบายความหมาย มากกว่ารูปแบบอื่น โดยทั่วไปแล้วหนังสือเล่มหนึ่งมักจะเสนอเนื้อหามากกว่ารูปแบบเดียว ซึ่งในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเขียนประเพณีสี่สิบสองเป็นประเภทบันเทิงคดี โดยใช้รูปแบบนวนิยายหรือนิทาน

2.4 ขั้นตอนการสร้างหนังสือส่งเสริมการอ่าน

นักวิชาการได้เสนอขั้นตอนในการสร้างหนังสือส่งเสริมการอ่านไว้ ดังนี้

สนิท สัต โภทาส (อ้างถึงใน นิตยา เดวีเสาะ 2551, 24 - 25) ได้เสนอแนะขั้นตอนในการสร้างหนังสือส่งเสริมการอ่าน สรุปได้ดังนี้

1. ขั้นสำรวจเรื่องที่จะเขียน ซึ่งอาจจะเป็นเนื้อหาในแบบเรียนที่ยากต่อความเข้าใจ หรือเกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีในบางท้องถิ่น ปัญหาสังคม วรรณคดีไทย นิทาน สุภาษิต ตลอดจนหลักสูตร แผนการศึกษาแห่งชาติและแผนการสอน เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อประกอบ การเรียนให้ตรงจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้

2. กำหนดจุดประสงค์และแนวคิด ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ผู้อ่านจะได้รับ
3. วางโครงเรื่องให้มีเหตุการณ์ที่น่าสนใจ โดยมีบทนำเรื่อง ตอนกลางเรื่อง และตอนจบทั้งนี้เหตุการณ์ต่าง ๆ จะต้องกำหนดจุดเร้าใจที่สุด หรือเหตุการณ์น่าตื่นเต้น ซึ่งเป็นเรื่องจุดสุดยอดของเรื่อง ที่จะคลี่คลายปัญหาทุกอย่างนำไปสู่ตอนจบ (ต้องเป็นเรื่องของเด็ก)
4. ลงมือเขียนตามโครงเรื่องที่วางไว้ เมื่อแต่งเสร็จ ผู้แต่งจะต้องตรวจแก้ไขเกี่ยวกับ สำนวนภาษาให้ถูกต้อง ควรนำไปทดลองให้เด็กในระดับที่จะอ่านหนังสือเล่มนี้ได้ อ่านจริงๆ พร้อมกับสัมภาษณ์เกี่ยวกับความรู้สึก ความเข้าใจเรื่อง ภาษาที่ใช้ และอื่น ๆ แล้วนำมาแก้ไข
5. กำหนดภาพประกอบ โดยนำเรื่องที่แต่งแล้วทั้งหมดมาตัดเป็นตอน ๆ เพื่อกำหนดภาพประกอบตั้งแต่ต้นจนจบ ใช้ดินสอเขียนคำอธิบายวาดภาพที่ต้องการมีอะไรบ้าง เพื่อเป็นแนวทางในการวาดภาพแก่ฝ่ายศิลป์ หรือตัวผู้แต่งวาดเอง
6. จัดทำต้นฉบับ โดยนำเนื้อเรื่องและคำบรรยายภาพประกอบที่ตรวจแก้ไขแล้วใน แต่ละตอนมาจัดเป็นตอนละหน้าแล้วทดลองเข้าเล่ม โดยมีส่วนประกอบรูปเล่มครบถ้วนตาม ลักษณะที่ดีของหนังสือสำหรับเด็กคือ ปก ในรองปก ปกใน คำนำ เนื้อเรื่อง กิจกรรมท้ายเรื่อง และปกหลัง
7. วาดภาพ และบรรจุตัวอักษร เป็นขั้นที่ลงมือทำต้นฉบับจริง โดยวาดภาพและบรรจุตัวอักษรลงกระดาษสำหรับทำหนังสือ ส่วนมากนิยมใช้กระดาษวาดเขียน ขนาดร้อยกรัม เพราะเนื้อละเอียดระบายสีได้ง่าย
8. ทดลองใช้ เป็นขั้นตอนที่ผู้แต่งนำหนังสือฉบับจริง ไปให้เด็กในวัยที่จะอ่านหนังสือนี้ได้อ่านไม่น้อยกว่า 20 คน พร้อมกับสัมภาษณ์ถึงลักษณะรูปเล่ม ภาพ เนื้อเรื่อง แนวคิด ขนาดตัวอักษร และอื่น ๆ เพื่อนำไปแก้ไขอีกทีหนึ่ง
9. ตรวจแก้ไข ผู้แต่งและผู้วาดจะต้องนำสิ่งบกพร่องที่ได้จากการนำไปให้เด็กอ่าน นั้นมาแก้ไข ถึงแม้จะต้องวาดภาพใหม่ หรือต้องเขียนตัวอักษรใหม่ก็ตาม
10. จัดรูปเล่ม เป็นขั้นที่จะต้องจัดรูปเล่มหนังสือฉบับจริง หลังจากแก้ไขทุกอย่าง เรียบร้อยแล้ว จากการศึกษาขั้นตอนการสร้างหนังสือสรุปได้ว่าการสร้างหนังสือนั้นมีขั้นตอนต่าง ๆ ที่จะใช้เป็นหลักในการเขียนหนังสือสำหรับเด็ก โดยคำนึงถึง วัตถุประสงค์ เนื้อหา ความสนใจ วัยของเด็ก นอกจากนั้นจะคำนึงถึงการใช้ภาษา ภาพ ตัวอักษร ขนาดรูปเล่มที่เหมาะสม และนำไปทดลองใช้และแก้ไขก่อนนำมาเป็นฉบับจริง

ฉวีวรรณ คูหาภินันท์ (2542 : 12-21) ได้เสนอแนะขั้นตอนในการสร้างหนังสือส่งเสริมการอ่าน สรุปได้ดังนี้

1. จะต้องศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับการสร้างหนังสือส่งเสริมการอ่าน โดยอาจศึกษาจากหนังสือขณะการประกวด ศึกษาจากผลงานของนักเขียนต่างๆ เข้าร่วมการอบรมเกี่ยวกับการสร้างหนังสือเด็ก
2. เลือกเนื้อหา อาจนำมาใช้ได้หลายทางเช่น นำเรื่องจากหลักสูตรหรือนำมาจากสภาพท้องถิ่น นอกจากนี้ยังหาได้จากความสนใจและความต้องการของเด็กวัยต่างๆ
3. เขียนโครงเรื่อง (Plot) โครงเรื่องจะครอบคลุมถึงจำนวนหน้า จำนวนหัวข้อเรื่อง ความยาว สั้นของแต่ละหัวข้อเรื่องของย่อหน้า เพื่อที่จะนำไปสู่จัดรูปเล่ม และการจัดวางให้เหมาะสมกับภาพประกอบ โครงเรื่องควรจัดหน้าย่อๆ ให้เห็นชัดทั้งเรื่อง โดยเริ่มวางที่จุดหมาย หรือแก่น (Theme) ของเรื่องก่อน เมื่อได้แก่นของเรื่องแล้วจึงคิดผูกเป็น โครงเรื่อง
4. การเขียนบท (Script) เป็นการนำเรื่องที่ได้จาก โครงเรื่อง หรือเนื้อเรื่องย่อมาเขียนบอกขั้นตอนของเรื่องและรูปภาพ โดยการบอกแต่ละหน้าของหนังสือตั้งแต่หน้าปกใบรองปก หน้าปก จนถึงหน้าสุดท้าย การเขียนบทสคริปต์ จะเป็นแนวทางในการจัดวางภาพและรูปเล่มของหนังสือได้ว่า หนังสือเรื่องนี้แต่ละหน้าจะมีอะไรบ้าง คำบรรยายอะไรบ้าง และมีกี่หน้า
5. การทำดัมมี่ (Dummy) คือการทำหนังสือจำลอง หนังสือที่จะทำขึ้นมาอาจจะทำเป็นรูปเล่มเล็กๆ ก็ได้ แล้วนำรายละเอียดของบทสคริปต์ที่เขียนขึ้นมา เขียนและวาดรูปลงไป ในดัมมี่ ตั้งแต่ปกไปจนถึงหน้าสุดท้าย ดัมมี่เป็นการทดลองก่อนที่จะพิมพ์เป็นรูปเล่มเพื่อว่าจะได้ดูว่ามีความเหมาะสมเพียงใด
6. การทำรูปเล่ม (Format) หมายถึง รูปร่างลักษณะ ขนาดกระดาษ ขนาดของตัวหนังสือ หรือการพิมพ์ ลักษณะและขนาดของรูปเล่มควรมีขนาดพอเหมาะหยิบถือได้สะดวก ความหนาของหนังสือขึ้นอยู่กับระดับของผู้อ่าน หนังสือที่มีเนื้อหายาวมากควรแบ่งออกเป็นหลายเล่ม โดยจบเป็นตอนๆ แต่ละตอนจบในตัวเอง ขนาดของรูปเล่มถือเอาความกะทัดรัด เติ่ง่ายเป็นเกณฑ์ รูปเล่ม ที่นิยมสร้าง คือ ขนาดเล็ก ขนาดกลาง ทั้งแนวตั้งแนวนอน
7. การตั้งชื่อ อาจตั้งก่อนหรือหลังเรียนก็ได้ แต่ควรจะให้ความสนใจ เข้าใจ มีความแปลกใหม่ ทำให้เขาได้ว่าเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องอะไร รู้จักใช้ถ้อยคำ สำนวนที่เด็กคิดใจและเกิดภาพพจน์ ชื่อเรื่องอาจพิจารณาจากตัวเอกของเรื่อง จำนวนตัวละคร ชื่อสัตว์ในเนื้อเรื่อง ชื่อสถานที่ หรือลักษณะรูปร่างของหนังสือ

สรุป การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ขั้นตอนการสร้างหนังสือตามแนวทางของสันทิตโยภาส.จากการศึกษาขั้นตอนการสร้างหนังสือสรุปได้ว่าในการสร้างหนังสือนั้นมีขั้นตอนต่าง ๆ ที่จะใช้เป็นหลักในการเขียนหนังสือสำหรับเด็ก โดยคำนึงถึง วัตถุประสงค์ เนื้อหา ความสนใจ วัยของเด็ก นอกจากนั้นจะคำนึงถึงการใช้ภาษา ภาพ ตัวอักษร ขนาดรูปเล่มที่เหมาะสม และ นำไปทดลองใช้และแก้ไขก่อนนำมาเป็นฉบับจริง

2.5 หลักการเขียนหนังสือส่งเสริมการอ่าน

แนวทางเบื้องต้นในการเขียนหนังสือส่งเสริมการอ่านที่ดี มีแนวปฏิบัติ ดังนี้

(ถวัลย์ มาศจรัส, 2540 :16-17)

1. ใช้ภาษาที่เรียบง่าย เป็นภาษาที่มีเสน่ห์ การเขียนหนังสือด้วยสำนวนง่าย ๆ เป็นสิ่งที่ผู้อ่านต้องการมากที่สุด เพราะอ่านแล้วโปร่งใจสบายใจ ไม่ต้องขบคิดให้เสียเวลาอีกกว่าคำพูดประโยคนั้นหมายถึงอะไร
2. อย่าคิดว่าผู้อ่านรู้เรื่องเดิม จุดบอดของการเขียนหนังสือประการหนึ่งคือ ผู้เขียนมักจะเผลอคิดว่าเรื่องที่ตนนำเสนอไปนั้น ผู้อ่านทราบมาบ้างแล้วจึงมักจะเขียนละความบางประโยคบางตอนไปทำให้ผู้อ่านไม่เข้าใจความเป็นมา การเขียนที่ดีนั้นต้องบอกกล่าวประเด็นของเรื่องด้วยความกระชับและไม่เบื้อที่จะต้องเพียรเขียน อธิบายสิ่งต่าง ๆ ให้ผู้อ่านเข้าใจด้วยถ้อยคำกระชับง่าย สั้น ๆ
3. เขียนให้อ่านง่าย การเขียนให้อ่านง่ายกับการใช้ภาษาเรียบง่ายนั้นต่างกัน ภาษาที่เรียบง่ายใช้ว่าจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจเสมอไป เพราะภาษาที่เรียบง่ายจริง แต่ถ้านเนื้อหาที่นำเสนออยากเกินกว่าการรับรู้ของผู้อ่านแล้วก็จะไม่เกิดประโยชน์อันใด ก่อนลงมือเขียนหนังสือต้องพิจารณาเนื้อหาที่จะนำเสนอเสียก่อนว่าอยากเกินกว่าผู้อ่านจะรับรู้หรือไม่ ถ้าค้นพบความยากนั้นอยู่ที่ศัพท์เทคนิคผู้เขียนต้องหาถ้อยคำง่าย ๆ มาอธิบายให้ผู้อ่านเข้าใจ การเขียนหนังสือ นั้น ผู้เขียนจะต้องเสนอแนวคิดอย่างชัดเจน และต้องมั่นใจว่าการเรียงร้อยถ้อยคำที่ออกมานั้น จะต้องสื่อความหมายได้ตรงกับที่ผู้เขียนต้องการจะบอกถึง จะทำให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง
4. คิดก่อนเขียน ก่อนที่จะลงมือเขียนหนังสือสิ่งหนึ่งที่ผู้เขียนจะต้องทำเป็นลำดับแรกคือการคิด คิดเสียก่อนว่าจะเขียนอะไร เสนอแนวคิดอะไร และคิดเพื่อจัดลำดับเนื้อหา ถ้อยคำที่เป็นเหตุเป็นผลให้สอดคล้องกันด้วยรูปแบบที่เรียบง่าย ข้อเขียนที่ดีว่าดี คือ ข้อเขียนที่ตอบคำถาม ได้ชัดเจนว่า ใคร ทำอะไร ที่ไหน เมื่อไหร่ อย่างไร และทำไม

ดังนั้นก่อนลงมือเขียนจะต้องจัดระเบียบความคิดให้เป็นระบบเสียก่อน ลำดับเนื้อหาไว้ให้เป็นขั้นตอนให้สอดคล้องประสานรับอย่างมีจังหวะ ทั้งด้วยเหตุด้วยผลและสำนวนภาษาน่าอ่าน น่าติดตาม

5. เขียนให้ตรงเป้าหมาย การเขียนให้ตรงกับเป้าหมายที่ตั้งใจที่จะเขียนไว้แต่แรก โดยเขียนให้ถูกประเด็นตามหัวข้อที่ตั้งไว้

6. ใช้คำคุ้นเคย ภาษาไทยของเรานั้นมีเสน่ห์ตรงที่มีคำมามายให้เลือก ศัพท์ภาษาไทยบางคำมีความอลังการ ฟังครั้งเดียวแม้จะไม่ทราบความหมายแต่จะทราบถึงนัยแห่งคำได้คือนั่นคือ คำที่ใช้กับบุคคลชั้นสูง

ในการเขียนหนังสือเพื่อสื่อความหมายนั้นไม่จำเป็นต้องใช้ศัพท์สูง ๆ เพื่อแสดงออกถึงความรู้ของผู้เขียนอย่างมากมากเกินไป เพราะศัพท์สูง ๆ บางคำเป็นคำที่มาจากภาษาอื่นและยังมีการลดทอน เพิ่ม ในรูปคำตามกระบวนการทางภาษา จนยากแก่การทำความเข้าใจ

ดังนั้นการเขียนหนังสือเพื่อสื่อเรื่องราวต่าง ๆ จึงควรใช้คำที่คุ้นเคยในชีวิตประจำวันจะดีกว่าโดยเลือกสรรคำที่สุภาพทุกคนฟังแล้วเข้าใจในทันทีไม่ต้องกลับไปเปิดพจนานุกรมเพื่อค้นหาความหมายให้ยุ่งยากเสียเวลา

7. เขียนประโยคให้กระชับใช้คำน้อย ความหมายกว้าง การเขียนหนังสือที่ใช้ประโยคสั้น ๆ กระชับมีคำไม่มากคำหนักแต่ให้ความหมายกว้างนี้นับเป็นที่ถูกอกถูกใจผู้อ่านมากที่สุดเวลานั้น เวลาเขียนหนังสือผู้เขียนจำเป็นต้องเสาะหาคำที่ให้ความหมายครอบคลุมที่สุดมาใช้ในงานเขียนของตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

8. การเขียนหนังสือให้มีเว้นวรรค การเขียนหนังสือให้มีเว้นวรรคมีตอน ซึ่งผู้เขียนจะต้องศึกษาในเรื่องนี้เป็นกรณีพิเศษ ในการเริ่มประโยคแต่ละครั้งจะต้องไม่เขียนติดต่อกันให้ยาวเกินไป เพราะการเขียนหนังสือติดต่อกันเป็นพืดจะทำให้ผู้อ่านไม่มีการพักสายตา ซึ่งจะทำให้กล้ามเนื้อตาเกิดการล้าและจับใจความสำคัญได้ลำบาก

ด้วยเหตุนี้เวลาเขียนหนังสือจึงต้องอาศัยวรรคตอนเข้ามาช่วยจะทำให้ตัวหนังสือแต่ละบรรทัดที่วาง เป็นการพักสายตา และทำให้ผู้อ่านจำสิ่งที่อ่านได้แม่นยำยิ่งขึ้น

9. ปรับแก้สำนวนก่อนเผยแพร่ โดยปกติเมื่อเวลาที่ผู้เขียนเขียนหนังสือออกมาในครั้งแรกนั้นจะเขียนออกมาตามความคิดที่พรั่งออกมาจากสมอง ทำให้ต้องรีบเขียนออกมาโดยเร็วก่อนที่ความคิดจะติดขัดการเขียนออกมาตามความคิด โดยเร็วเช่นนี้จะทำให้ได้ความคิดดี ๆ มากมายแต่สำนวนภาษาที่ได้อาจจะไม่สละสลวยชวนอ่าน

ดังนั้นหลังจากที่เขียนแล้วผู้เขียนจะต้องอ่านทบทวนข้อเขียนนั้นอีกครั้ง
ข้อความ ส่วนใดที่เห็นว่าแจ้งกระด้าง ไม่รื่นสรวยก็ควรปรับแก้เสียใหม่ก่อนที่จะนำไป
เผยแพร่

10. ตั้งย่อหน้าให้มีความหมาย การตั้งย่อหน้าแต่ละย่อหน้าในงานเขียนนั้น
ผู้เขียนจะต้องตั้งหรือขึ้นย่อหน้าแต่ละย่อหน้าให้มีประเด็นและความหมายเป็นเรื่องราว การตั้ง
ย่อหน้าแต่ละย่อหน้า จะต้องประกอบไปด้วยใจความสำคัญหรือสาระสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่ง
และภายในย่อหน้านั้นจะประกอบไปด้วยส่วนขยายที่จะทำให้ใจความกระจ่างชัดเจนสร้าง
ความเข้าใจต่อผู้อ่าน

สรุป การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้หลักการเขียน ดังนี้ ใช้ภาษาที่เรียบง่าย บอกกล่าว
ประเด็นของเรื่องด้วยความกระจ่าง เขียนให้อ่านง่าย คิดก่อนเขียน เขียนให้ตรงเป้าหมาย ใช้คำ
สั้นๆ เขียนประโยคให้กระชับ ใช้คำน้อย ความหมายกว้าง เขียนหนังสือให้มีเว้นวรรค ปรับแก้
สำนวนก่อนเผยแพร่

2.6 ส่วนประกอบของหนังสือส่งเสริมการอ่าน

โดยทั่วไปแล้วหนังสือเล่มหนึ่งจะประกอบไปด้วยส่วนต่าง ๆ ของหนังสือ 4 ส่วน
คือ ส่วนปก ส่วนหน้าหรือส่วนนำเรื่อง ส่วนเนื้อหา และส่วนหลังหรือส่วนอ้างอิง
(สมควร เพียรพิทักษ์, 2544)

2.6.1 ส่วนปกของเล่ม (Binding) ปกของหนังสือเป็นส่วนประกอบแรกที่ผู้อ่าน
สัมผัส เมื่อหยิบจับหนังสือ ปกของหนังสือจะหมายรวมถึง หน้าปกหนังสือ สันปกและปกหลัง
และในบางครั้งอาจมีใบหุ้มปกเพิ่มเติมซึ่งเป็นกระดาษอ่อนหุ้มทับปกแข็งข้างล่างไว้เพื่อความ
สวยงาม หรือเพื่อป้องกันหนังสือสกปรก ซึ่งบนใบหุ้มปกส่วนนี้จะมีข้อความเดียวกับปก
หนังสือ บนปกหนังสือข้อความที่ปรากฏจะประกอบด้วยชื่อหนังสือ ประเภทของหนังสือ

2.6.2 ส่วนหน้าหรือส่วนนำ (Preliminaries or front matter) เป็นส่วนที่อยู่ก่อน
เนื้อหา ในบางครั้งเลขกำกับหน้าอาจใส่วงเล็บเพื่อให้ดูแตกต่างจากเนื้อหา เช่น (1)(2)(3) หรือ
อาจใส่ตัวอักษรกำกับไว้แทน เช่น ก. ข. ค. หรือเลขโรมัน หรืออาจไม่ใส่เลขหน้า ส่วนหน้าของ
หนังสือประกอบด้วย ใบรองปก หน้าชื่อเรื่อง หน้ารูปภาพ หน้าปกใน หน้าลิขสิทธิ์ หน้าคำอุทิศ
หน้าคำนำ หน้าคำขอบคุณ สารบัญ ซึ่งในแต่ละเล่มอาจจะมีไม่ครบทุกหน้าจะมากหรือน้อยกว่า
นี้ก็ได้แล้วแต่วัตถุประสงค์ของการพิมพ์

- 1) ไบรอนปก (Flyleaf) ไบรอนปกเป็นส่วนที่อยู่ต่อจากปก โดยปกติไม่นิยมพิมพ์ข้อความใด ๆ ใส่ในไบรอนปกนี้ อาจมีลวดลายหรือเป็นกระดาษสีเพิ่มความสวยงามของหนังสือ
- 2) หน้าชื่อเรื่อง (Half title page) เป็นหน้าปกแรกที่พิมพ์ชื่อหนังสือ โดยอาจเป็นชื่อย่อหากหนังสือชื่อยาว
- 3) หน้ารูปภาพนำ (Frontispiece) จะอยู่หลังหน้าชื่อเรื่องจะเป็นหน้าที่พิมพ์ภาพเพื่อตกแต่งหนังสือให้สวยงามขึ้น แต่อาจมีหรือไม่มีก็ได้
- 4) หน้าปกใน (Title page) เป็นส่วนที่สำคัญมากของหนังสือ เพราะจะให้รายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับหนังสือ ชื่อผู้แต่ง สำนักพิมพ์ หนังสือบางเล่มอาจระบุชื่อผู้วาดประกอบภาพ และแผนภูมิ ชื่อบรรณาธิการควบคู่ไปกับผู้แต่งและหากหนังสือนั้นมีชื่อเป็นหนังสือที่พิมพ์ครั้งแรก มักจะปรากฏครั้งที่พิมพ์ไว้ถัดจากชื่อหนังสือก่อนชื่อผู้แต่งในหน้านี้
- 5) หน้าลิขสิทธิ์ (Copyright page) หรือหน้าปกหลังปกใน ในหน้านี้ จะระบุคำ่ว่า สงวนลิขสิทธิ์ รายละเอียดที่ระบุในหน้านี้ของหนังสือแต่ละเล่มจะแตกต่างกัน โดยทั่วไปจะปรากฏชื่อสำนักพิมพ์ สถานที่พิมพ์ ปีที่พิมพ์ ครั้งที่พิมพ์ ประวัติการพิมพ์ของหนังสือ ระบุการสงวนลิขสิทธิ์ และรายละเอียดอื่น ๆ เช่น ISBN หรือที่เรียกว่าเลขประจำหนังสือสากล
- 6) หน้าคำอุทิศ (Dedication page) เป็นหน้าที่ผู้เขียน หรือผู้แปล เขียนคุณงามความดีหรือคุณค่าของหนังสือให้แก่บุคคลหรือกลุ่มบุคคล
- 7) หน้าคำนำ (Preface) เป็นหน้าที่หนังสือทุกเล่มควรมีอย่างยิ่ง หน้าคำนำจะกล่าวถึงจุดประสงค์ สาเหตุจูงใจที่เขียนหรือพิมพ์หนังสือ เนื้อหาสาระของหนังสือ ความเชื่อและแนวคิดของผู้เขียนเกี่ยวกับเนื้อหาสาระและวิธีเสนอเนื้อหา การใช้การอ่านให้ได้ประโยชน์สูงสุด อีกทั้งอาจมีคำขอบคุณผู้ให้การช่วยเหลือ สนับสนุนการช่วยให้หนังสือเล่มนี้เกิดขึ้นมา
- 8) หน้าคำขอบคุณ (Acknowledgement page) เป็นหน้าหนังสือที่ผู้เขียนแสดงถ้อยคำขอบคุณแยกมาจากหน้าคำนำเพื่อเป็นการยกย่องให้เกียรติแก่เจ้าของผลงานเดิม
- 9) หน้าสารบัญ (Content) เป็นหน้าที่ให้รายละเอียดรายชื่อบทหรือตอนของหนังสือซึ่งมีเลขหน้ากำกับไว้ตามลำดับเพื่อสะดวกในการค้นคว้าเรื่องที่ต้องการได้อย่างรวดเร็ว หนังสือบางเล่มอาจวางสารบัญไว้ก่อนคำนำ หนังสือตำราทางวิชาการ จะให้รายละเอียดต่าง ๆ ของหนังสืออย่างครบถ้วนทั้งบทใหญ่และรายละเอียดหัวข้อย่อย ๆ หน้าสารบัญมีประโยชน์มากเพราะช่วยให้ผู้อ่านทราบขอบเขตเนื้อหาของเรื่องอย่างชัดเจน ผู้อ่านสามารถตัดสินใจได้ว่าหนังสือเล่มนี้สนองความต้องการในการอ่านของตนหรือไม่

2.6.3 ส่วนเนื้อหา (Text) เป็นส่วนที่สำคัญมากที่สุดของหนังสือและมีจำนวนหน้ามากที่สุดด้วย เนื้อหาจะแบ่งเป็นบท มีชื่อบท ชื่อตอน สอดคล้องกับหน้าสารบัญพร้อมมีเลขกำกับเพื่อสะดวกในการค้นหาในส่วนของเนื้อหาจะมีคุณค่าสมประโยชน์มากขึ้นเล็กน้อยแค่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้เขียน หากผู้เขียนเป็นผู้เชี่ยวชาญในการเขียนมีความรู้จริงในสาขาที่เขียน ใช้ภาษาในการสื่อสารไปยังกลุ่มเป้าหมายได้ถูกต้อง ผู้อ่านย่อมได้ประโยชน์สูงสุดจากการอ่านเนื้อหานั้น

2.6.4 ส่วนหลังหรือส่วนอ้างอิง (Back matter or References) เป็นส่วนประกอบเพิ่มเติมของหนังสือ สารคดี เช่น ตำราเรียน หนังสือวิชาการ หนังสืออ้างอิง ส่วนหลังประกอบด้วย ภาคผนวก บรรณานุกรม อภิธานศัพท์ ดัชนี

1) ภาคผนวก (Appendix) เป็นส่วนเสริมในเนื้อหาเพื่อให้หนังสือสมบูรณ์ยิ่งขึ้น แต่ไม่ต้องการบรรจุแทรกไว้ในเนื้อหา เพราะอาจเป็นการขัดแย้งต่อการดำเนินเรื่อง จึงให้มาคู่ต่อในภาคผนวก เพื่อเสริมความเข้าใจของผู้อ่าน ถ้าเนื้อหาสาระในภาคผนวกมีหลายเรื่องก็จะแบ่งเป็นหลายภาคผนวก เช่น ภาคผนวก 1 ภาคผนวก 2 เป็นต้น

2) บรรณานุกรม (Bibliography) เป็นรายชื่อหนังสือสิ่งพิมพ์และนวัตกรรมการต่าง ๆ ที่ผู้เขียนได้ศึกษาค้นคว้าประกอบการเขียนหนังสือเล่มนั้น ๆ เพื่อเป็นการให้เกียรติแก่แหล่งวิชาการและยังช่วยให้ผู้อ่านที่ต้องการศึกษาเพิ่มเติมสามารถค้นคว้าได้ โดยปกติ บรรณานุกรมจะอยู่ต่อท้ายจากหน้าภาคผนวกแต่ก็มีหนังสือบางเล่มจัดวางไว้ท้ายบทของแต่ละบทของเนื้อหา

3) อภิธานศัพท์ (Glossary) หรือศัพท์ทำนองหรือคำอธิบายความหมายของคำยากในหนังสือเพื่อช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจชัดเจนขึ้น โดยจัดเรียงตามตัวอักษรและอาจพิมพ์ไว้ท้ายต่อจากเชิงอรรถ

4) ดัชนีหรือครรรชนี (Index) คือรายการของเรื่องย่อ ๆ หรือคำหรือข้อความสั้น ๆ ที่เป็นชื่อบุคคล สถานที่ โดยเขียนเรียงลำดับตัวอักษรพร้อมเลขหน้าที่ค่านั้นหรือข้อความนั้นปรากฏในหนังสือ ดัชนีช่วยให้ผู้อ่านค้นเรื่องย่อ ๆ ในหนังสือได้ อย่างรวดเร็ว และยังช่วยให้ผู้อ่านทบทวนเนื้อหาเฉพาะเรื่องอีกด้วย

สรุป หนังสือส่งเสริมการอ่าน มีองค์ประกอบ ดังนี้ ส่วนปกของเล่ม ส่วนหน้าหรือส่วนนำ ส่วนเนื้อหาและส่วนหลังหรือส่วนอ้างอิง

2.7 ลักษณะที่ดีของหนังสือส่งเสริมการอ่าน

นักการศึกษาได้กล่าวถึงลักษณะที่ดีของหนังสือส่งเสริมการอ่าน ไว้ดังนี้
จินตนา ไบกาซูยี. (2542 : 7) ได้เสนอแนะลักษณะของหนังสือส่งเสริมการอ่านที่ดี
มีดังนี้

1. ไม่สอนโดยตรง อย่าให้ผู้เรียนเข้าใจว่ากำลังถูกสอน
2. จุดประสงค์ของเรื่องชัดเจน ต้องการให้รู้อะไร ต้องให้ชัดเจน
3. คุณค่าของเรื่องต้องมีแก่น ความคิดรวบยอดที่ดี
4. เนื้อหาที่ดีชวนอ่าน ให้คิดสนใจ สนุกสนาน เพลิดเพลิน
5. รสของเนื้อหาอาจ รัก ขม เปรี้ยว หวาน ชื่นบาน ตามรสนิยมความชอบของ

แต่ละวัย

6. ตัวละคร ต้องให้มีการเคลื่อนไหว อุปนิสัยใจคอดี
7. การตั้งชื่อเรื่อง ให้สะกดตา สะกดใจ สร้างความสนใจ สะเทือนใจ
8. การสร้างฉาก ต้องเป็นฉากสมจริง เป็นไปได้ กลมกลืนกับเรื่อง

บุคคลมี

9. บุคคลมีหรือกาลเวลาที่เกิดขึ้น ต้องให้สอดคล้องกับฉาก ตัวละคร
10. กลวิธีการเขียนเพื่อเสนอเนื้อหา อาจเขียนบรรยายได้หลายรูปแบบ แล้วแต่

ผู้เขียนแต่ละคน

11. การเขียนเรื่องความรู้ ควรให้ข้อเท็จจริง ข้อมูลจริงแต่ควรเขียน

ให้สนุกสนาน

12. มีโครงเรื่องที่ดี ไม่ซับซ้อน มีตัวละครน้อย เดินเรื่องต่อเนื่อง เคลื่อนไหวชัดเจน
ถวัลย์ มาสจรัส (2538 : 15) กล่าวว่า ลักษณะหนังสือส่งเสริมการอ่านที่ดี

ในด้านเทคนิคการพิมพ์ เนื้อหาและภาพประกอบ มีดังนี้

1. ด้านเทคนิคการพิมพ์และการจัดรูปเล่มการจัดพิมพ์ภาพและตัวอักษร

ต้องชัดเจน ปกต้องสวยงามดึงดูดความสนใจ ขนาดรูปเล่มเหมาะสมกับความต้องการ คุณภาพ
กระดาษต้องดี ขนาดของตัวอักษรเหมาะสมกับวัย การจัดหนังสือดูโปร่งตา ภาพกับตัวอักษรไม่
ทับกัน และชื่อเรื่องดึงดูดความสนใจ

2. ด้านเนื้อหา เนื้อหาน่าสนใจ มีความสนุกสนาน ความยากง่ายเหมาะสมกับวัย

เนื้อหาต้องถูกต้อง การดำเนินเรื่องควรเร้าใจชวนให้ติดตาม เนื้อหาของเรื่องในแง่ความสั้นยาว
จะต้องเหมาะสมกับวัย ไม่ยาวเกินไปหรือสั้นเกินไป สำนวนภาษาจะต้องเหมาะสมกับวัย

3. ด้านภาพประกอบ หนังสือส่งเสริมการอ่านจะมีภาพประกอบเกือบทุกหน้า ไม่ว่าจะเป็นบันทึกคติ สารคดี หรือร้อยกรอง ภาพประกอบนั้นจะต้องมีสีทัน สวยงาม วาดอย่างประณีต สอดคล้องกับเนื้อหาของเรื่อง ภาพถูกต้อง ขนาดของภาพเหมาะสมกับขนาดของรูปเล่ม และน่าสนใจ

2.8 ประโยชน์ของหนังสือส่งเสริมการอ่าน

อภิวรรณ วีระสมิทธิ (2544 : 19) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของหนังสือส่งเสริมการอ่าน ดังนี้

1. หนังสือเป็นเครื่องช่วยพัฒนาผู้เรียน เพราะการอ่านหนังสือทำให้ผู้เรียนมีความรู้กว้างขวาง เกิดจินตนาการ มีความคิดสร้างสรรค์ ฉลาดรอบรู้ มีไหวพริบที่ดี

2. หนังสือเป็นอาหารสมองที่สำคัญอย่างยิ่งสำหรับผู้เรียน เนื่องจากเป็นวัยที่เจริญเติบโตทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ และสมอง การที่ได้อ่านหนังสือที่เหมาะสมกับวัย จะช่วยให้มีพัฒนาการด้านสติปัญญาและอารมณ์ดีขึ้น

3. หนังสือเป็นเพื่อแก้เหงาช่วยทดแทนสิ่งที่ขาด เช่น ความรู้สึกว่าเหงา มีปมด้อย ทำให้เด็กเกิดความอบอุ่นทางใจ ผ่อนคลายความตึงเครียด และได้รับความสนุกสนานเพลิดเพลิน

หนังสือส่งเสริมการอ่านมีประโยชน์อย่างน้อย 7 ประการดังนี้

(<http://www.wearehappy.in.th/heappy-family/family01/>)

1. สร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพ่อแม่ลูก ถ้าพ่อแม่อ่านนิทานให้ลูกฟังจนเป็นนิสัยและสร้างความสุขอันล้ำเหลือให้ลูก เด็กร้อยทั้งร้อยชอบฟังนิทาน
2. สร้างพลังจินตนาการ ผู้ที่อ่านมากจะมีพลังของจินตนาการมาก พลังจินตนาการนำไปสู่ความจริง ความดีและความงาม
3. สร้างพลังความรู้ ใครอ่านมากมีความรู้มาก ชาติที่ขาดพลังความรู้พัฒนาไปไม่ได้
4. สร้างพลังทางปัญญา การอ่านมากทำให้สร้างโครงสร้างทางสมองที่ทำให้รู้และคิดเชื่อมโยงทำให้เข้าใจเรื่องยากๆ ได้ เรื่องยากๆ ต้องอ่านจึงจะเข้าใจ ฟังอย่างเดียวไม่เข้าใจ ถ้าไม่เข้าใจเรื่องยากๆ ก็ไม่เข้าใจสังคมปัจจุบันซึ่งซับซ้อนถ้าขาดพลังทางปัญญาสังคมก็วิกฤต
5. สร้างพลังทางจริยธรรมเพราะจริยธรรมเกิดจากปัญญาที่เข้าใจความสัมพันธ์หรือความเชื่อมโยงในความซับซ้อน
6. สร้างความสุขการอ่านทำให้เกิดความสุขอย่างล้ำเหลือ เมื่อมีความสุขจากการอ่านก็ไม่ไปทำสิ่งที่ไม่ดีอื่นๆ

7. สร้างบุคลิกภาพ คนอ่านน้อย รู้น้อยยอมอะอะ โวยวายก้าวร้าวคนอ่านมากมี ปัญญามาก มีความสุขมาก ย่อมสุขุมคัมภีร์ภาพ ชาติที่อ่านน้อยกับชาติที่อ่านมากจึงมีบุคลิกภาพต่างกัน เพราะการอ่านกำหนดเป็นบุคลิกภาพของชาติ

สรุปได้ว่า ประโยชน์ของหนังสือส่งเสริมการอ่าน ในด้านการเรียนรู้ของนักเรียนช่วยในการสอนของครู ทำให้นักเรียนมีนิสัยรักการอ่าน รู้จักค้นคว้าหาความรู้ด้วยตนเอง รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เสริมสร้างทักษะทางการอ่าน สร้างจินตนาการ และสร้างความสุขในการอ่านได้

2.9 การหาประสิทธิภาพของหนังสือส่งเสริมการอ่าน

ในการพัฒนาหาประสิทธิภาพของหนังสือส่งเสริมการอ่าน เมื่อสร้างเสร็จแล้ว ก่อนที่จะนำไปใช้ในการสอนควรนำหนังสือส่งเสริมการอ่านดังกล่าวไปทดลองใช้ ตามขั้นตอนที่กำหนดแล้วปรับปรุงแก้ไขให้ได้มาตรฐานก่อน เพื่อจะได้ทราบว่าหนังสือส่งเสริมการอ่านนั้นมีคุณภาพเพียงใด ยังมีสิ่งใดบกพร่องอยู่ โดยการนำหนังสือส่งเสริมการอ่าน ไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมายที่จะใช้จริง

การหาประสิทธิภาพของหนังสือส่งเสริมการอ่านมีวิธีการหาประสิทธิภาพที่สำคัญ อยู่ 2 วิธี ได้แก่วิธีการหาประสิทธิภาพเชิงเหตุผล (Rational Approach) และวิธีการหาประสิทธิภาพเชิงประจักษ์ (Empirical Approach) ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้ (เชนิญ กิจระการ. 2548 : 67-82)

วิธีการหาประสิทธิภาพเชิงเหตุผล (Rational Approach) เป็นกระบวนการหาประสิทธิภาพโดยใช้หลักของความรู้และเหตุผลในการตัดสินคุณค่าสื่อการเรียนการสอน โดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญ (Panel of Experts) เป็นผู้พิจารณาตัดสินคุณค่า ซึ่งเป็นการหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และความเหมาะสมในด้านความถูกต้องของการนำไปใช้ (Usability) ผลจากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนจะนำมาหาประสิทธิภาพ โดยใช้สูตรดังนี้

$$CVR = \frac{2N_e}{N} - 1$$

เมื่อ CRV แทน	ประสิทธิภาพเชิงเหตุผล (Rational Approach)
N_e แทน	จำนวนผู้เชี่ยวชาญที่ยอมรับ (Number of panelists Who had agreement)
N แทน	จำนวนผู้เชี่ยวชาญทั้งหมด (Total number of panelists)

ผู้เชี่ยวชาญประเมินสื่อการเรียนการสอนตามแบบประเมินที่สร้างขึ้นในลักษณะของแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ นำค่าเฉลี่ยที่ได้จากแบบประเมินของผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนไปแทนค่าในสูตรสำหรับค่าเฉลี่ยของผู้เชี่ยวชาญที่ยอมรับจะต้องอยู่ในระดับมากขึ้นไป คือค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.50 – 5.00 ค่าที่คำนวณได้สูงกว่าค่าที่ปรากฏในตาราง 1 ตามจำนวนของผู้เชี่ยวชาญพิจารณาใหม่ ทั้งนี้ผลการหาวิธีนี้จะไม่นิยมใช้ เพราะโอกาสที่ค่าการยอมรับขั้นต่ำของสื่อจะสูงจนถึงขั้นยอมรับเป็นไปได้ยาก เช่นถ้าผู้เชี่ยวชาญ 5 คน มีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.50 ขึ้นไป จำนวน 4 คน ค่า CRV จะเท่ากับ $\frac{2 \times 4}{5} = 1.6$ ซึ่งมีค่าต่ำกว่าเกณฑ์ (หรือถ้ามีผู้เชี่ยวชาญ 8 คน มีค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.5 ขึ้นไป จำนวน 7 คน จะได้ค่า $CRV = .75$ ซึ่งต่ำกว่าเกณฑ์เช่นกัน)

วิธีการหาประสิทธิภาพเชิงประจักษ์ (Empirical Approach)

วิธีการนี้จะนำสื่อไปทดลองใช้กับกลุ่มนักเรียนเป้าหมาย การหาประสิทธิภาพของสื่อ เช่น หนังสือส่งเสริมการอ่าน ชุดการสอน แผนการสอน เป็นต้น ส่วนมากใช้วิธีการหาประสิทธิภาพด้วยวิธีนี้ ประสิทธิภาพที่วัดส่วนใหญ่จะพิจารณาจากเปอร์เซ็นต์ของการเรียนหรือการทำแบบทดสอบย่อย โดยแสดงเป็นตัวเลข 2 ตัว เช่น $E_1/E_2 = 80/80$, $E_1/E_2 = 85/85$ เป็นต้น

เกณฑ์ประสิทธิภาพ (E_1/E_2) มีความหมายแตกต่างกันหลายลักษณะ ในที่นี้จะยกตัวอย่าง $E_1/E_2 = 80/80$ ดังนี้

1. เกณฑ์ 80/80 ในความหมายที่ 1 ตัวเลข 80 ตัวแรก (E_1) คือนักเรียนทั้งหมดทำแบบทดสอบย่อยได้คะแนนเฉลี่ยร้อยละ 80 ถือเป็นประสิทธิภาพของกระบวนการ ส่วนตัวเลข 80 ตัวหลัง (E_2) คือนักเรียนทั้งหมดที่ทำแบบทดสอบหลังเรียน (Posttest) ได้คะแนนเฉลี่ยที่ร้อยละ 80 ส่วนการหาค่า E_1 และ E_2 ใช้สูตรดังนี้

$$E_1 = \frac{\sum X}{N} \times 100$$

เมื่อ	E_1	แทน	ประสิทธิภาพของกระบวนการ
	$\sum X$	แทน	คะแนนของแบบทดสอบย่อยทุกชุดรวมกัน
	A	แทน	คะแนนเต็มของแบบทดสอบหลัง
	N	แทน	จำนวนนักเรียนทั้งหมด

$$E_2 = \frac{\sum Y}{N} \times 100$$

เมื่อ E_2 แทน ประสิทธิภาพของผลลัพธ์ที่ได้จากคะแนนเฉลี่ยของการทำแบบทดสอบหลังเรียนทั้งหมด

$\sum Y$ แทน คะแนนรวมของแบบทดสอบหลังเรียน
 B แทน คะแนนเต็มของแบบทดสอบหลังเรียน
 N แทน จำนวนนักเรียน

2. เกณฑ์ 80/80 ในความหมายที่ 2 ตัวเลข 80 ตัวแรก (E_1) คือจำนวนผู้เรียนร้อยละ 80 ทำแบบทดสอบย่อยหลังเรียน (Post test) ได้คะแนนร้อยละ 80 ทุกคน ส่วนตัวเลข 80 ตัวหลัง (E_2) คือนักเรียนทั้งหมดทำแบบทดสอบหลังเรียนครั้งนั้น ได้คะแนนเฉลี่ยที่ร้อยละ 80 เช่น มีนักเรียน 50 คน ร้อยละ 80 ของนักเรียนทั้งหมด คือ 40 คน แต่ละคนได้คะแนนจากการทดสอบหลังเรียนถึงร้อยละ 80 (E_1) ส่วน 80 ตัวหลัง (E_2) คือ ผลการทดสอบหลังเรียนของนักเรียนทั้งหมด (50 คน) ได้คะแนนเฉลี่ยร้อยละ 80

โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่าเกณฑ์ในการหาประสิทธิภาพของสื่อการเรียนการสอนจะนิยมตั้งเป็นตัวเลข 3 ลักษณะ คือ 80/80, 85/85 และ 90/90 ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับธรรมชาติของวิชาและเนื้อหาที่นำมาสร้างสื่อ นั้น ถ้าเป็นวิชาที่ค่อนข้างยาก อาจตั้งเกณฑ์ไว้ 80/80 สำหรับที่มีเนื้อหาง่ายก็อาจตั้งเกณฑ์ไว้ 90/90 เป็นต้น นอกจากนี้ยังตั้งเกณฑ์เป็นค่าความคลาดเคลื่อนไว้เท่ากับร้อยละ 2.5 นั่นคือถ้าตั้งเกณฑ์ไว้ที่ 90/90 เมื่อคำนวณแล้วค่าที่ถือว่าใช้คือ 87.5/87.5 หรือ 87.5/90 เป็นต้น

ประสิทธิภาพของสื่อและเทคโนโลยีการเรียนการสอน จะมาจากผลลัพธ์ของการคำนวณ E_1 และ E_2 เป็นตัวเลข ตัวแรกและตัวหลังตามลำดับ ถ้าตัวเลขเข้าใกล้ 100 มากเท่าไร ยิ่งถือว่ามีประสิทธิภาพมากขึ้น เป็นเกณฑ์ที่ใช้พิจารณาการรับรองประสิทธิภาพของสื่อการเรียนการสอนและมีแนวคิดในการหาประสิทธิภาพที่ควรคำนึงถึง ดังนี้

1. สื่อการเรียนการสอนที่สร้างขึ้นต้องมีการกำหนดจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมเพื่อการเรียนการสอนอย่างชัดเจน และสามารถวัดได้
2. เนื้อหาของบทเรียนที่สร้างขึ้นต้องผ่านกระบวนการวิเคราะห์เนื้อหาตามจุดประสงค์ของการเรียนการสอน
3. หนังสือส่งเสริมการอ่านและแบบทดสอบต้องมีการประเมินความเที่ยงตรง

ของเนื้อหาตามวัตถุประสงค์ของการสอนที่ได้วิเคราะห์ไว้ ส่วนความยากง่ายและอำนาจจำแนกของหนังสือส่งเสริมการอ่านและแบบทดสอบควรมีการวิเคราะห์เพื่อนำไปใช้กำหนดค่าน้ำหนักของคะแนนในแต่ละข้อคำถาม

4. จำนวนหนังสือส่งเสริมการอ่านต้องสอดคล้องกับจำนวนของวัตถุประสงค์และข้อคำถามในแบบทดสอบครอบคลุมทุกจุดประสงค์การสอน และข้อคำถามในแบบทดสอบไม่ควรน้อยกว่าจำนวนวัตถุประสงค์

ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงกำหนดให้มีการหาประสิทธิภาพของหนังสือส่งเสริมการอ่าน ด้วยวิธีการหาประสิทธิภาพเชิงประจักษ์ โดยกำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพ 80/80

ชำระ เป็นภาษาอีสาน หมายถึง การทำความสะอาด เหมือนกับคำภาษาไทยกลางว่า ชำระ ประเพณีนี้เป็นการทำบุญเพื่อชำระล้างสิ่งที่ไม่ดีเป็นเสนียดจัญไร อันจะทำให้เกิดความเดือดร้อนแก่ บ้านเมือง ซึ่งถือว่าเป็นการปิดเป่าความชั่วร้ายให้ออกจากหมู่บ้าน การทำบุญชำระนี้ชาวบ้าน จะพากันเก็บกวาดบ้านเรือนให้เรียบร้อย เป็นการทำความสะอาดครั้งยิ่งใหญ่ในรอบปี สิ่งที่ไม่ดีทั้งหลายให้ขจัดออกไป เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีของทุกคนในหมู่บ้านมูลเหตุที่มีการทำบุญชำระ

เนื่องมาจากในสมัยพุทธกาลมีโรคห่า (อหิวาตกโรคระบาดมีผู้คนล้มตายกันเป็นจำนวนมาก พระพุทธเจ้าจึงได้เสด็จมาโปรดทำให้เกิดฝนห่าใหญ่มาชำระบ้านเมือง)

3. ฮีตสิบสอง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น

ฮีตสิบสอง ชาวอำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี แบบของคนอีสานทั่วไป สิ่งที่ดีปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ คือ “ฮีตสิบสอง ครองสิบสี่” คำว่า ฮีต คือ จารีตประเพณี ครองหรือครองหรือข้อปฏิบัติคู่กันไปกับฮีต หรือจารีตประเพณี ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ซึ่งก่อให้เกิดความภูมิใจในถิ่นเกิด ทำให้ก่อเกิดความรัก ความสามัคคีดำรงความเป็นชนชาติของคนอย่างมั่นคงสืบมา ฮีตสิบสอง ครองสิบสี่ ที่นิยมปฏิบัติสืบๆ กันมาจนกลายเป็นประเพณี (เชษฐชัย จตุชัย, ประวัติอำเภอโกสุมพิสัย. 2548 :120-140)

3.1 สัตที่ 1 บุญเข้ากรรมหรือบุญเดือนอ้าย

เดือนอ้ายหรือเดือนหนึ่ง หรือบางที่อาจจะเรียกว่าเดือนเจียงก็ได้ มีประเพณีการทำบุญประจำเดือนคือ “บุญเข้ากรรม” ได้มีบทพญาที่กล่าวถึงบุญประจำเดือนนี้ว่า

ตกฤดูเดือนอ้ายปลายลมลีหนาวหนาว

ตกหว่างช่วงสังโฆเจ้าเพินเข้ากรรม

เฮมาพากันคำทำบุญตักบาตร

ปรีวาตชอยหู้ชูคำศาสนา

การเข้ากรรม คือ การอยู่ปรีวาตกรรมของภิกษุผู้ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ซึ่งเรื่องของการอาบัตินี้เป็นเรื่องของพระที่ล่วงละเมิดพระวินัยหรือศีลแล้วเกิดโทษหรือความคิด ที่นี้เมื่อเกิดโทษแล้วก็ต้องมีการลงโทษอันเป็นเรื่องธรรมดาของการอยู่ร่วมกันในสังคม ต้องมีขอบเขตของสังคมหรือกฎระเบียบต่างๆ ที่สังคมนั้นๆ บัญญัติขึ้น เพื่อเป็นการป้องกันรักษาคนหมู่มากหรือสังคมส่วนรวม ไม่ให้เกิดความเสียหายต่อระบบของสังคม

ในสังคมของพระก็เช่นเดียวกันมีกฎระเบียบคือศีลของพระ หรือ พระวินัย เมื่อเกิดความผิดหรือการล่วงละเมิดศีลเกิดขึ้น ก็ได้มีการชำระโทษหนักบ้าง เบาบ้าง ตามสมควรแก่ความคิดที่เกิดขึ้นที่หนักที่สุดสำหรับพระคือการขาดจากความเป็นพระ หรือการต้องอาบัติปาราชิกนั่นเอง สำหรับการอยู่ปรีวาตกรรมเป็นการลงโทษพระที่ต้องอาบัติสังฆาทิเสส ซึ่งเป็นอาบัติที่มีโทษอย่างกลาง เมื่ออยู่ปรีวาตและออกจากปรีวาตเรียบร้อยแล้ว ถือว่าเป็นผู้มีศีลบริสุทธิ์ เป็นภิกษุภาวะที่สมบูรณ์แบบ การอยู่ปรีวาตกรรมนี้ไม่ใช่เรื่องของการล้างบาป แต่เป็นเรื่องของการลงโทษแก่ผู้ประพฤติดีกกฎระเบียบของสังคม ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาๆ ของสังคมทั่วไป

นอกจากนี้คำว่า เข้ากรรม คนอีสานสมัยก่อนๆ ใช้คำนี้เรียกผู้หญิงที่คลอดลูกใหม่แล้วอยู่ไฟเพื่อให้นมคลุกแห้งและเข้าอุ้มเร็วว่า “แม่เข้ากรรม” เป็นที่น่าสันนิษฐานได้ว่าการอยู่กรรมตามความหมายที่ได้กล่าวไปข้างต้นก็เป็นเหตุผลอันหนึ่ง และนอกจากนี้การอยู่กรรมน่าจะมีความหมายอีกลักษณะหนึ่งคือ เพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ที่ได้อุทิศส่ให้เลี้ยงลูกให้เติบโตมาด้วยความยากลำบาก โดยเฉพาะแม่นั้นนอกจากเลี้ยงลูกแล้วยังได้ดูแลลูกตั้งแต่อยู่ในท้อง เพราะถ้าหากว่าลูกไม่ได้รับการเลี้ยงดูและการดูแลรักษาอย่างดีจากแม่ตั้งแต่อยู่ในท้อง อาจจะทำให้ลูกเสียชีวิต หรืออาจจะเกิดมามีร่างกายไม่สมประกอบ มีความพิการพิการ เช่นว่าปากแหว่ง เพดานปากโหว่ แขนควั่น เป็นต้น ซึ่งสาเหตุเหล่านี้เกิดขึ้นได้เพราะอิทธิพลสารเคมีและตัวยาบางชนิด เช่น ยาราลีโค ไมต์ ยาเตรปโตมัยซิน ยาคอแรมฟีนิกอล เป็นต้น และ

นอกจากนี้แม่ที่สูบบุหรี่ ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ในขณะที่ตั้งครรภ์ โดยเฉพาะ คุณแม่สมัยใหม่ ก็อาจจะทำให้ลูกเป็น โรคสมองเสื่อม แท้งลูกง่าย คลอดก่อนกำหนดได้

โดยอาศัยที่ว่า การอยู่กรรมมีการทรมาณตนเช่นว่า มีการนั่งสมาธิ เดินจงกรม สวดมนต์ภาวนา ใช้เวลามากกว่าปกติ บางทีมีการอดข้าว อดน้ำถึง 2-3 วันก็มี หรือบางทีก็ถูกอาจารย์กรรมฝึกหนัก ทั้งนี้ก็เพื่อให้รู้และเข้าใจความยากลำบากของคำว่า กรรม หรืออยู่กรรม ที่ได้ได้ อยู่ไฟหรือว่า อยู่กรรมนั้นมีความยากลำบากเพียงไร เพราะฉะนั้น คนในสมัยก่อนๆ จึงมีความตระหนักและเข้าใจในบุญคุณของพ่อแม่ ไม่มีข่าวปรากฏให้ได้เห็นว่าลูกฆ่าพ่อแม่ ตีแม่ ลูกอกตัญญู แต่กลับเทิดทูนพ่อแม่ในฐานะปูชนียบุคคลในระดับครอบครัวอย่างแท้จริงในกิจกรรมของพระในการนี้พุทธศาสนิกชน ผู้หวังบุญกุศลก็ร่วมกันดูแลอุปถัมภ์รักษาพระสงฆ์ที่เข้าอยู่กรรม บริจาคทาน รักษาศีล ฟังธรรม เกี่ยวกับการเข้าอยู่ปริวาสกรรมของพระภิกษุ เรียกว่า “บุญเข้ากรรม” ส่วนกำหนดการทำบุญดังกล่าวได้กำหนดเอาเดือนอ้าย ส่วนจะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ และเพราะมีกำหนดทำกันในระหว่างเดือนอ้ายนี้เอง จึงมีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนอ้าย” สำหรับมูลเหตุแห่งชำระศีลให้บริสุทธิ์นี้มีเรื่องเล่าไว้ในธรรมบทว่า ในสมัยพระกัสสปะ พระพุทธเจ้า มีภิกษุรูปหนึ่งพายเรือข้ามแม่น้ำ แห่งหนึ่ง ในระหว่างนั้นแม่น้ำมีกระแสน้ำ ไหลเชี่ยว ท่านได้เอามือจับใบตะไคร้น้ำ เมื่อเรือถูกน้ำพัดไปทำให้ใบตะไคร้น้ำขาด ท่านคิดว่าเป็นเรื่องที่มีโทษเล็กน้อย เวลาใกล้ตายคิดอยากแสดงอาบัติ แต่หาภิกษุที่จะรับ ไม่มีแม้ว่าท่านจะบำเพ็ญสมณธรรมอยู่ในป่ามานานถึง 20,000 ปีก็ตาม ก็ไม่อาจที่จะบรรลุนิพพานขั้นสูงได้ เวลาตายไปแล้วได้ไปเกิดเป็นพญานาค ชื่อเอรกปัต หรือแปลว่า นาคใบตะไคร้น้ำ คงจะเป็นด้วยเหตุนี้ นักปราชญ์โบราณอีสานจึงได้จัดการเข้ากรรมไว้ให้เป็นประเพณีสืบมาตราบเท่าทุกวันนี้

3.2 อีตที่ 2 บุญคุณลานหรือบุญเดือนอ้าย

เดือนอ้ายหรือเดือนสอง นักปราชญ์โบราณอีสานได้จัดการให้มีประเพณีในการทำบุญประจำเดือนนี้ คือบุญคุณลาน โดยท่านได้กล่าวไว้เป็นผญาว่า

ฮอตเมื่อเดือนสองอย่าซ้ำข้าวใหม่ปลามัน

ให้เฮามาโฮมกันแต่งบุญประทายข้าว

เชิญให้มาโฮมเต้าอย่าพากันจี้ถี้

บุญคุณลานตั้งแต่นั้นมาถือน้อยฮักษา

สถานที่นวดข้าวเรียกว่า “ลาน” การนำข้าวที่นวดแล้วมากองไว้สูงชันเรียกว่า

“อุณฺณลาน” คนอีสานสมัยก่อนมีอาชีพทำนาเป็นหลักและต้องการจะทำบุญด้วยการบำเพ็ญทาน ก็ได้อัดให้ลานข้าวเป็นสถานที่ทำบุญ การทำบุญในสถานที่ดังกล่าวเรียกว่า “บุญอุณฺณลาน” โดยกำหนดเอาเดือนยี่หรือเดือนสองเป็นเวลาทำ เพราะมีกำหนดทำเอาในเดือนยี่นี้เองจึงได้ชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “บุญเดือนยี่”

สำหรับประมุขมูลเหตุของเรื่องนี้มีอยู่ว่าในสมัยของพระกัศสปะ พุทธเจ้าได้มีชวานาสองพี่น้องทำนาร่วมกัน ยามเมื่อข้าวเป็นน้ามน้องชายต้องการที่จะทำข้าวรูปยาสธวายแต่พระสงฆ์มีพระกัศสปะพุทธเจ้าเป็นประธาน ชวนพี่ชาย แต่พี่ชายไม่เห็นด้วยจึงได้ทำการแบ่งน้าคนละครึ่ง พอได้กรรมสิทธิ์ ในที่นาแล้วก็เอาข้าวในนาของตนทำบุญถึง 9 ครั้ง คือในเวลาที่ยาวเป็นน้ามน 1 ในเวลาที่ข้าวเป็นข้าวม่่า 1 ในเวลาเก็บเกี่ยวข้าว 1 ในเวลาที่จกดอกมัดข้าว 1 ในเวลาที่มัดข้าวเป็นฟ่อน 1 ในเวลาที่กองข้าวไว้ในลาน 1 ในเวลาที่ทำเป็นลอม 1 ในเวลาที่นวดข้าว 1 ในเวลาที่ขนข้าวใส่ยุ้งฉาง 1 ในการถวาทานทุกๆ ครั้ง น้องชายตั้งความปรารถนาการบรรลุเป็นอรหันต์สาวกเป็นองค์แรก ในสมัยสมณโคดมพุทธเจ้า ครั้นมาถึงศาสนาของพระพุทโศดม น้องชายได้มาเกิดเป็นพราหมณ์ชื่อว่า “โกณทัญญะ” และได้อภิเษกบวชเป็นพุทธสาวก และได้บรรลุพระอรหันต์เป็นองค์แรก รวมทั้งได้รับเอตทัคคะคือ เป็นผู้เลิศในรัตตัญญู

ส่วนพี่ชายได้ถวายข้าวเพียงครั้งเดียวคือในเวลาที่ทำนาแล้ว และได้ตั้งอธิษฐานว่าขอให้สำเร็จเป็นพระอริยบุคคล ครั้นมาถึงศาสนาของพระพุทโศดม ได้มาเกิดเป็นสุกัททปริพพาชกและได้บวชในพระพุทธศาสนา แต่ไม่มีโอกาสได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า ในเวลาที่พระองค์จะเสด็จดับขันธปรินิพพานได้เข้าทูลถามความสงสัย พอเวลาฟังเทศน์จบลงได้สำเร็จเป็นพระอนาคามีเป็นพระอริยะสาวกองค์สุดท้ายในขณะที่พระพุทธเจ้าทรงพระชนมอยู่

การถวายข้าวเป็นทานถือได้ว่าเป็นกาลทานชนิดหนึ่งและเป็นการทำบุญที่มีานิสงส์มากดังที่ได้กล่าวมาแล้ว นักปราชญ์โบราณอีสานจึงได้ยึดถือปฏิบัติเป็นประเพณีสืบมาจนถึงทุกวันนี้

3.3 สัตที่ 3 บุญข้าวจี่หรือบุญเดือนสาม

ข้าวจี่ เป็นอาหารชนิดหนึ่งของคนอีสาน อาจจะถือกำเนิดขึ้น โดยการที่ขณะที่ยังผิงไฟในหน้าหนาว และเป็นช่วงที่เก็บเกี่ยวข้าวแล้วเสร็จใหม่ๆ โดยธรรมชาติของข้าวใหม่ก็มีกลิ่นหอมอยู่แล้ว ในขณะที่นั่งผิงไฟอยู่นั้นก็เอาข้าวเหนียวที่นึ่งแล้วมาปั้นโรยเกลือทาไขไ้ก็นำมาอังไฟหรือนำมาย่างไฟให้เกรียมก็ถือว่าสุกแล้วและรับประทานได้ เพราะอุปนิสัยเนื้อแท้ของคนอีสานแล้วเป็นคนที่ยันและช่างคิดอยู่แล้วและต่อมาได้นำข้าวจี่นี้ไปถวายพระ

จนกระทั่งได้กลายมาเป็นประเพณีงานบุญข้าวจีมาจนถึงทุกวันนี้ การทำบุญให้ทานมีข้าวจี เป็นต้นเรียกว่า “บุญข้าวจี” และนิยมทำกันในวงศ์เดือนสามข้างแรม จนกระทั่งมีคำผญาอีสานโบราณท่านได้แต่งผญาไว้ว่า... “เดือนสามคือยเจ้าหัว คอยปั้นข้าวจี ข้าวจีบใส่น้ำอ้อยจ้วน้อย หลังน้ำตา” เกี่ยวกับเรื่องประเพณีบุญเดือนสามนี้ นักปราชญ์อีสานโบราณได้แต่งผญาไว้ว่า

ฮอดเดือนสามท้องฟ้าปลอดโปร่งสดใส

ไปทางใดเห็นแต่คนใจบุญชั่วแชนเต็มคุ้ม

เหลียวเห็นชุมสาวน้อยพากันปั้นข้าวจี

เอือนละห้าสี่ปั้นพอได้ออกใส่บุญ

พอมกันบีบข้าวปั้นตักแต่งอาหาร

มีเทิงหวานเทิงคาวหนุ่มสาวมาโฮมค้อม

สำหรับมูลเหตุของเรื่องนี้มีปรากฏในหนังสือธรรมบทว่า ในสมัยหนึ่งนางปุลณทาสี ได้ทำขนมแป้งจี..(ข้าวจี) ที่ทำจากรำข้าวอย่างละเอียดถวายแด่พระพุทธเจ้าและพระอานนท์ นางคิดว่าเมื่อพระองค์กับพระอานนท์รับแล้วคงไม่ฉันเพราะอาหารที่เราถวายไม่ใช่อาหาร ที่ดี หรือเป็นเพียงขนมของทาสที่ต่ำต้อย พระพุทธองค์คงไม่ฉัน ซึ่งพระพุทธเจ้าทรงหยั่งรู้จิตใจของนาง จึงทรงฉันแป้งข้าวจีต่อหน้านาง ทำให้นางเกิดความปีติดีใจ ชาวอีสานจึงได้แบบอย่างในการทำแป้งข้าวจีนี้และพากันทำบุญข้าวจีถวายพระมาโดยตลอด โดยเฉพาะในช่วงเดือนสามจะมีการทำข้าวจีถวายพระมาจวบจนปัจจุบัน (การทำข้าวจีของชาวอีสานในช่วงเดือน 3 นั้นเป็นช่วงที่อากาศหนาวเย็น ดังนั้น การจีข้าวในช่วงนี้ชาวบ้านก็จะได้รับ ใ่อุ่นจากการนั่งล้อมวงกัน จีข้าวอีกด้วย) การทำข้าวจีของชาวอีสานนั้นปัจจุบันส่วนใหญ่ จะใช้ข้าวเหนียวที่หนึ่งสุกแล้วมานั้นเป็นก้อน แล้วนำไปย่างบนไฟอ่อนๆ บางคนอาจใช้ ไข่เหลืองทาเพื่อให้มีสีที่น่ารับประทาน หรือใส่น้ำอ้อยที่ใส่ข้าวจี จี ภาษาอีสานหมายถึง ปิ้ง หรือย่าง

ยามเมื่อถึงเดือนสาม ได้พากันเอาบุญข้าวจี

ตั้งหากธรรมเนียมนี้มีมาแต่ก่อนกาล

ได้เฮ็ดหันทุกบ้านทุกถิ่นเอาบุญ

อย่าได้พากันไล่เสียดบุญของเค้า

นอกจากนี้นอกจากนี้แล้ว ได้มีการเพิ่มการทำบุญอีกอย่างหนึ่งเข้ามาในเดือนนี้ นั่นก็คือบุญมาชะบูชา เพราะว่าวันมาชะบูชานั้นเป็นวันที่มีความสำคัญทางพระพุทธศาสนาอีกวันหนึ่ง ถือได้ว่าเป็นวันที่พระพุทธเจ้าทรงวางรากฐานของพระพุทธศาสนา โดยพระองค์ได้ทรงแสดง

โอบาปาฎิโมกษ์ ทำมกลางพระอรหันต์สาวกจำนวน 1,250 รูป ณ เวฬุวันมหาวิหาร ในเวลา
 ตะวันบ่ยคล้อย ซึ่งเป็นวันเพ็ญเดือนสามหรือที่ภาษาบาลีเรียกว่า"มาฆมาส" สำหรับโอบาปา
 ฎิโมกษ์หรือหลักการของพุทธศาสนาที่สำคัญที่พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้นั้นมี 3 ข้อ คือ

1. การไม่ทำบาปทั้งปวง
2. การทำความดีให้ถึงพร้อม
3. การทำจิตใจให้บริสุทธิ์ผ่องแผ้ว

การทำบุญในวันมาฆะบูชานี้ เพื่อเป็นการบูชาให้ถูกต้องตามหลักการของคำว่า
 "มาฆะบูชา" ที่แปลว่า การบูชาพระรัตนตรัยในวันเพ็ญเดือนมาฆะหรือเดือนสามนอกเหนือจาก
 การบูชาตามปกติของวันสำคัญทางพุทธศาสนาด้วยการสมทานศีล ๗ ธรรม ถวายทาน และ
 เวียนเทียนแล้ว ควรจะมีการปฏิบัติตามหลักของพระพุทธศาสนา หรือที่เรียกว่า โอบาปาฎิโมกษ์
 ดังที่ได้กล่าวแล้วด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการปฏิบัติบูชา ซึ่งเป็นการบูชาที่พระพุทธเจ้าทรงสรรเสริญว่า
 เป็นยอดแห่งการบูชาทั้งปวง

3.4 ฮิตที่ 4 บุญเวสหรือบุญเดือนสี่

(บุญพระเวสสันดรหรือบุญมหาชาติ) คำว่าเวส เป็นสำเนียงของชาวอีสาน ที่แผลง
 มาจากคำว่า พระเวส ซึ่งหมายถึง พระเวสสันดร การทำบุญเวส เป็นการทำบุญและฟังเทศน์
 เรื่องพระเวสสันดรชาดกหรือเทศน์ มหาชาติซึ่งมีจำนวน 13 กัณฑ์ ทั้งนี้เพื่อเป็นการรำลึกถึง
 พระเวสสันดรผู้ซึ่งบำเพ็ญเพียรอันยิ่งใหญ่ด้วยวิธีบริจาคทาน หรือทานบารมีในชาติสุดท้าย
 หรือมหาชาติของพระพุทธองค์ก่อนที่จะมาเสวยชาติและตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า

งานบุญเวสเป็นงานบุญที่ยิ่งใหญ่ของชาวอีสานนิยมทำกันทุกหมู่บ้าน ด้วยความ
 เชื่อว่าหากได้ฟังเทศน์มหาชาติครบทั้ง 13 กัณฑ์จบภายในวันเดีวนั้น อาานิสงส์จะดลบันดาลให้
 ไปเกิดในศาสนาของพระศรีอาริยมตฺไทย ซึ่งเป็นดินแดนแห่งความสุขตามพุทธคติ ปัจจุบัน
 งานบุญเวสยังหาได้ทั่วไปเกือบทุกจังหวัดในภาคอีสาน แต่ได้ลดความใหญ่โตของงาน ลง
 บ้าง ไม่ใช่เป็นงานที่ยิ่งใหญ่เหมือนในอดีต แต่ก็ยังมีบางจังหวัดที่ได้จัดงานนี้อย่างยิ่งใหญ่ เช่น
 ที่จังหวัดร้อยเอ็ดถือเป็นงานประเพณีของจังหวัด ภายในงานจะมีขบวนแห่พระเวสสันดรหลาย
 ขบวน และมีการทำขนมจีน (ชาวอีสานเรียกข้าวปุ้น) มากมายมาเลี้ยงแขกบ้านแขกเมือง

- ให้ค้อยขอมไปข้างหน้าเดือนสี่มาเป็นเดือนสี่
- หลังจากบุญข้าวจีสีมานบุญเวสเจ้าเฮาสีได้แต่งทาน
- ทุกเขตบ้านย่านถิ่นดินอีสาน
- สุขสำราญเหลือหลายม่วนมิงกะเลยฟือน

ตกหว่างตอนคนตั้งใจฟังสิวอนหัว

ตอนกัณหาชาติสิพรากพ่อแม่แก้วคนสิให้นั่งฟัง

บุญเผลวหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า บุญมหาชาติ มีการทำกันเดือนใดเดือนหนึ่งในระหว่างออกพรรษาจะเป็นข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้ แล้วแต่สะดวก แต่ส่วนมากนิยมทำกันในเดือนสี่คั้งมีคำพังเพยว่า "เดือนสามค้อยเจ้าหัวคอบปีนข้าวจี เดือนสี่ค้อยจวน้อยเทศน์มะที" (คำว่า เจ้าหัว หมายถึงพระภิกษุ จัว หมายถึง สามเณร มะที หมายถึง มัทรี) บางแห่งทำในเดือนหกหรือเดือนเจ็ดก็มีและหากทำในเดือนหกหรือเดือนเจ็ด มักจะทำบุญบั้งไฟรวมด้วยก่อนจัดงานทางบ้านและวัดจะมีการปรึกษาหารือตกลงกันให้เรียบร้อยก่อน ทางชาวบ้านจะจัดอาหารการกิน เช่น ขนม ข้าวต้ม และอาหารคาวต่าง ๆ สำหรับถวายพระภิกษุสามเณร และเลี้ยงแขกเลี้ยงคนที่มาร่วมงานและจัดหาปัจจัยไทยทานสำหรับใส่กัณฑ์เทศน์ เพื่อถวายพระภิกษุสามเณร ส่วนทางวัดก็แบ่งหนังสือออกเป็นกัณฑ์ ๆ หนังสือผูกหนึ่งอาจแบ่งเป็นหลายกัณฑ์ก็ได้เพื่อให้ชาวบ้านได้รับกัณฑ์โดยทั่วถึงกัน มอบหนังสือให้พระภิกษุสามเณรในวัดนั้น เพื่อเตรียมไว้เทศน์นอกนั้นจะมีการนิมนต์พระจากวัดอื่นมาเทศน์ โดยจะมีฎีกาไปนิมนต์พร้อมบอกชื่อกัณฑ์และบอกเชิญชวนชาวบ้านที่วัดนั้นตั้งอยู่ร่วมทำบุญด้วย ซึ่งตามปกติเมื่อพระภิกษุสามเณรมาร่วมงานก็จะมีญาติโยมในหมู่บ้านนั้น ๆ ตามมา ฟังเทศน์และร่วมงานด้วยหมู่บ้านและมาก ๆ หัวหน้าหรือผู้จัดงานในหมู่บ้านที่เป็นเจ้าของงานจะ บอกบุญชาวบ้านในหมู่บ้านของตน ให้รับเป็นเจ้าของกัณฑ์เทศน์กัณฑ์ใด กัณฑ์หนึ่งจนทั่วถึงกัน และบอกจำนวนคาถาของแต่ละกัณฑ์ให้ทราบด้วยเพื่อเตรียมความเทียบมาตามจำนวนคาถาของกัณฑ์ที่ตนซึ่งจำนวนคาถาของกัณฑ์ต่าง ๆ มีดังนี้ ทศพร 19 คาถา หิมพานต์ 134 คาถา ทานกัณฑ์ 209 คาถา วนปเวสน์ 57 คาถา ชูชก 79 คาถา จุลพน 35 คาถา มหาพน 80 คาถา กุมาร 101 คาถา มัทรี 90 คาถา สักบรรพ 43 คาถา มหาราช 68 คาถา กษัตริย์ 30 คาถาและนครกัณฑ์ 48 คาถา รวม 1000 คาถาพอดีชาวบ้านยังแบ่งหน้าที่กันด้วยว่าใครเป็นผู้รับเลี้ยงพระภิกษุสามเณรและญาติโยมหมู่บ้านใด โดยแบ่งหน้าที่มอบให้รับผิดชอบเป็นกลุ่ม ๆ เนื่องจากแต่ละวัดมีชาวบ้านจากหลายหมู่บ้าน ไปร่วมกันมากชาวบ้านจึงช่วยกันปลูกที่ปักชำคร่าวขึ้น เรียกว่า ตูบ (กระท่อม) หรือฟาม (ปะรำ) จะปลูกรอบบริเวณวัดรอบศาลาหรือรอบกุฏิก็ได้ ตูบมีขนาดกว้างประมาณ 4 ศอก ยาวตามความเหมาะสม หลังคาเป็น รูปเพิงหรือเป็นจั่วก็ได้ พื้นปูด้วยกระดานหรือฟาก ที่ปักนี้กะจัดทำให้พอเพียง และให้เสร็จเรียบร้อยก่อนวันเริ่มงาน มูลเหตุที่มีการทำบุญเผลว มีเล่าไว้ในเรื่องพระมาลัยหมั่นมาลัยแสนว่า พระมาลัยได้ ขึ้น ไปไหว้พระธาตุเกศแก้วจุฬามณีในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พบพระศรีอริยเมตไตรย พระศรีอริยเมตไตรย ได้ดำรัสสั่งกับพระมาลัยว่าถ้ามนุษย์อยากพบ

พระองค์ จงอย่าได้ทำบาปหนัก ได้แก่ ฆ่าหรือข่มเหงบิดามารดา สมณพราหมณาจารย์ทำร้าย
ร่างกายพระพุทธเจ้าและยุยงพระสงฆ์ ให้แตกกัน ให้อุตสาห์ฟังเรื่องราวมหาเวสสันดรชาดก
หรือเพลงส่ำให้จบในวันเดียวกันฟังแล้ว ให้นำไปประพุดิปฏิบัติจะได้พบพระศาสนาของ
พระองค์ เมื่อพระมาลัยกลับมาถึง โลกมนุษย์จึงได้บอกให้นุญท์ทราบ โดยเหตุนี้ ผู้ปรารถนาจะ
พบศาสนาพระศรีอริยเมต โดยจึงพากันทำบุญเพลงส่ำต่อกันมา วิธีดำเนินการก่อนมีงานบุญ
เพลงส่ำหลายวัน ชาวบ้านชายหญิงทั้งคนแก่ คนแก่ซึ่งส่วนมากเป็นหนุ่มสาวพากัน ไปรวมกันที่
วัด ช่วยกันจัดทำที่ปักสำหรับผู้มาร่วมงานและช่วยกันจัดทำดอกไม้ จัดตกแต่งประดับประดา
ศาลา โรงธรรมด้วยดอกไม้ พวงมาลัยและ ธงทิว พวกผู้หญิง จะจัดทำหมากพั้นคำ เมี่ยงพั้นคำ
เทียนพั้นธูปพั้นเทียน ปั้นดาบอย่างละพั้น และข้าวตอกดอกไม้ ใว้บูชาศาลาพั้น ดอกไม้ที่จัดมี
ดอกบัวพั้นดอก นอกนี้อาจมีดอกศักตบ ดอกยางของ (ดอกปีบ) อย่างละพั้นดอก (ดอกไม้ปรกติ
ทำด้วยไม้แทน) ธงพั้นพั้นทำด้วยเศษผ้า กระดาษสี ไบลานหรือไบตาลก็ได้ เสร็จจากการจัด
ดอกไม้รูปเทียนธง และสิ่งดังกล่าวแล้ว ซึ่งด้วยสายสัญญาณ ตั้งหมอน้ำมนต์ มีขันหมากเบ็ง
(บายศรีประดับด้วยหมาก) แปดอัน โองน้ำ 4 โอง ตั้งไว้ที่มุมธรรมาสน์ ในโองน้ำมีจอก แทน
(สาหร่าย) ดอกไม้ชนิดต่าง ๆ เช่นดอกจิกดอกฮัง (ดอกเตี๋ย) ดอกบัว ดอกบานไม่รู้โรย ดอกกรัก
 ฯลฯ และใบบัวป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ เช่น รูปนก รูปวัว รูปควาย รูปช้าง รูปม้า ฯลฯ เอาไว้ที่ใต้
ธรรมาสน์ เอาธงใหญ่แปดวงปักรอบนอกศาลา ในทิศทั้งแปด เพื่อหมายว่าเป็นเขตปลอดภัย
ป้องกันพญามารไม่ให้ล้ำเข้ามา ตามเสาธง ที่ใส่ข้าว พั้นก้อน ซึ่งปรกติสานเป็นพานด้วยไม้ไผ่
บางแห่งสานเป็นตาด้วย ไม้ตอก เป็นคี่เรียงทิวไว้รอบศาลาและทำเป็นทางเข้าศาลาโรงธรรมคด
เคี้ยวไปมา บนศาลานอกจากประดับประดา ให้สวยงามแล้ว บางแห่งยังมีภาพมหาเวสสันดร
ชาดกประดับ ไว้ทางด้านตะวันออกของศาลา โรงธรรม ปลุกหออุปลุกขึ้นไว้พร้อมมีสิ่งเหล่านี้
บนหอด้วยคือ มีบาตร 1 ใบ ร่ม 1 คัน กระโถน 1 ใบ กาน้ำ 1 ใบ และสรงจีวร 2 ชุด สำหรับพระ
อุปลุก การจัดตกแต่งดังกล่าวจะจัดให้เสร็จเรียบร้อยวันงานพอดีวันรวม (วัน โสม) วันแรกของ
งานเรียกว่า "วันรวมหรือวัน โสม" ในวัน โสมนอกจากจะมีประชาชนตามละแวกบ้าน และ
หมู่บ้านอื่นที่ใกล้เคียงหลัง ไหลกันมาร่วมงานแล้ว จะมีพิธีงานที่สำคัญ 2 อย่างคือ

1. การนิมนต์พระอุปลุก ในตอนเช้ามือของวัน โสม ประมาณสี่หรือห้านาฬิกา มีพิธี
นิมนต์พระอุปลุก โดยก่อนเริ่มพิธีการ มีการนำก้อนหินขนาด โดพอสมควรสามก้อนไปวางไว้
ในวังน้ำหรือถ้าไม่มีวังน้ำอาจเป็นที่ใดที่หนึ่งก็ได้ ซึ่งอยู่ไม่ห่างจากวัดที่ทำบุญเพลงส่ำเท่าใดนัก
พอถึงกำหนดเวลาก็มีการแห่พานดอกไม้รูปเทียนขันห้าขันแปด (พานเทียนและดอกไม้อย่างละ
ห้าคู่ และแปดคู่) ไปยัง ณ สถานที่ที่ก้อนหินวางอยู่ซึ่งสมมุติว่าเป็นพระอุปลุก พอไปถึงที่ดังกล่าว

จะมีผู้ ทขิบก่อนหินชูขึ้นและถามว่าเป็นพระอุปคุตหรือไม่ สองก่อนแรกจะได้รับคำตอบว่า "ไม่ใช่" พอถึงก่อนที่สามจึงจะตอบว่า "ใช่" จึงมีการกล่าวคำอาราธนาพระอุปคุตแล้วอัญเชิญ ก่อนหินก้อนที่สาม ซึ่งสมมุติใส่พานหรือถาด และจะมีการจัดประทัดหรือปิ่นกันดูตาม แล้วมีการแห่พระอุปคุตพร้อม ดิษฐ์ตีกลองและเครื่องดนตรีมีแคน เป็นต้นอย่างครึกครื้นเข้ามายังวัด แล้วจึงนำมาประดิษฐานไว้ที่หออุปคุตข้างศาลาโรงธรรม ซึ่งเตรียมจัดไว้แล้ว พอแห่พระอุปคุต เข้ามาประดิษฐานไว้เรียบร้อยผู้ชอบสนุกก็จะดิษฐ์และกลองพร้อมเครื่องดนตรี แห่ แหน่ฟ้อนรำรอบ ๆ วัดและตามละแวกหมู่บ้านตามอรัยาศัย

2. การแห่แห่สพอดอนบายประมาณสองหรือสาม โมงในวัน โสม ชาวบ้านมารวมกันที่ วัด เตรียมตัวจัดขบวนแห่ไปอัญเชิญพระเวสสันดรและนางมัทรีเข้าเมือง โดยสมมุติให้พระเวสสันดรและนางมัทรีเข้าเมือง โดยสมมุติให้พระเวสสันดรและนางมัทรีไปอยู่ป่าแห่งใดแห่งหนึ่งซึ่งอาจเป็นป่าจริงหรือทุ่งนา หรือลานหญ้าก็ได้แล้วแต่ภูมิประเทศจะอำนวย พิธีการ อัญเชิญพระพุทธรูป 1 องค์ และพระภิกษุ 4 รูป ขึ้นนั่งบนเสลี่ยงหามไปยัง ณ ที่สมมุติว่า พระเวสสันดรและนางมัทรีประทับอยู่ (ไม่ห่างจากวัดเท่าใดนัก) พอไปถึงที่ตั้งกล่าว ซึ่งเป็น ที่เริ่มต้นแห่แห่ส ก่อนเริ่มต้นแห่มีการอาราธนาศีลและรับศีลและห้าก่อน แล้วทำพิธีบายศรี ตู ขวัญพระเวสสันดรกับนางมัทรี นิมนต์พระเทศน์กัณฑ์อุกษัตริย์ เสร็จแล้วกล่าวอัญเชิญ พระเวสสันดรและนางมัทรีเข้าเมือง โดยหามเสลี่ยงพระพุทธรูป และพระภิกษุออกก่อน บางแห่ง หากมีรูปภาพเกี่ยวกับเรื่องพระเวสสันดร ก็จะแห่รูปภาพดังกล่าวไปในขบวนด้วย พอขบวนแห่ ถึงวัดจึงทำการแห่รอบวัดหรือศาลาโรงธรรมโดยเวียนขวารอบ แล้วนำพระพุทธรูป ไปประดิษฐานไว้ ณ ที่เดิม และนำดอกไม้รูปเทียน ไปวางไว้ ณ ที่จัดไว้ ประชาชนจึงกลับไปพักผ่อน พอถึงตอนค่ำประชาชนจะมาโสม (รวม) กันอีกครั้งจึงอาราธนาพระสงฆ์สวดพระพุทธร มนต์ เมื่อพระสวดพระพุทธรมนต์จบ พระจะขึ้นสวดบนธรรมมาสน์อีก 4 ครั้ง ๆ ละ 2 รูป รวม 8 รูป คือ สวดอติปิโส โพธิสัตว์บันดั้น-บันปลายและสวดชัยตามลำดับ ต่อไปนี้นิมนต์ พระขึ้นเทศน์พระมาลัยหมื่น พระมาลัยแสน ก่อนพระเทศน์เอาคาถาพระอุปคุตทั้งสี่บทปักไว้ที่ข้าง ธรรมมาสน์ดังกล่าวแล้ว เมื่อพระเทศน์จบตอนนี้แล้ว ประชาชนจะกลับไปพักผ่อนไปตามอรัยาศัย ระหว่างคบขันพวกหนุ่ม ๆ สาวๆ จะพูดจาเย้าหยอกเกี่ยวพาราสิกัน บางก็ร้องรำ ทำเพลงเป่า แคนและคิดพิณจวนจวนสว่าง (ประมาณ 3 หรือ 4 นาฬิกา) ชาวบ้านจึงแห่ข้าวพันก้อน ไปถวาย พระอุปคุตที่วัดแล้ววางข้าว พันก้อนไว้ตามธงหรือตามภาชนะที่จัดไว้ เสร็จแล้วพอกใส่สว่างก็ ประกาศป่าวเทวดาและอาราธนาพระเทศน์สังกาส หลังจากฟังพระเทศน์สังกาสแล้วจึง อาราธนาเทศน์มหาชาติ พระจะเทศน์มหาชาติตลอดวัน ขึ้นต้นจากกัณฑ์ทศพรจนถึงนครกัณฑ์

เมื่อจบแล้วมีเทศน์ฉลองพระเวสสันดรอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งกว่าจะเทศน์จบทุกกัณฑ์ก็ต้องคำพอสดี เมื่อเทศน์มหาชาติจบจัดขันดอกไม้ธูปเทียนกล่าวคำการวาระพระรัตนตรัยเป็นเสร็จพิธีบุญแล้ว สการนิมนต์พระอุปัชฌาย์และแห่พระเวสสันดรกับนางมัทรีเข้าเมือง บางแห่งถ้าจัดงานสามวัน จะจัดเป็นวันโฮมวันหนึ่ง โดยนิมนต์พระอุปัชฌาย์ในตอนเช้าของวันโฮม วันที่สองตอนบ่ายจึงทำการเจริญพระเวสสันดรกับนางมัทรีเข้าเมืองวันที่สามจึงเทศน์มหาชาติ อนึ่ง ในระหว่างงานบุญปรกติจะมีชายสูงอายุคนหนึ่ง นุ่งขาวห่มขาวเป็นผู้คอยปรนนิบัติดูแลพระอุปัชฌาย์และบริเวณศาลาโรงธรรม โดยถือศีลแปดและจะต้องอยู่ประจำบนศาลาโรงธรรมจนตลอดงานส่วนก่อนคืนที่สมมุติว่าเป็น พระอุปัชฌาย์นั้น เมื่อเสร็จงานบุญแล้วก็มีกรนิมนต์ไปไว้ยัง ณ ที่เดิมด้วย นอกนี้มีเรื่องน่ารู้เกี่ยวกับบุญเวสอีก ดังต่อไปนี้

2.1 กัณฑ์เทศน์ ตามปรกติการเทศน์มหาชาติทุกกัณฑ์ จะต้องมีการบ้านเป็นเจ้าภาพ จัดเครื่องกัณฑ์มาถวายกัณฑ์หนึ่ง ๆ อาจมีหลาย ๆ คนช่วยกันจัดร่วมกัน หรือต่างคนต่างจัด กัณฑ์มาก็ได้กัณฑ์เทศน์นอกจากปัจจัยไทยทานต่าง ๆ แล้ว ยังมีเทียนตามจำนวนคาถาของแต่ละกัณฑ์ด้วย จำนวนเทียนคาถาของแต่ละกัณฑ์ได้กล่าวไว้แล้วข้างต้น ซึ่งเมื่อรวมทุกกัณฑ์แล้ว จะมีเทียนคาถาหนึ่งพันพอดิ เมื่อเวลาพระที่ตนรับกัณฑ์ขึ้นเทศน์ เจ้าภาพก็จะจุดเทียนคาถา หว่านข้าวดอกข้าวสารตามประเพณี ในระหว่างเทศน์บางที่มีการถวายกัณฑ์เพิ่มเติม เรียกว่า "กัณฑ์แถมสมภาร" คือถึงบทใดกัณฑ์ใดที่พระเทศน์ดีมีเสียงไพเราะ มีเนื้อความกินใจ ผู้ฟังจะถวายแถมกัณฑ์ให้แล้วแต่ศรัทธาของผู้ฟัง ส่วนใหญ่จะถวายเป็นเงิน เมื่อเทศน์จบจะเอาเงินที่แถมสมภารนี้ไปถวายรวมกับปัจจัยกัณฑ์เทศน์ด้วยเมื่อเทศน์จบกัณฑ์หนึ่ง ๆ มีการตั้งห้องเป็นสัตตัญญาณ

2.2 เทศน์แห่ คือ ทำนองเทศน์เล่นเสียงยาว ๆ คล้ายทำนองลำยาว มีการเล่นลูกคอ และ ทำเสียงสูงต่ำเพื่อให้เกิดความไพเราะ เรื่องมหาชาตินี้ ที่นิยมเทศน์แห่ได้แก่ กัณฑ์มัทรี กัณฑ์มหาธาหรือนครกัณฑ์การเทศน์แห่จะนิมนต์พระที่เสียงดีมาเทศน์คั่นกลาง เพื่อช่วยให้ผู้ฟังเกิดความไพเราะซาบซึ้ง ไม่เกิดการเบื่อหน่ายที่ต้องฟังเทศน์นาน ๆ การเทศน์แห่นี้ บางแห่งก็ไม่มี การเทศน์

2.3 กัณฑ์หลอน คือ กัณฑ์เทศน์ที่ทำพิธีแห่ไปจากบ้าน ไม่จำพวกกัณฑ์ใดกัณฑ์หนึ่งและไม่เจาะจงจะถวายพระรูปใดรูปหนึ่ง เมื่อแห่กัณฑ์หลอนไปถึงวัด พระรูปใดกำลังเทศน์อยู่ เมื่อท่านเทศน์จบก็นิมนต์มารับกัณฑ์หลอนกัณฑ์นั้น กัณฑ์หลอนส่วนใหญ่จะทำด้วยกระดาษสาน ด้วยไม้ไผ่ มีคานหามใส่ของกินของใช้ที่มีผู้บริจาคพร้อมด้วยเงินและทำเป็นต้นประดับประดา อย่างสวยงาม การจัดกัณฑ์หลอนมักเป็นกลุ่มคนรวมกันจัดขึ้น อาจมีเจ้าภาพ

หลาย ๆ คนมาร่วมกัน พวกหนุ่มสาวร่วมกันจัดทำขึ้นบ้าง คนเฒ่าคนแก่ พวกพ่อค้า กลุ่มบ้านเหนือ กลุ่มบ้านใต้รวมกันจัดขึ้นบ้าง เมื่อเสร็จแล้วก็แห่ไปรอบ ๆ หมู่บ้าน ผ่านบ้านนั้นก็มักถวายปัจจัยไทยทานสมทบกันด้วยเป็นการร่วมสามัคคีกันไปในตัว การแห่กัณฑ์หลอนมักทำกันอย่างสนุกสนาน มีการตีฆ้อง ตีกลอง เป่าแคน ดิดพิณ ตีโทน ฯลฯ และเพื่อนรำไปด้วย เมื่อถึงวัดแล้วก็หยุดใช้เสียง แล้วนำกัณฑ์ไปถวายพระเมื่อท่านเทศน์จบเป็นการถวายเพิ่มจากกัณฑ์ที่ถวายธรรมดาอีก ที่หนึ่ง ในงานบุญผะสรวหนึ่ง อาจมีกัณฑ์หลอนสักกัณฑ์ก็ได้ แล้วแต่ศรัทธาของประชาชน ในขณะแคว้นนั้น บางที่หากมีหลายกัณฑ์ จะทยอยแห่กันแทบตลอดกันก็มี พระรูปใดหากถูกกัณฑ์หลอนถือว่า โชคดี เพราะมักได้ปัจจัยมาก เป็นพิเศษ ดังคำพังเพยกล่าวไว้ "ถือกัณฑ์หลอน มันชีรวยข้าวต้ม"

นอกนี้ อาจมีกัณฑ์พิเศษที่เจ้าของกัณฑ์เจาะจงนำไปถวายพระผู้เทศน์รูปใดรูปหนึ่งโดยเฉพาะ เรียกว่า "กัณฑ์จอบ" คำว่า จอบ หมายความว่า แอบดู ดังนั้น "กัณฑ์จอบ" จึงหมายถึง ก่อนนำกัณฑ์ไปถวายไปแอบดูให้รูปแน่เสียก่อนว่า เป็นพระรูปที่เจาะจงจะนำไปถวาย จึงแก่กัณฑ์ เข้าไปยังวัดขณะที่พระรูปนั้นกำลังเทศน์อยู่ และเมื่อเทศน์จบก็นำกัณฑ์ไปถวายพอดี

3.5 ฮีตที่ 5 บุญตุงสงกรานต์หรือบุญเดือนห้า

เป็นการทำบุญวันขึ้นปีใหม่ของไทยแต่โบราณ นิยมทำในเดือนห้าเริ่มตั้งแต่วันที่ 13 เมษายน ถึงวันที่ 15 เมษายน คำว่า "สงกรานต์" เป็นคำสันสกฤต แปลว่า ผ่านหรือเคลื่อนย้ายเข้าไป ในที่นี้หมายถึงพระอาทิตย์ที่ผ่าน หรือเคลื่อนย้ายเข้าไปในจักรราศีหนึ่งเป็นเดือนที่เริ่มต้นปีใหม่ การทำบุญสงกรานต์จะมีพิธีสงฆ์ พระพุทธรูป พระสงฆ์ ผู้ใหญ่ ผู้เฒ่าผู้แก่ รวมทั้ง จะมีการทำพิธีบายศรีสู่ขวัญพระพุทธรูปและพระสงฆ์ ตามละแวกหมู่บ้านต่างๆ นอกจากนี้ชาวบ้านจะทำบุญ ตักบาตรก่อพระเจดีย์ทราย และมีการละเล่นสาดน้ำกันอย่างสนุกสนานตลอดทั้ง 3 วัน และบางหมู่บ้านจะมีการแห่พระพุทธรูปไปรอบ ๆ หมู่บ้านเพื่อให้ชาวบ้านได้ สรงน้ำกันอย่างทั่วถึง ปัจจุบันงานบุญสงกรานต์ของชาวอีสานได้เปลี่ยนไป จากเดิมเป็นอย่างมาก ในตัวเมืองใหญ่ๆ มักมีการเล่นน้ำกันอย่างรุนแรง มีการใช้แป้ง น้ำแข็งหรือสี แต่ประชาชนอีสานในชนบทโดยเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมแบบดั้งเดิมไว้คือมีการสรงน้ำพระพุทธรูปทั้งที่วัดและพระพุทธรูปที่บ้าน พระสงฆ์ จากนั้นจะไปสรงน้ำขอพรจากคนเฒ่าคนแก่ที่ตัวเองให้ความเคารพ พ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่ ฯลฯ ในช่วงงานนี้ ชาวอีสานที่ไปทำงานต่างถิ่นจะกลับบ้านเพื่อร่วมทำบุญและพบปะกับญาติพี่น้อง

ตกฤดูเดือนห้าสายลมมาผ่าน
 เห็นดอกจานพื้นเข้มนานเข้ยท้องนา
 เดือนห้านี้ปีได้ซ้ำปีใหม่ถึง
 ให้พากันทำบุญปล่อยปลาลงน้ำ
 เต่าติดตามหาบุงคนใจบุญสิมาปล่อย
 นก สิง ยองง่าไม้คอยทำตั้งแต่ฝน
 เดือนนี้ม้วนจันๆ คนกะหลังมาหลาย
 หาเอาทรายมากกองก่อเจดีย์ไว้

มูลเหตุที่มีการทำบุญสงกรานต์ มีเรื่องเล่าว่า เศรษฐีผู้หนึ่งอยู่กินกับภรรยามานาน แต่ไม่มีบุตร เศรษฐีผู้นั้นบ้านอยู่ใกล้กับบ้านนักเลงสุรา นักเลงสุรา มีบุตรสองคน ผิวเนื้อ เหมือนทอง วันหนึ่งนักเลงสุราไปกล่าวคำหยาบช้าต่อเศรษฐี เศรษฐีจึงถามว่าเหตุใดจึงมา หมิ่นประมาทคนผู้มีสมบัติมาก นักเลงสุราจึงตอบว่าถึงท่านมีสมบัติมากก็ไม่มีบุตร ตายแล้วสมบัติจะสูญเปล่า เรามีบุตรเห็นว่าประเสริฐกว่าท่าน เศรษฐีได้ยินดังนั้น มีความละอายจึงทำการบวงสรวง ตั้งอธิษฐานขอบุตร ต่อพระอาทิตย์และพระจันทร์ถึงสามปี แต่ไม่เป็นผลจึงไปขอบุตรต่อต้นไทร เทวดาซึ่งสิงสถิตอยู่ที่ต้นไทรสงสาร ได้ไปอ้อนวอนขอบุตรต่อพระอินทร์ให้เศรษฐี พระอินทร์จึงโปรดให้ ธรรมชาติเทวบุตร ลงมาปฏิสนธิในครรภ์ภรรยาเศรษฐี เมื่อประสูติแล้วเศรษฐีให้ชื่อว่า ธรรมชาติ ตามนามของเทวบุตร และปลูกปราสาทเจ็ดชั้น ให้อยู่ที่ใต้ต้นไทรนั้น ธรรมชาติเป็นเด็กฉลาด โตขึ้นอายุเพียง ๆ ขวบก็สามารถเรียนจบไตรเพท จนได้เป็นอาจารย์สอนทำการมงคลแก่คนทั้งหลาย รู้ภาษานกและมีความเฉลียวฉลาดมาก ต่อมากบิลพรหมจากพรหมโลกต้องการที่จะทดสอบปัญญาของ ธรรมชาติ จึงได้ ลงมาถามปัญหาเกี่ยวกับศิริหรือศรีของคนเราแต่ละช่วงเวลานั้นอยู่ที่ไหนสามข้อกับธรรมชาติ ปัญหาที่ว่า คนเราในวันหนึ่ง ๆ เวลาเช้าศรีอยู่ที่ไหน เวลาเที่ยงศรีอยู่ที่ไหนและเวลาเย็นศรีอยู่ที่ไหน โดยสัญญาว่าถ้าธรรมชาติแก้ได้กบิลพรหมจะตัดศีรษะของตนบูชา แต่ถ้าธรรมชาติ แก้ไม่ได้จะต้องตัดศีรษะธรรมชาติเสีย โดยให้เจ็ดวันคราวแรกธรรมชาติแก้ตอบปัญหานี้ไม่ได้ พอถึงวันถั่ววันหกพอดีไปแอบ ได้ยินนกอินทรีผู้สาวพูดคำตอบให้นกอินทรีผู้เป็นเมียฟังบนต้นตาล ธรรมชาติ ถึงสามารถแก้ปัญหาได้ คำตอบคือเวลาเช้าศรีอยู่ที่หน้าคนถึงเอาน้ำล้างในตอนเช้า เวลากลางวันศรีอยู่ที่อกคนถึงเอาเครื่องหอมประพรมที่หน้าอกในเวลากลางวัน และเวลาเย็นศรีอยู่ที่เท้า คนจึงเอาน้ำล้างเท้าในเวลาเย็น เมื่อถึงวันถั่ววันเจ็ดทำวกบิลพรหมได้มาทวงถามปัญหาธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติตอบได้ (ตามที่ยินนกพูดกัน) กบิลพรหมจึงตัดศีรษะของตนบูชา ธรรมชาติตาม

สัญญาแต่เนื่องจากศิระของกบิลพรหมศักดิ์สิทธิ์ ถ้าตกลงแผ่นดินจะเกิดไฟ ใหม่ ถ้าทิ้งไป
 อากาศจะทำให้เกิดฝนแล้งและถ้าทิ้งลงในมหาสมุทรน้ำจะแห้ง ดังนั้นเมื่อ กบิลพรหมจะตัด
 ศิระของตน ถึงได้ให้ธิดาทิ้งเจ็ด เอาพานมารองรับศิระของตนไว้ โดยตัดศิระส่งให้ธิดาคณ
 ใหญ่ แล้วธิดาทิ้งเจ็ดจึงแห่ประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุเป็นเวลา 60 นาที จึงนำไปประดิษฐาน
 ไว้ที่มณฑปในถ้ำกัณฐ์ลีลาโกลาส บูชาด้วยเครื่องทิพย์พระเวสสุกรรม ก็เนรมิตโรงแล้วด้วย
 แก้วเจ็ดประการ ให้เป็นที่ประชุมเทวดาพอบรรพหนึ่งปีธิดาทิ้งเจ็ดจะผลัดเปลี่ยนกันมาอัญเชิญ
 เอาศิระของกบิลพรหม แห่ประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุ (ธิดาทิ้งเจ็ดของกบิลพรหมมีชื่อดังนี้
 คือ พุษย โคราด รากษส มณฑา กิริณี กิมิทาและมโหทร) พิธี แห่เศียรของกบิลพรหมนี้ทำให้เกิด
 พิธีตรุษสงกรานต์ขึ้น ทุก ๆ ปี และถือเป็นประเพณีขึ้นปีใหม่ของชาวไทยโบราณต่อๆ กันมา
 นางสงกรานต์ ได้แก่ ผู้ทำหน้าที่อันเชิญเอาศิระของท้าวกบิลพรหมมาแห่ในวันสงกรานต์ เป็น
 นางฟ้าบนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ซึ่งเป็นสวรรค์ชั้นต่ำที่สุด มีด้วยกัน 7 คน เป็นพี่น้องกัน
 ทั้งหมด และเป็นธิดาของท้าวกบิลพรหมหรือมหาสงกรานต์ดังกล่าวข้างต้น การที่ธิดาคณใด จะ
 เป็นนางสงกรานต์ เช่น พ.ศ. 2527 วันที่ 13 เมษายนตรงกับวันศุกร์ นางสงกรานต์จึงมีนามว่า กิ
 มิทา เป็นต้น นางทั้ง 7 มีชื่อ วัน ดอกไม้ เครื่องประดับ อาหาร อาวุธ และสัตว์ เป็นพาหนะ ดังนี้

1. พุษย วันอาทิตย์ดอกไม้ ดอกทับทิมเครื่องประดับ ปีทมราดาอาหาร อุทุมพร
 อาวุธ จักร สิ้งขั้พาหนะ ครุฑ
2. โคราด วัน จันทร์ดอกไม้ ดอกป๊อบเครื่องประดับ มุกดาหารอาหาร น้ำมัน
 อาวุธ พระขรรค์ ไม้เท้าพาหนะ พยัคฆ์ (เสือโคร่ง)
3. รากษส วัน อังคารดอกไม้ ดอกบัวหลวงเครื่องประดับ โมราอาหาร โลหิต
 อาวุธ ศรีสุล ธนูพาหนะ วราหะ (หมู)
4. มณฑา วัน พุธดอกไม้ ดอกจำปาเครื่องประดับ ไพฑูรย์อาหาร นมเนยอาวุธ
 ไม้เท้า เหล็กแหลมพาหนะ คัสพะ (ลา)
5. กิริณี วัน พฤหัสบดีดอกไม้ ดอกมณฑาเครื่องประดับ มรกตอาหาร ถั่วงาอาวุธ
 ขอบันพาหนะ กุญชร (ช้าง)
6. กิมิทา วัน ศุกร์ดอกไม้ ดอกจงกลณีเครื่องประดับ บุษราคัม อาหาร กล้วย น้ำ
 อาวุธ พระขรรค์ พิณพาหนะ มหิงสา (ควาย)
7. มโหทร วัน เสาร์ดอกไม้ ดอกสามหาวเครื่องประดับ นิลรัตนอาหาร เนื้อทราย
 อาวุธ จักร ศรีสุลพาหนะ นกยูง

กบิลพรหมจากพรหมโลกมาถามปัญหาธรรมบาล 3 ข้อ คือ คนเราในวันหนึ่ง ๆ เวลาเช้า เวลาเที่ยง และเวลาเย็นศรีอยู่ที่ไหน ถ้าธรรมบาลตอบได้จะตัดศีรษะตนบูชา แต่ถ้าธรรมบาลตอบไม่ได้จะตัดศีรษะธรรมบาลเสีย โดยผลัดให้เจ็ดวัน ในชั้นแรกธรรมบาลตอบไม่ได้ ในวัน ถ้วนหกธรรมบาลเดินเข้าไปในป่า เผอิญแอบได้ยินนกกินทรีสองตัวเมียพูดคำตอบคู่กันฟัง ว่าตอนเช้า ศรีอยู่ที่หน้า คนจึงเอาน้ำล้างหน้า ตอนกลางวันหรือเที่ยงศรีอยู่ที่อก คนจึงเอาเครื่องหอมประพรมหน้าอก ตอนกลางวันและตอนเย็นศรีอยู่ที่เท้า คนจึงเอาน้ำล้างเท้าในตอนเย็น ธรรมบาลมีความรู้ภาษาคนจึง จำคำตอบได้ ถึงเจ็ดวันถ้วน กบิลพรหมมาทวงปัญหาธรรมบาลตอบได้ตามที่ได้ยินนกพูดกัน กบิลพรหมจึงตัดศีรษะตนบูชาตามสัญญา แต่ศีรษะกบิลพรหมศักดิ์สิทธิ์ หากตกใส่ดินไฟจะไหม้ ตกใส่อากาศฝนจะแล้ง และถ้าทิ้งใส่ในมหาสมุทรน้ำจะแห้ง กบิลพรหมจึงให้ธิดาทิ้งเจ็ด ซึ่งมีชื่อว่า ทูษ โคราด รากษส มณฑา กิริณิกิ มิทา และมโหทร เอาพานมารองรับศีรษะของตนไว้ แล้วแห่ประทักษิณรอบเขาพระสุเมรุ เป็นเวลา 60 นาที จึงนำศีรษะกบิลพรหมไปประดิษฐานไว้ที่มณฑป ในถ้ำคันธูลี เขาไกรลาส ครบหนึ่งปีธิดาทิ้งเจ็ด จะผลัดเปลี่ยนกันมาอัญเชิญศีรษะของกบิลพรหม แห่รอบเขาพระสุเมรุครั้งหนึ่ง พิธีแห่เศียรกบิลพรหมนี้ทำให้เกิดพิธีตรุษสงกรานต์ขึ้น การก่อเจดีย์ทราย อาจจัดทำที่หาดทรายใกล้แม่น้ำหรือที่ใดที่หนึ่งแล้วแต่จะเห็นว่าเหมาะสม แต่ส่วนมากนิยมจัดทำที่วัด โดยชาวบ้านพากันขนทรายจากที่น้ำมาก่อเป็นเจดีย์ทรายที่วัดรวมกันเป็นกองใหญ่ การก่อเจดีย์จัดทำโดยเอาทรายผสมน้ำพอชุ่มแล้วนำมารวมก่อเป็นกองใหญ่ ทำเป็นรูปเรียวสูงคล้าย ปิรามิด ตกแต่งให้สวยงามดีแล้ว ตรงยอดเจดีย์เอาไม้แก่นแข็งทำเป็นหยักและเสียมปลายแหลม พร้อมทาสีให้สวยงาม มาเสียบไว้พร้อมดอกไม้และเทียน นอกจากนี้บางที่ยังเอาขันทขนาดเล็กใส่ทรายซึ่งผสมน้ำพอหมาด ให้เต็มดีแล้วตีกลวงกับพื้นดินรอบเจดีย์ทรายองค์ใหญ่ คนหนึ่งทำจำนวนให้เกินอายุ ของตนไว้ 1 ขัน ซึ่งมีความหมายขอให้อายุยืนยาวต่อไป เช่น เกี่ยวกับทำ กองทรายด้วยนั่นเอง การก่อเจดีย์ทรายหาก ไม่ทำในวันดังกล่าวอาจทำในวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 6 ซึ่งเป็นวันอัญเชิญพระพุทธรูปที่นำมาสร้างน้ำ ที่หอสงฆ์ไปประดิษฐานไว้ ณ ที่เดิม การก่อเจดีย์ทรายเมื่อทำเสร็จพิธี ก็มีการทำพิธีบวงสรวง โดยนิมนต์พระสงฆ์อย่างน้อย 5 รูป มาทำพิธีสวดพระพุทธรูปมนต์ และทำพิธีบวงสรวงองค์พระเจดีย์ทราย มีการประพรมน้ำพระพุทธรูปมนต์ที่เจดีย์ทรายด้วย พิธีนี้นิยมทำในตอนบ่าย พอถึงตอนเย็นหรือค่ำมีการฟังพระสวดมนต์ ฟังเทศน์ฉลองพระทรายและทำการคบบัน การก่อเจดีย์ทรายนอกจาก ใ้บุญตามความเชื่อถือแล้ว หากจัดทำในวัด โอกาสต่อมาเมื่อเจดีย์ทรายหลายลง พื้นที่แห่งนั้นจะได้รับการถมให้สูงขึ้นไปในตัวพื้นดินจะหายจากโคลนตมและมองดูสะอาดตาดีด้วย นับเป็นการได้กุศลสองต่อ

3.6 ฮีตที่ 6 บุญบั้งไฟหรือบุญเดือนหก

บุญบั้งไฟเป็นที่นิยมทำกันเดือน 6 การจัดทำบุญบั้งไฟขึ้นเพื่อบูชาอารักษ์หลักเมือง เป็นประเพณีทำบุญขอฝน เพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลเป็นประเพณีที่ถือปฏิบัติมาแต่โบราณ บางหมู่บ้านถือเคร่งมาก คือจะต้องทำบุญบั้งไฟทุกปี จะเว้นไม่ทำไม่ได้ เพราะถ้าเว้นไม่ทำบุญนี้เชื่อว่าอาจทำให้เกิดเหตุเภทภัยต่าง ๆ เช่น ฝนแล้งบ้าง หรือไม่ตกต้องตามฤดูกาลบ้าง คนหรือวัว ควาย อาจเกิดเจ็บป่วยเป็นโรคต่าง ๆ บ้าง เป็นต้นและเมื่อทุกบุญดังกล่าวแล้ว ก็เชื่อว่า ฟ้าฝนจะอุดมสมบูรณ์ ประชาชนในละแวกนั้น จะอยู่เย็นเป็นสุข เพราะมีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์ ทั้งปราศจากโรคภัยด้วย หากกล่าวถึงบุญบั้งไฟแล้วคนส่วนใหญ่คงจะนึกถึงจังหวัดยโสธรหรืออุดรธานี ซึ่งมีการจัดงานนี้อย่างยิ่งใหญ่ การทำบุญบั้งไฟเป็นงานสำคัญอีกงานของชาวอีสาน โดยจัดกันก่อนฤดูทำนา ด้วยความเชื่อว่าเป็นการขอฝนเพื่อให้ฝนตกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าในนาข้าวอุดมสมบูรณ์ ประชาชนอยู่อย่างมีความสุข ในงานจะมีการแห่บั้งไฟและจุดบั้งไฟ เพราะเชื่อว่าเป็นการส่งสัญญาณขึ้นไปบอกพญาแถนให้ส่งน้ำฝนลงมา ระหว่างที่มีการจุดบั้งไฟ ชาวบ้านจะมีการแข่งซึ่งจะสนุกสนานมาก และการทำบุญบั้งไฟนั้นนับเป็นการชุมนุมครั้งสำคัญของคนในท้องถิ่น ที่มาร่วมกันจัดงานด้วยความรื่นเริงสนุกสนานเต็มที่ มีการพูดจาลามกหรือนำสัญลักษณ์เรื่องเพศมาล้อเลียนในขบวนแห่บั้งไฟ โดยไม่ถือว่าเป็นเรื่องหยาบคาย และมีการประลองบั้งไฟกันว่าบั้งไฟใครจะขึ้นสูงกว่ากัน ส่วนบั้งไฟใครที่จุดแล้วไม่ขึ้น จะมีการทำโทษด้วยการจับเจ้าของบั้งไฟไปโยนบ่อโคลน งานบุญบั้งไฟนี้จะตรงกับประเพณี ในเทศกาลเดือนหกอีกอย่างหนึ่งคือบุญวันวิสาขบูชา ชาวบ้านจะทำบุญและฟังเทศน์กัน ในตอนกลางวัน กลางคืนจะมีการเวียนเทียน ซึ่งก็ทำเช่นเดียวกับประชาชนในภาคอื่นๆ ปัจจุบัน งานบุญบั้งไฟยังหาได้ทั่วไปในจังหวัดภาคอีสาน ซึ่งจะมีการจัดงานตั้งแต่งานเล็กๆ ไปจนถึงงานระดับจังหวัด จังหวัดที่มีการจัดงานใหญ่โตจนเป็นที่รู้จักกันทั่วคือ จังหวัดยโสธรและจังหวัดอุดรธานี ด้านความเชื่อของชาวบ้าน ชาวบ้านเชื่อว่ามี โลกมนุษย์ โลกเทวดา และโลกบาดาล มนุษย์อยู่ภายใต้อิทธิพลของเทวดา การรำผีฟ้า เป็นตัวอย่างแห่งการแสดงความนับถือเทวดา เทวดา คือ "แถน" "พญาแถน" เมื่อถือว่ามีพญาแถนก็ถือว่ามีฝน ฟ้า ลม เป็นอิทธิพลของ พญาแถน หากทำให้พญาแถน โปรดปรานหรือพอใจแถนก็จะบันดาลความสุข จึงมีพิธีบูชาแถน การใช้บั้งไฟเชื่อว่าเป็นการบูชา พญาแถน ซึ่งแสดงความเคารพและแสดงความจงรักภักดี

ชาวอีสานส่วนใหญ่จึงเชื่อว่าการจุดบูชาบั้งไฟเป็นการ ขอฝนพญาแถน และมีนิทานปรัมปราลักษณะนี้อยู่ทั่วไป แต่ความเชื่อนี้ยังไม่พบหลักฐานที่แน่นอน ในวรรณกรรมอีสานยัง

มีความเชื่ออย่างหนึ่ง คือ เรื่องพญาคันคาก พญาคันคากได้รับกับพญาแถนจนชนะแล้ว ให้พญาแถนบันดาลฝนตกลงมายังโลกมนุษย์

ฮอตเดือนหกเสียงฟ้าไปประตู่ฮ้อง
บอกข่าวเมืองคนมีแต่ฝนกับลมส่งเสียงกึกก้อง
สายตามองเห็นแล้วในใจก็หากม่วน
เขียดคือไม้ออกเดินพื่อนเกี่ยวใส่ผู้สาว
เห็นแต่สีใสนั่นวันเพ็ญสิบห้าค่ำ
วิชาเขาเลิศล้ำชาวบ้านบ่อยู่เฉย
ไผกะอึมเปียๆ ลงวัดเวียนเทียน
เดือนได้เวียนมาถึงนพคุณคงเค้า

การทำบุญวิสาขบูชา คือ วันเพ็ญเดือนหก ได้แก่การถวายภัตตาหารบิณฑบาต ฟังเทศน์ในตอนเช้า และเวียนเทียนในตอนค่ำ นอกนั้นในเดือนหกนี้

3.7 ฮีตที่ 7 บุญชำระหรือบุญเดือนเจ็ด

การสวดปัดรังควานและประพรมน้ำมนต์ตามหมู่บ้านและชาวบ้านเพื่อเป็นสิริมงคลด้วย การจัดงานบุญนี้เพื่อเป็นการระลึกถึงผู้มีพระคุณในการที่จะทำให้บ้านเมืองสงบสุข

เดือนเจ็ดเข้าความฮ้าย อันตรายบ่มาค่าน

นิมนต์พระขึ้นบ้านเล็งเป่าเข้าใส่ธรรม

บุญสิมาสอยคำชูสงราสี

บารมีผลทานสีไล่มารเลยพัน

ตั้งแต่คนเฮาได้เคยยินมาตั้งแต่ก่อน

บุญชำระสะละความเดือนฮ้อน เมืองบ้านสิคุ้มเย็น

มูลเหตุที่มีการทำบุญชำระ มีเรื่องเล่าว่า ครั้งพุทธกาลที่เมืองไพสาลี ได้เกิดทุพภิกขภัยข้าวขาดมากแพง เพราะฝนแล้ง และผู้คนตายเป็นอันมากเนื่องจากความอดอยาก และเกิดอหิวาตกโรค บ้านเมืองจึงเต็มไปด้วยซากศพ กลิ่นคloyงไปทั่วเมือง ชาวเมืองจึงพากันไปอาราธนาพระพุทธเจ้าให้มาระงับเหตุเภทภัยพระพุทธเจ้าจึงเสด็จจากเมืองราชคฤห์พร้อมพระภิกษุ 500 รูป ไปยังเมืองไพสาลีโดยทางเรือ เมื่อพระองค์เสด็จไปถึงบังเกิดผลตกทำใหญ่ น้ำท่วมพื้นดิน ขึ้นถึงหัวเข่า พัดเอาซากศพลอยไปตามน้ำ พระองค์จึงให้พระอานนท์เวียนคาลาแล้วโปรดให้ พระอานนท์ไป สวดมนต์ภายในกำแพงเมือง พร้อมกับนำบาตรน้ำมนต์ของ

พระองค์ไปประพรม จนทั่วเมืองด้วยบังเกิดให้ชาวเมืองอยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ
จึงมีประเพณีทำบุญช่าสะตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา

3.8 ฮีตที่ 8 บุญเข้าพรรษาหรือบุญเดือนแปด

การเข้าพรรษาเป็นกิจของพระภิกษุสามเณรที่จะต้องอยู่ประจำในวัดใดวัดหนึ่ง
ตลอด 3 เดือน กำหนดเอาตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำเดือนแปดถึงวันขึ้น 15 ค่ำเดือน 11 ห้ามมิให้
พระภิกษุสามเณรไปพักแรมที่อื่น เนื่องจากฤดูนี้เป็นฤดูแห่งการเกษตรกรรม การห้าม
พระภิกษุสามเณรเดินทางด้วยเหตุผลส่วนหนึ่งอาจมาจาก การไม่ต้องการให้พระภิกษุสามเณร
ไปเหยียบย่ำพืชผลที่ชาวบ้าน ได้เพาะปลูกไว้ การทำบุญเข้าพรรษาเป็นประเพณีทางศาสนา
โดยตรงจึงคล้ายกับภาคอื่นๆ ในประเทศไทย ในพิธีจะมีการทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหารแด่
พระภิกษุสามเณร มีการฟังธรรมเทศนา ชาวบ้านจะหล่อเทียนใหญ่ไว้ถวายเป็นพุทธบูชา และ
จะเก็บไว้ตลอดพรรษาการทำเทียนถวายวัด ในช่วงเทศกาลเข้าพรรษานี้มีความเชื่อแต่โบราณว่า
หากใครทำเทียนไปถวายวัดเมื่อเกิดชาติใหม่ ผู้นั้นจะได้เสวยสุขในสวรรค์ อานิสงส์ของการ
ถวายเทียนนั้นหากมิได้ขึ้นสวรรค์แต่เกิดบน โลกมนุษย์ ผู้นั้นจะมีความเฉลียวฉลาด มีสติปัญญา
ไหวพริบเล่ห์เหลี่ยม ประจักษ์แสงเทียนอันสว่างไสว ปัจจุบันเกือบทุกจังหวัด ในภาคอีสานได้จัดให้
มีงานแห่เทียนเข้าพรรษา โดยนำเทียนมาแกะสลักอย่างสวยงามประกอบกัน เป็นเรื่องราว แล้ว
จัดแห่รอบหมู่บ้านหรือตัวเมืองก่อนนำไปถวายวัด จังหวัดที่มีการจัดงานยิ่งใหญ่ คือ จังหวัด
อุบลราชธานีและจังหวัดนครราชสีมา ซึ่งจะมีขบวนแห่เทียนพรรษาที่ได้แกะสลักอย่างวิจิตร
บรรจงไปรอบตัวเมือง เพื่อให้ประชาชนและนักท่องเที่ยว ได้ชมความงดงามของเทียน
เข้าพรรษา และยังได้ประกวดขบวนแห่เทียนพรรษาคด้วย งานแห่เทียนเข้าพรรษาของจังหวัด
อุบลราชธานี ถือเป็นงานที่สำคัญงานหนึ่งของประเทศมีนักท่องเที่ยวจากทั่วทุกภาค และจาก
ต่างประเทศชมความงดงามของเทียนพรรษามากมาย

จันทร์เพ็ญแจ่ม ทอแสงใสสง่า

เดือนแปดมาชดแล้วสิแววขึ้นหลัง

เดือนนี้สงฆ์เฝ้ายังเข้าอยู่จำพรรษา

ภวานอบรมข่มใจสู่แสงเช้า

เสามาพากันเข้าทำบุญพร้อมผ้า

ถวายผ้าอาบน้ำให้ญาท่านเฝ้าใช้สอย

มูลเหตุที่จะมีพุทธบัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์เข้าพรรษา เรื่องมีอยู่ว่าครั้งพุทธกาลเมื่อ
พระพุทธรเจ้า เสด็จประทับอยู่เวฬุวันกถกนิวาปะสถาน ณ เมืองราชคฤห์ มีพระสงฆ์ พวก

หนึ่งเรียกว่า "ฉัพพัคคีย์" เทียบไปตามตลอดฤดูหนาว ฤดูร้อน และฤดูฝน ไม่ได้หยุดพักเมื่อคราวฝนตกแผ่นดินชุ่มด้วยน้ำฝน ก็เทียบเทียบย่ำข้าวกล้าและหญ้าระบัดเขียว ทั้งสัตว์เล็ก ๆ เป็นอันตรายประชาชนทั่วไปพากันดิเคียนว่า แม้แต่พวกเดียรสถีย์ปรีพาทกเขายังหยุด ที่สุดแม้มันยังรู้จักทำรังอาศัยบนยอดไม้หลบหลีกฝน แต่พระสมณะสากยบุตรทำไมจึงเที่ยวอยู่ได้ทั้งสามฤดู เทียบหญ้าและต้นไม้ที่เป็นของชีวิตอยู่ ทั้งทำสัตว์ทั้งหลายให้ตายเป็นอันมากเช่นนี้ เมื่อพระภิกษุทั้งหลายได้ยินคำตำหนิ ดิเคียน เช่นนั้น จึงนำความขึ้นกราบทูลพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงทรงอนุญาตให้พระสงฆ์จำพรรษาเป็นเวลา 3 เดือน ตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 8 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ตอนนี้เรียกว่าพรรษาแรกแต่ถ้าพระภิกษุรูปใดไม่สามารถเข้าพรรษาได้ตามกำหนดดังกล่าว อาจเข้าพรรษาตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 9 เป็นต้นไปจนครบ 3 เดือนก็ได้ เรียกว่าพรรษาหลังในระหว่างเข้าพรรษาให้พระภิกษุอยู่ในวัดแห่งเดียวไม่อนุญาตให้ไปพักแรมที่อื่นตลอด 3 เดือน ถ้าพระภิกษุเที่ยวไปกลางพรรษา หรืออธิษฐานจำพรรษาแล้ว อยู่ครบ 3 เดือนไม่ได้ ต้องอาบัติทุกกฏเว้นแต่มีเหตุอันจำเป็นอย่างใดอย่างหนึ่งดังกล่าวแล้ว ข้างต้น แต่ปรกติไปได้ไม่เกิน 7 วัน ประเพณีให้พระสงฆ์อยู่จำพรรษา คือ อยู่ในวัดแห่งเดียว ไปค้างที่ไหนไม่ได้ 3 เดือน จึงเป็นธรรมเนียมปฏิบัติตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

3.9 สัตที่ 9 บุญข้าวประดับดินหรือบุญเดือนเก้า

บุญข้าวประดับดิน เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งจะจัดขึ้นวันแรม 14 ค่ำ เดือน 9 ชาวบ้านจะพากันทำข้าวปลาอาหารคาวหวานและข้าวต้มมัด พร้อมหมากพลูที่ห่อใส่ใบตองแล้ว นำไปวางไว้ที่โคนต้นไม้ในบริเวณวัดและรอบๆ บ้าน (ที่เรียกว่าข้าวประดับดินคงเป็นเพราะเอาห่อข้าวและเครื่องเคียง ไปวางไว้บนดิน) เพื่อให้ญาติมิตรที่ล่วงลับไปแล้วหรือผีบ้านผีเรือนมากิน เพราะเชื่อว่าในช่วงเดือนเก้านี้ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว จะได้รับการปลดปล่อยให้ออกมาท่องเที่ยวได้ ในพิธีบุญข้าวประดับดินชาวบ้านจะวางข้าวประดับดินไว้ พร้อมจุดเทียน บอกกล่าว(บางคนก็จะร้องบอกเฉย) ให้มารับเอาอาหารและผลบุญนี้(การออกไปวางข้าวประดับดิน จะออกไปวางตอนเข้ามิดประมาณตี 2 ตี 3) จากนั้นชาวบ้านจะนำเอาอาหารและสิ่งของไปทำบุญ ตักบาตรถวายทานแก่พระภิกษุ สามเณร ในพิธีจะมีการสมทานศีลฟังเทศน์และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้ล่วงลับไปแล้ว

เดือนแปดคล้อยเห็นลมถึงใบเสียว

เหลียวเห็นฝูงปลาขาวแล่นลงโสมด่อน

กบพินนอนคอยถ่าฝนสิมาได้หม่วน

ชวนกันลงเล่นน้ำโฮฮ่องตัวเขว

เดือนเก้ามาชดแล้ว บ้านป่าขาดอน

เห็นนกเขางอยคอนส่งเสียงหาหู้

ถึงฤดูเดือนเก้าอีสานเฮาต้องถิ่น

คงสืเคยได้อินประดับดินกินก้อนทานทอดน้อมถวาย

มูลเหตุที่จะมีการทำบุญข้าวประดับดิน มีเรื่องเล่าว่า ครั้งพุทธกาลบรรดาญาติ ของ พระเจ้าพิมพิสารกินของสงฆ์ ตายไปแล้วไปเกิดเป็นเปรต เมื่อพระเจ้าพิมพิสารถวายทานแด่ พระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์แล้ว มิได้ทรงอุทิศส่วนกุศลผลบุญไปให้บรรดาเปรตที่เป็นญาติ เหล่านั้น เมื่อเปรตมิได้รับผลบุญ ถึงเวลากลางคืนพากันมาส่งเสียงน่ากลัว เพื่อขอส่วนบุญ อยู่ ใกล้เคียง ๆ กับพระราชนิเวศน์ พระเจ้าพิมพิสารทรงได้ยินเช่นนั้น พอรุ่งเช้าจึงเสด็จไปทูลถาม สาเหตุ จากพระพุทธเจ้าพระพุทธเจ้า จึงทรงแจ้งถึงสาเหตุให้พระเจ้าพิมพิสารทรงทราบ เมื่อ พระเจ้าพิมพิสาร ได้ทรงทราบแล้ว จึงถวายทานแล้วอุทิศส่วนกุศลซึ่งได้ทำไปให้เปรต ตั้งแต่ นั้นมาบรรดาเปรตเหล่านั้นก็ไม่มารบกวนอีกเพราะเปรตที่เป็นญาติได้รับผลบุญแล้ว ชาวอีสาน จึงถือเอามูลเหตุนี้ทำบุญข้าวประดับดินติดต่อกันมา

วิธีดำเนินการ พอถึงวันแรม 13 ค่ำ เดือน 9 ชาวบ้านเตรียมอาหารมีทั้งคาวหวาน ได้แก่ เนื้อปลา เนื้อหมู ข้าวต้ม ขนม น้ำอ้อย น้ำตาล ผลไม้ เป็นต้น และหมากพลูหรีไว้ให้พร้อม เพื่อจัดทำเลี้ยงกันในครอบครัวบ้าง และทำบุญถวายพระภิกษุสามเณรบ้าง ส่วนสำหรับอุทิศให้ ญาติที่ตายใช้ห่อด้วยใบตองกล้วยคาวห่อหนึ่ง หวานห่อหนึ่ง และหมากพลูหรีห่อหนึ่ง เย็บหุ้ม ปลายแต่บางคน ใส่ใบตองที่เย็บเป็นกระทงก็มีหรือหากไม่แยกกัน อาจเอาอาหารทั้งคาวหวาน หมากพลูหรีใส่ในห่อหรือกระทงเดียวกันก็ได้ สิ่งเหล่านี้จะมากน้อย ก็แล้วแต่ศรัทธา พอเช้า วันรุ่งขึ้น คือ วันแรม 14 ค่ำ เดือนเก้าตอนเช้ามืด คือ เวลาประมาณ 4 ถึง 6 นาฬิกา ชาวบ้านก็นำ อาหารหมากพลูหรีที่ห่อ หรือใส่กระทงแล้ว ไปวางไว้ตามพื้นดิน วางแจกไว้ตามบริเวณ โบสถ์ ต้นโพธิ์ ศาลาวัดตามกิ่งไม้ หรือต้นไม้ใหญ่ ๆ ในบริเวณวัด พร้อมพับจุดเทียนไว้ และ บอกกล่าวแก่เปรตให้มารับเอาของ และผลบุญด้วย บางหมู่บ้านจะเอาอาหารที่อุทิศให้แก่ผู้ตาย เสร็จแล้วนี้ฝังไว้ในดินก็มี เพื่อไม่ให้ผู้ใด ผู้หนึ่งมากินอาหารที่เป็นคนเปรตเพราะกลัวจะ กลายเป็นเปรตไปด้วย การวางอาหารไว้ตามพื้นดินหรือตามที่ต่าง ๆ เพื่อจะให้พวกเปรตมารับ เอาของที่อุทิศให้ได้ง่าย โดยไม่ต้องมีพิธีต้อนัก เสร็จพิธีอุทิศผลบุญส่งไปให้เปรตแล้ว ชาวบ้านก็จะนำอาหารที่เตรียมไว้ไปตักบาตรและถวายทานแด่พระภิกษุสามเณร มีการสมาทาน สวด ฟังเทศน์ และกรวดน้ำเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับต่อไป การทำบุญข้าวประดับดิน บาง

ท้องถิ่น มีการห่ออาหารคาวหวานหมากพลูหรือไปวางไว้ตามที่ต่าง ๆ บริเวณวัด ภายหลังการถวายภัตตาหารแก่พระภิกษุสามเณรแล้วก็มี เป็นเสร็จพิธีทำบุญข้าวประดับดิน

3.10 ฮีตที่ 10 บุญข้าวสาก (สลากภัต) หรือบุญเดือนสิบ

เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตาย โดยจะมีการทำสลากให้พระจับเพื่อที่จะได้ถ้วยของตามสลากนั้น เป็นการทำบุญที่ต่อเนื่องจากพิธีบุญข้าวประดับดินในเดือน 9 เพราะถือว่าเป็นการส่งเปรตหรือผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ที่ได้ออกมาท่องเที่ยวให้กลับสู่แดนของคนในเดือน 10 นี้ ชาวบ้านจะนำข้าวปลาอาหารและสิ่งของไปทำบุญที่วัดในตอนเช้า โดยนำห่อข้าวสาก (เหมือนกับ ห่อข้าวประดับดิน) ไปวางไว้บริเวณวัดพร้อมจุดเทียนและบอกให้ญาติมิตรผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว มารับอาหารและผลบุญที่อุทิศให้ มีการฟังเทศน์ฉลองข้าวสากและกรวดน้ำไปให้ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่ ชาวบ้านจะนำเอาข้าวสากที่พระสวดเสร็จแล้ว กลับไปที่บ้านด้วย โดยเอาไปวางไว้ตามทุ่งนาและรอบๆ บ้านเพื่อให้ผีบ้านผีเรือน เจ้าที่เจ้าทางหรือผีที่ไร้ญาติขาดมิตร ได้มารับส่วนบุญ บุญข้าวสาก หรือข้าวสลาก (สลากภัต) นิยมทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตาย หรือเปรต บางท่านว่าเป็นการทำบุญอุทิศกุศลให้เปรตอีกครั้งหนึ่ง โดยมีเวลาห่างจากเวลาบุญข้าวประดับดิน 15 วัน ซึ่งเป็นระยะเวลาที่เปรตต้องการกลับไป ณ ที่อยู่ของตน ก่อนการทำบุญข้าวสากชาวบ้านจะเตรียมข้าวเม่า ข้าวพอง ข้าวตอกขมนม และอาหารคาวหวานอื่นๆ ตลอดจนผลไม้ต่างๆ ไว้ทำบุญอย่างคึกคัก ในวันงาน สำหรับข้าวเม่า ข้าวพองและข้าวตอกนั้น จะคลุกเข้ากันและใส่น้ำอ้อย น้ำตาล ถังวา มะพร้าวให้เป็นข้าวสาก (ภาคกลางเรียกว่าข้าวกระยาสารท) แต่บางแห่ง ข้าวเม่า ข้าวพองและข้าวตอกมิได้คลุกเข้าด้วยกันคงแยกไปทำบุญเป็นอย่างๆ ไปตามเดิม เมื่อเตรียมของทำบุญเรียบร้อยแล้ว ชาวบ้านจะเอาข้าวปลาอาหารที่มีอยู่ไปส่งญาติพี่น้องและผู้รักใคร่นับถืออาจ ส่งก่อน วันทำบุญหรือส่งในวันทำบุญเลย ก็ได้ แล้วแต่สะดวก สิ่งของเหล่านี้มักแลกเปลี่ยนกันมาระหว่างญาติพี่น้องและชาวบ้านที่อยู่บ้านใกล้เรือนเคียง ถือว่าเป็นได้บุญและเป็นการผูกมิตรไมตรีไปในตัว

มูลเหตุที่มีการทำบุญข้าวสาก มีเรื่องเล่าไว้ในธรรมบทว่า มีบุตรชายกณุมทีผู้หนึ่ง เมื่อพ่อสิ้นชีวิตแล้วแม่ได้หาหญิงผู้มีอายุและตระกูลเสมอกันมาเป็นภรรยา แต่อยู่ด้วยกันหลายปี ไม่มีบุตร แม่จึงหาหญิงอื่นมาให้เป็นภรรยาอีก ต่อมาเมียน้อยมีลูก เมียหลวงจึงงอแง จึงคิดฆ่าทิ้งลูก และเมียน้อยเสีย ฝ่ายเมียน้อยเมื่อก่อนจะตายก็คิดเอาขมาตเมียบหลวงไว้ ชาติต่อมาฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นแมว อีกฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นไก่ แมวจึงกินไก่และไข่ ชาติต่อมาฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นเสือ อีกฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นกวาง เสือจึงกินกวางและลูก ชาติสุดท้าย ฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นคนอีกฝ่ายหนึ่งไปเกิดเป็นชัณฐิณี พอฝ่ายคนแต่งงานคลอดลูก นางชัณฐิณีของเวร ได้ตามไปกินลูก ถึง

สองครั้งต่อมามีครรภ์ที่สาม นางได้หนีไปอยู่กับพ่อแม่ของตนพร้อมกับสามี เมื่อคลอดลูกเห็นว่าปลอดภัยแล้วจึงพร้อมด้วยสามีและลูกกลับบ้าน พอคืนางยังมีญาติมาพบเข้า นางยังมีใจจึงได้นาง สามีและลูก นางจึงพาลูกหนีพร้อมกับสามีเข้าไปยัง เขตวันมหาวิหาร ซึ่งพอดีพระพุทธเจ้ากำลังทรงแสดงพระธรรมเทศนาอยู่ นางและสามีจึงนำลูกน้อยไปถวายขอชีวิตไว้ นางยังมี จะตามเข้าไปในเขตวันมหาวิหารไม่ได้ เพราะถูกเทวดากางกั้นไว้ พระพุทธเจ้า จึงโปรดให้ พระอนันท์ ไปเรียกนางยังมีเข้ามาฟังพระธรรมเทศนา พระองค์ทรงสั่งสอนไม่ให้พยายบาทของเวรกัน แล้วจึงโปรดให้นางยังมีไปอยู่ตามหัวไร่ปลายนา นางยังมีตนนี้ มีความรู้เกณฑ์เกี่ยวกับฝนและน้ำดี ปีไหนฝนจะตกดีปีไหนฝนจะตกไม่ดีจะแจ้งให้ชาวเมือง ได้ทราบ ชาวเมืองให้ความนับถือมาก จึงได้นำอาหาร ไปส่งนางยังมีอย่างบริบูรณ์สม่ำเสมอ นางยังมีจึงได้นำเอาอาหารเหล่านั้นไปถวายเป็นสลากภัตแด่พระภิกษุสงฆ์วันละแปดที่ เป็นประจำ ชาวอีสาน จึงถือเอาการถวายสลากภัตหรือบุญข้าวสากนี้เป็นประเพณีสืบต่อกันมาและเมื่อถึงวันทำบุญข้าวสาก นอกจากนำข้าวสากไปถวายพระภิกษุและวางไว้บริเวณวัดเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ ไปแล้ว ชาวนาจะเอาอาหารไปเลี้ยงนางยังมี หรือผีเสื้อนา ในบริเวณนาของตนเปลี่ยนเรียกนางยังมีว่า "ตาแฮก" วิถีดำเนินการ พอถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ตอนเช้าชาวบ้านจะพากันนำอาหารคาวหวานต่างๆ ไปทำบุญตักบาตรที่วัด โดยพร้อมเพรียงกัน และถวายทานอุทิศส่วนกุศลไปให้ญาติมิตรผู้ล่วงลับไปแล้ว ต่อจากนั้นก็กลับบ้าน แต่บางคนอาจอยู่วัดจำศีล ภาวานาและฟังเทศน์ก็มีต่อมาพอสายพอ จวนเพล ชาวบ้านจะนำเอาข้าวปลาอาหารที่เตรียมไว้ ไปวัดอีกครั้งหนึ่ง โดยเอาอาหารต่างๆ จัดเป็นสำรับหรือชุดสำหรับถวายทานหรือถวายเป็นสลากภัตการถวายอาหารตอนนี้จัดใส่ภาชนะต่างๆ แล้วแต่ความนิยมของแต่ละท้องถิ่น บางแห่งจัดใส่ถ้วย ชามถวายเป็นแห่งใช้ทำเป็นห่อ ทำเป็นกระทงด้วยใบตองกล้วยหรือกระดาษ บางแห่งใส่ชะลอม ซึ่งสานด้วยไม้ไผ่และกรุด้วยใบตองกล้วยหรือกระดาษ บ้านหนึ่งๆจะจัดทำสักก็ชุดแล้วแต่ศรัทธา

มีแต่ใส่สดขึ้นคืนวันแสนหมวน

ต่างกะชวนพี่น้อง ลงเต้าเต่างาน

ขวงเขตบ้าน ย่านป่านาหวาย

กลายมาเถิงเดือนสิบสิกันมันมาต้ม

ผ่องกะงกอกข้าวหาตากำลังอ่อน

ผ่องกะคอนตำน้อยลงห้วยหอมมา

เดือนนี้บได้เข้าพากันเต่างานเอง

ข้าวสากลงไปวัดถวายหมู่สังฆโมเจ้า
มีลาบเทาพร้อมกับหมกคักเค้ของตี้วซู้ตี้ว
มีทั้งหมกหมากมีกะมาพร้อมพรั่ากัน

ประเพณีบุญข้าวสากที่นิยมทำกันอีกอย่างหนึ่ง คือ สลากภัต อาจทำได้หลายวิธี คือ วิธีหนึ่ง ก่อนจะนำของถวายพระชาวบ้านจะจับสลากชื่อพระภิกษุสามเณรก่อน สลากที่จับถูกชื่อพระภิกษุสามเณรรูปใด ก็นำของไปถวายแต่พระภิกษุสามเณรรูปนั้น วิธีหนึ่ง ผู้ถวายจะเขียนชื่อของตนใส่ลงในบาตร พระภิกษุสามเณรรูปใด ได้สลากของผู้ใด ผู้นั้นก็นำของไปถวาย ข้าวสาก ก็ซุด จะเขียนชื่อเจ้าของข้าวสากพร้อมจำนวนชะลอมหรือท่อหรือทา และคำอุทิศส่วนกุศลใส่กระดาษไปด้วย เมื่อชาวบ้านไปพร้อมกันที่วัดแล้ว จะนำเอาสลากนั้นไปใส่ลงในขันหรือบาตรรวมกันคลุกให้เข้าดีแล้ว จะมีการจับสลากขึ้นมาทีละใบ เมื่อจับสลากถูกใบใด ก็จะมีการอ่านชื่อ ผู้เจ้าของสลากพร้อมคำอุทิศส่วนกุศล พออ่านจบเจ้าของข้าวสากจะนำท่อ ชะลอมหรือสำหรับอาหารต่าง ๆ ไปถวายพระภิกษุสงฆ์การจับสลากใบแรก ประชาชนบางตำบลหมู่บ้านให้ความสนใจ และตื่นเต้นเป็นพิเศษ ว่าปีนั้นจะจับสลากถูกใครก่อนคนอื่น เพราะเชื่อถือกันว่า ถ้าปีได้จับสลากคนแรกเป็นคนฐานะยากจน มักจะทำนายว่า ปีนั้นมักจะหากินไม่ค่อยได้ผลดี เช่น ข้าวกล้าในนาจะไม่งอกงาม เป็นต้น แต่ถ้าปีใดจับสลากถูกคนที่มีฐานะดี ก็มักจะทำนายว่า ประชาชนในละแวกนั้นจะอยู่เย็น เป็นสุข ข้าวกล้าในนาจะได้ผลบริบูรณ์ ไม่อดอยาก บางแห่งชาวบ้านยังนิยมเอาท่อหรือชะลอม ข้าวสากไปวางไว้ตามที่ต่าง ๆ ในบริเวณวัด พร้อมจุดเทียนและบอกกล่าวให้เปรตหรือญาติผู้ล่วงลับไปแล้วมารับเอาอาหารต่าง ๆ ที่วางไว้ และขอให้มารับส่วนกุศลที่อุทิศให้ด้วย เมื่อถวายข้าวสาก แต่พระภิกษุสามเณรและ นำอาหารไปวางไว้บริเวณวัดเสร็จแล้ว มีการฟังเทศน์ฉลองข้าวสาก และกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศลไปให้เปรตและญาติผู้ล่วงลับไปแล้วด้วย เป็นอันเสร็จพิธี นอกจากนี้ ผู้ที่มีนา จะนำข้าวสารไปเลี้ยง "ตาแฮก" ที่นาของตน ดังกล่าวแล้วข้างต้น

3.11 ฮีตที่ 11 บุญออกพรรษาหรือบุญเดือนสิบเอ็ด

ออกพรรษา ได้แก่ วันที่สิ้นสุดระยะเวลาจำพรรษา คือ วันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ในวันนี้พระสงฆ์จะประกอบพิธีทำสังฆกรรม ซึ่งเรียกว่า วันมหาปวารณา คือ การเปิด โอกาสให้ภิกษุด้วยกันว่ากล่าวตักเตือนกันได้ ทั้งนี้เพราะในระหว่างพรรษานั้น พระสงฆ์บางองค์อาจมีข้อบกพร่องที่จำเป็นต้องแก้ไขปรับปรุง การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นว่ากล่าวตักเตือนได้ เป็นวิธีที่จะรู้ถึงข้อบกพร่องของตน ทั้งนี้กระทำโดยเปิดเผย ไม่ถือเป็นเรื่องที่ระมาโกรธเคืองกันภายหลัง

หรือเปิดโอกาสให้ซักถาม ข้อสงสัยซึ่งกันและกัน การกระทำหาปวาราณา เป็นการสังฆกรรม
อย่างหนึ่งแทน การสวดพระปาฏิโมกข์ (พระวินัย) ที่ได้กระทำกันทุกๆ 15 วันในช่วงเข้าพรรษา

การปฏิบัติตน แม้การปวารณาจะเป็นเรื่องระหว่างพระสงฆ์ด้วยกัน แต่การออก
พรรษาก็เป็นวาระสำคัญอีกวาระหนึ่งที่ชาวบ้านจะได้มีโอกาสทำบุญร่วมกัน โดยในวันรุ่งขึ้น
คือ วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 มีประเพณีทำบุญตักบาตร ที่เรียกกันว่า ทำบุญตักบาตรเทโว หรือเรียก
เต็มๆ ว่า ตักบาตรเทโวโรหณะ สืบเนื่องจากความเชื่อตามตำนานที่ว่าวันนี้เป็นวันคล้าย วันที่
พระพุทธเจ้าได้เสด็จลงจากเทวโลกหลังจากที่ได้เสด็จกลับจากการไปโปรดพระพุทธมารดา ณ
สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ บางวัดอาจจัดพิธีทำบุญตักบาตรธรรมดา แต่บางวัดก็จัดเป็นงานใหญ่โต
เสร็จจากการทำบุญตักบาตร พุทธศาสนิกชนจะไปฟังธรรม และรักษาอุโบสถศีล

กิจกรรมต่างๆ ที่ควรปฏิบัติในวันออกพรรษา

1. ทำบุญตักบาตร อุทิศส่วนกุศลให้แก่ญาติผู้ล่วงลับ
2. ไปวัดเพื่อปฏิบัติธรรม ฟังพระธรรมเทศนา
3. ร่วมกุศลกรรม "ตักบาตรเทโว"

4. ปิดกวาดบ้านเรือนให้สะอาด ประดับธงชาติตามอาคารบ้านเรือนและสถานที่
ราชการ และประดับธงชาติและธงธรรมจักรตามวัดและสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา บุญ
ออกพรรษาจัดทำในวันนั้น 15 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ในวันนั้นในตอนเช้าชาวบ้านจะไปทำบุญตัก
บาตร หรือตักบาตรเทโว และจัดอาหารคาวหวานไปถวายแด่พระภิกษุสามเณร บางวัดก็มีการ
กวนข้าวทิพย์ถวาย มีการรับศีลสวดมนต์ทำวัตรเช้า ฟังเทศน์ และผู้มีจิตศรัทธา

จะถวายผ้าจำพรรษา ก็นำไปถวายแด่พระภิกษุตอนนี้ด้วย (ผ้าจำนำพรรษา คือ
ผ้าที่ภิกษุจะได้รับเมื่อจำพรรษาแล้ว มีเวลาที่จะถวายและรับได้ตั้งแต่แรม 1 ค่ำ เดือนสิบเอ็ดถึง
ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 แต่ที่นิยมทำกันมีถวายผ้าดังกล่าวในวันแรม 1 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด) ในวันขึ้น 15
ค่ำ เดือนสิบเอ็ดนี้พระสงฆ์จะร่วมกันทำพิธีออกวัสสาปวารณา คือ การเปิดโอกาสให้มีการว่า
กล่าวตักเตือน กันได้ ต่อมาเจ้าอาวาสหรือพระผู้ใหญ่อาจให้โอวาทพระสงฆ์ด้วย และตอนค่ำมี
การจุดได้ประทีป การได้ประทีปมีทั้งใช้ยางบงซึ่งผสมในอัมในเนียมเพื่อให้มีกลิ่นหอม โดยใช้น้ำมัน
และน้ำมันพืช เช่น น้ำมันเมล็ดกระบก หมากเขา (สลด) น้ำมันหมากแตก น้ำมัน
มะพร้าว น้ำมันละหุ่งและน้ำมันพืชชนิดอื่น ๆ การจุดได้ประทีปอาจใช้น้ำมันโคมะตุมกา ขวด
กระป๋อง กะลามะพร้าวหรืออื่นๆเอาไปแขวนไว้ตามต้นไม้หรือวางไว้ตามร้านที่ทำขึ้น ตามกิ่ง
ไม้ต้นไม้อ้อ ไร่หรือกำแพงรอบ ๆ บริเวณวัดประทีปที่จุดแล้วนี้จะทำให้แสงสว่างไสวไปทั้งวัด

สวยงามมาก และมีการจุดประทัดเสียงตามด้วย

มูลเหตุที่จะมีบุญออกพรรษา คงเนื่องจากพระภิกษุสามเณร ได้มารวมกันอยู่ที่วัดใดหนึ่งโดยพร้อมเพรียงกัน ซึ่งจะ ไปค้างคืนหรือจำที่วัดที่อื่น ไม่ได้เป็นเวลาสามเดือนพอดี พระสงฆ์จึง ได้ทำพิธีออกวัสสาปวารณาดังกล่าวทั้งภายหลังออกพรรษาแล้ว พระภิกษุสามเณรส่วนมากมักจะแยกกันไปในที่ต่าง ๆ ได้ตามใจชอบและพระภิกษุสามเณรบางรูปอาจลาสิกขาบท เมื่อถึงวันก่อนที่พระภิกษุสามเณรจะแยกย้ายกัน ไปเช่นนี้ ชาวบ้านจึงถือเป็นวันสำคัญถือโอกาสทำบุญถวายภัตตาหารและบริวารต่าง ๆ แต่พระภิกษุสามเณรที่วัดเป็นพิเศษ เพราะภายหลังวันออกพรรษาแล้วจะหาโอกาส ที่พระภิกษุสามเณรอยู่พร้อมเพรียงกันเช่นนี้ยาก และในวันออกพรรษานี้ อากาศเริ่มสดชื่นเย็นสบายเนื่องจากฝนเริ่มตกน้อยลง อากาศก็จวนเริ่ม หนาว การคราดไถนาตกกล้าหว่านคานา ของชาวบ้านก็เสร็จแล้ว ชาวบ้านจึงหมดภาระในการทำไร่ทำนาไปตอนหนึ่ง ทั้งข้าวกล้องในนากำลังเขียวชอุ่มและเริ่มออกรวง ประกอบกับอากาศแจ่มใส ทำให้ชาวบ้านรู้สึกมีความสุขสบายกายสบายใจ จึงถือโอกาสทำบุญในวันออกพรรษานี้ โดยพร้อมเพรียงกัน

ในวันออกพรรษามักจะมีพิธีอื่น ๆ ประกอบอีก คือ

1. การถวายเป็นดอกไม้หรือปราสาทผึ้ง การทำต้นดอกไม้ ชาวบ้านเอาไม้ไผ่มาจักตอนสานและทำเป็นรูปปราสาท แล้วเอากากกล้วยมาแทงหยวกเป็นลวดลายอย่างสวยงาม ปิด และมุง เอาขี้ผึ้ง ไปต้มให้เปื่อย เอาผลมะละกอดิบมาแกะสลัก ติดค้ำด้วยไม้ จุ่มลงในน้ำผึ้ง แล้วจุ่มลงในน้ำเย็น ทำเป็นรูปดอกไม้ซึ่งเรียกว่า "ดอกไม้ผึ้ง" ตรงกลางมีขมิ้นทำเป็นเกสร เอาไม้มาเสียบเกสรติดกับดอกไม้ แล้วเอา ไปเสียบติดกันกากกล้วยที่ต้นปราสาทจัดระยะถี่ห่างอย่างสวยงาม ช้างในหอปราสาทมีขนมข้าวต้ม กล้วย อ้อย เสือหมอน ฯลฯ ช้างนอกเขวนและประดับประดาด้วยผ้าแพร กระดาษดินสอ ไม้ขีด ฝ้ายไหม ฯลฯ พร้อมปัจจัย ตอนเย็นหรือค่ำก็แห่กันอย่างสนุกสนานครึกครื้น ไปที่วัด เวียนรอบศาลาโรงธรรม 3 รอบ แล้วนำไปถวายพระภิกษุสงฆ์ เพื่อบูชาพระรัตนตรัยและอุทิศส่วนกุศล ให้ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว เมื่อทำพิธีถวายเสร็จแล้ว มีการฟังเทศน์ฉลองต้นผึ้งและพระกล่าวคำอนุโมทนาให้พรเป็นเสร็จพิธี การทำต้นผึ้งส่วนมากชาวบ้านร่วมกันทำเป็นกลุ่ม ๆ แล้วแต่ศรัทธา วัดหนึ่ง ๆ มักมีการถวายเป็นดอกไม้จำนวนมากหลาย ๆ ต้น

มูลเหตุที่จะมีการถวายเป็นดอกไม้ มีเรื่องเล่าว่า เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จไป จำพรรษาอยู่ป่ารกชัฏวันมีช้างและลิงเป็นผู้อุปฐาก ช้างเป็นผู้มีหน้าที่ตักน้ำและดื่มน้ำถวาย ส่วนลิงทำหน้าที่หาผลไม้ รวงผึ้งและน้ำผึ้งมาถวายรวงผึ้งที่คั่นเอาน้ำผึ้งถวายพระพุทธเจ้าฉันแล้วเหลือ

แต่ซึ่งมีผู้เห็นประโยชน์จึงนำไปทำเทียนมาถวายและได้ทำเป็นต้นตอกแต่งประดับประดาให้สวยงามแล้วแห่ไปถวาย ซึ่งกลายเป็นต้นปราสาทผึ้ง การถวายต้นตอกผึ้งหรือปราสาทผึ้งจึงเป็นประเพณีสืบต่อกันมาช้านานจนกระทั่งทุกวันนี้

2. การล่องเรือไฟ คือ เรือหรือแพที่ทำด้วยท่อนกล้วยหรือไม้ไผ่ ยาวประมาณ 3-4 เมตรหรือยาวกว่านี้ทำร้านหรือราวขึ้นสำหรับจุดไฟและเสียบรูปเทียน เรือไฟอาจยกโครงขึ้นเป็นรูปต่าง ๆ ได้แก่ รูปสัตว์ เช่น ช้าง ม้า จระเข้ พญานาค ฯลฯ หรือรูปปราสาท บ้านเรือน เป็นต้น และตกแต่งอย่างสวยงาม

มูลเหตุที่มีการล่องเรือไฟ จุดประสงค์เพื่อเป็นการบูชาและคารวะแม่คงคา และสักการะพระพุทธรูปนามทานที แล้วน้อมจิตอธิษฐานขอให้ผู้บูชาประสบแต่ความสุข ความเจริญยิ่งขึ้น ไปพิธีจัดทำ พอถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด หรือแรม 1 ค่ำ เดือนสิบเอ็ด ชาวบ้านและพระภิกษุสามเณรช่วยกันทำเรือไฟลอยไว้ริมน้ำ ถึงตอนใกล้เที่ยงถวายภัตตาหารเพลที่ทำน้ำหรือถวายที่วัดก็ได้ ตอนบ่ายมีการเล่นฟ้อนรำล่องเรือไฟ ตอนเย็นมีการฟังพระสวดมนต์และฟังเทศน์ที่วัด พอค่ำชาวบ้านนำเครื่องบริขารต่าง ๆ เช่น ขนมน้ำจิ้ม ก้อย อ้อย หมากพลู บุหรี่ ฯลฯ ใส่กระตาดหรือกระทงบรรจุไว้ในเรือไฟ แต่บางแห่งคงมีแต่ดอกไม้รูปเทียนเท่านั้นไปวางไว้ที่เรือไฟ ครั้งได้เวลา คือ ประมาณ 1 ถึง 2 ทุ่ม ก็จุดไฟ หรือคบเพลิง ซึ่งประดับไว้ในเรือไฟให้สว่าง ชาวบ้านจุดรูปเทียนเป็นพุทธบูชาและคารวะแม่คงคา อธิษฐานให้มีความสุข ความเจริญเสร็จแล้ว นำดอกไม้รูปเทียนไปวางหรือปักไว้ในเรือไฟแล้ว จึงปล่อยเรือไฟออกจากฝั่ง ลอยไปตามลำแม่น้ำแลดูสว่างไสวและเป็นทิวแถวสวยงามมาก

3. การสว่างเรือ หมายถึง การนำเรือมาแข่งกันด้วยฝีพาย ชาวอีสานจะกำหนดแข่งเรือกันในวันใดวันหนึ่ง ระหว่างเดือนสิบถึงเดือนสิบสอง ระหว่างเช้าพรรษาหรือภายหลังนั้นเล็กน้อย เช่น ในวันทำบุญข้าวสาก บางแห่งนิยมจัดแข่งขันกัน ในวันออกพรรษาและยึดเวลาไปถึงเดือนสิบสองก็มี เรือที่แข่งคือ เรือขุดบรรจุคนได้ตั้งแต่ 20 คน ถึง 150 คน วัดใดหรือหมู่บ้านใดที่อยู่ใกล้แม่น้ำ หรือลำคลองมักมีเรือแข่งไว้เป็นประจำเมื่อถึงวันแข่งชาวบ้านจะประกาศหรือนัดให้คนหมู่บ้านอื่นที่มีเรือแข่งมาก "สว่างเรือ" กันเป็นประเพณีที่ทำให้ผู้มาร่วมงานสนุกสนาน ได้มีโอกาสพบปะวิสาสะกัน จังหวัดที่อยู่ริมแม่น้ำโขง เช่น หนองคาย นครพนม อุบลราชธานี และจังหวัดเลย (เฉพาะอำเภอเชียงคาน) มักจัดประเพณีสว่างเรือกันทุกปีและจัดทำใหญ่โตมีการแข่งขันกัน บุญออกพรรษาจัดทำในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 เป็นการทำบุญที่สืบเนื่องมาจากบุญเข้าพรรษา ในเดือน 8 ที่พระภิกษุสามเณรได้เข้าพรรษา เป็นเวลานานถึง 3 เดือน ดังนั้นในวันที่ครบกำหนด พระภิกษุสามเณรเหล่านั้นจะมารวมกันทำพิธีออกวัสสา

ปวารณา คือเปิดโอกาสให้มีการว่ากล่าวตักเตือนกันได้ วันนี่จะเป็นวันที่พระภิกษุสามเณรจะได้มีโอกาสมาชุมนุมกันอย่างพร้อมเพรียงที่วัด ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นวันสำคัญ และเป็นระยะที่ชาวบ้านหมกคณาธิในการทำไร่ทำนาอากาศ ในช่วงนี้จะเย็นสบายจึงถือโอกาสมาร่วมกันทำบุญ มีการตักบาตรถวายภัตตาหารแด่พระภิกษุสงฆ์ รับศีลสวดมนต์ฟังเทศน์และถวายผ้าจ่านาพรรษา ตอนค่ำจะมีการจุดประทีปโคมไฟในบริเวณวัดและหน้าบ้าน บางท้องถิ่นจะมีการถวายปราสาทผึ้ง หรือต้นมหาศาลผึ้ง(สำเนียงอีสาน)เพื่อเป็นพุทธบูชา จังหวัดที่มีงานบุญถวายปราสาทผึ้งที่ใหญ่คือ จังหวัดสกลนคร จะมีขบวนแห่ปราสาทผึ้งซึ่งเป็นปราสาทจำลองที่แกะสลักอย่างวิจิตรบรรจงมาจากขี้ผึ้ง(คล้ายๆเทียน) ไปรอบๆตัวเมืองให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้ชมความงดงาม บางท้องถิ่นที่อยู่ใกล้บริเวณแม่น้ำจะมีการแข่งเรือ เพื่อความสนุกสนานและสามัคคีร่วมกันในตอนกลางวัน ส่วนในตอนกลางคืนจะมีการไหลเรือไฟ (ฮ้องเฮือไฟ) เพื่อเป็นการบูชาคารวะพระแม่คงคา จังหวัดที่มีชื่อในเรื่องงานไหลเรือไฟคือ จังหวัดนครพนม ซึ่งมีการประกวดเรือไฟสวยงาม โดยการเอาไม้ไผ่มาต่อกันเป็นแพ แล้วประดับตกแต่งให้เป็นเรื่องราว ด้วยโคมไฟ (เดิมนิยมใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าดหลายพันอันประดับเรือ ปัจจุบันอาจมีบ้างส่วนใช้แบตเตอรี่กับหลอดไฟแทน) เพื่อนำเสนอต่อผู้ชมที่รอชมริมฝั่งแม่น้ำโขง

ที่อำเภอ โกลุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีการแข่งขันพายเรือในวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ที่บึงบอน โดยมีหมู่บ้านต่างๆส่งเรือพายเข้าแข่งขัน มีทั้งแข่งขันเรือพายชาย และหญิง หลายประเภท ประกวดกองเชียร์ของแต่ละหมู่บ้าน ในตอนกลางคืน มีการลอยกระทงและไหลเรือไฟ โดยนำเรือขนาดใหญ่มาประดับตกแต่งให้เป็นรูปต่างๆเช่น รูปเสมาธรรมจักร รูปพญาหงส์ รูปพญานาค ฯลฯ โดยใช้ขี้ผึ้ง เป็นเชื้อเพลิง และมีการประกวดนางนพมาศแต่ละหมู่บ้าน มีมหรสพสมโภชน์ตลอดคืนเป็นที่สนุกสนานของชาวอำเภอ โกลุมพิสัย และถือเป็นประเพณีสืบทอดกันมา สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวมาชมการแข่งขันพายเรือได้เป็นอย่างดี ทำให้เศรษฐกิจของอำเภอ โกลุมพิสัยดีขึ้น

3.12 ฮีตที่ 12 บุญกฐินหรือบุญเดือนสิบสอง

กฐินที่เป็นชื่อของกรอบไม้ กรอบไม้แม่แบบสำหรับทำจีวร ซึ่งอาจเรียกว่าสะตึงก็ได้ เนื่องจากในครั้งพุทธกาลการทำจีวรให้มีรูปลักษณะตามที่กำหนดกระทำได้โดยยาก จึงต้องทำกรอบไม้สำเร็จรูปไว้ เพื่อเป็นอุปกรณ์สำคัญในการทำเป็นผ้านุ่งหรือผ้าห่ม หรือผ้าห่มซ้อนที่เรียกว่าจีวรเป็นส่วนรวม ผืนใดผืนหนึ่งก็ได้ ในภาษาไทยนิยมเรียก ผ้านุ่ง ว่า สบง ผ้าห่มว่าจีวรและผ้าห่มซ้อนว่าสังฆาฏิ การทำผ้า โดยอาศัยแม่แบบเช่นนี้ คือทาบผ้าลงไปกับแม่แบบ

แล้วตัดเย็บซ่อม ทำให้เสร็จในวันนั้นด้วยความสามัคคีของสงฆ์ เป็นการร่วมใจกันทำกิจที่
 เกิดขึ้นและเมื่อทำเสร็จ หรือ พันกำหนดกาลแล้ว แม่แบบหรือกฐินนั้นก็ถือเก็บไว้ใช้ในการทำ
 ผ้าเช่นนั้นในปีต่อไป การรื้อแบบ ไม้นี้เรียกว่า เคาะ ฉะนั้น คำว่า กฐินเคาะ หรือ เคาะกฐิน จึง
 หมายถึงการรื้อไม้แม่แบบเพื่อเก็บ ไว้ใช้ใน โอกาสหน้า กฐินที่เป็นชื่อของผ้า หมายถึงผ้าที่ถวาย
 ให้เป็นกฐินภายในกำหนดกาล 1 เดือน นับตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน
 12 ผ้าที่จะถวายนั้นจะเป็นผ้าใหม่ หรือผ้าทึ่มใหม่ เช่น ผ้าพอกสะอาด หรือผ้าเก่า หรือผ้า
 บ้างสุก คือผ้าที่เขาทิ้งแล้ว และเป็นผ้าเปื้อนฝุ่นหรือผ้าตกตามร้าน ก็ได้ ผู้ถวายจะเป็นคฤหัสถ์ก็
 ได้ เป็นภิกษุหรือสามเณรก็ได้ ถวายแก่สงฆ์แล้วก็ป็นอันใช้ได้ กฐินที่เป็นชื่อของบุญกิริยา คือ
 การทำบุญ คือการถวายผ้ากฐินเป็นทานแก่พระสงฆ์ผู้จำพรรษาอยู่ใน
 วัดใดวัดหนึ่งครบ 3 เดือน เพื่อสงเคราะห์ผู้ประพฤติปฏิบัติชอบ ให้มีผ้านุ่มหรือผ้าทึ่มใหม่ จะ
 ได้ใช้ผลัดเปลี่ยน ของเก่าที่จะขาดหรือชำรุด การทำบุญถวายผ้ากฐิน หรือที่เรียกว่าทอดกฐินคือ
 ทอด หรือวางผ้าลงไปแล้วกล่าวคำว่าถวายในท่ามกลางสงฆ์เรียกได้ว่าเป็นกาลทานคือการถวาย
 ก่อนหน้านั้น หรือหลังจากนั้นไม่เป็นกฐิน ท่านจึงถือโอกาสทำได้ยาก กฐินที่เป็นชื่อของสังฆ
 กรรมคือกิจกรรมของสงฆ์ก็จะต้องมีการสวดประกาศขอรับความเห็นชอบจากที่ประชุมสงฆ์
 ในการมอบผ้ากฐินให้แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง เมื่อทำจิ๋วสำเร็จแล้วด้วยความร่วมมือของภิกษุ
 ทั้งหมดก็จะได้เป็น โอกาสให้ ได้ช่วยกันทำจิ๋ว ของภิกษุรูปอื่น ขยายเวลาทำจิ๋วได้อีก 4 เดือน
 ทั้งนี้เพราะในสมัยพุทธกาลการหาผ้า การทำจิ๋ว ทำได้โดยยาก ไม่ทรงอนุญาตให้เก็บสะสมผ้า
 ไว้เกิน 10 วัน แต่เมื่อได้ช่วยกันทำสังฆกรรม เรื่องกฐินแล้วอนุญาตให้แสวงหาผ้าและเก็บไว้ทำ
 เป็นจิ๋ว ได้จนตลอดฤดูหนาว คือจนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 จากความหมายข้างต้นจะเห็นว่า มี
 ความเกี่ยวข้องกัน 4 ประการ เมื่อสงฆ์ทำสังฆกรรม เรื่องกฐิน เสร็จแล้ว และประชุมกัน
 อนุโมทนา กฐินคือแสดงความพอใจ ว่าได้ กรานกฐิน เสร็จแล้วก็ป็นอันเสร็จพิธี คำว่า กราน
 กฐิน คือการลาดผ้า หรือทาบผ้าลงไปกับกรอบไม้แม่แบบ เพื่อตัดเย็บ ซ่อม ทำเป็นจิ๋วผืนใดผืน
 หนึ่ง ยังมีคำอีกคำหนึ่งที่เรารู้ได้ขึ้นก่อนจะมีการทำบุญกฐิน คือ การจองกฐิน หมายถึงการ
 แสดงความจำนงเป็นลายลักษณ์อักษร หรือด้วยวาจาต่อ ทางวัดว่าจะนำกฐินมาถวาย เมื่อนั้น
 แล้วแต่ละจะตกลงกัน แต่จะต้องภายในเขตเวลา 1 เดือน ตามที่กำหนดในพระวินัย (ตั้งแต่วันแรม 1
 ค่ำ เดือน 11 ถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12) อีกคำหนึ่งที่จะได้ขึ้นในขณะที่มีพิธีการทอดกฐินคือคำ
 ว่า อปโลกน์กฐิน หมายถึงการที่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเสนอขึ้นในที่ประชุมสงฆ์ตามความเห็นชอบ
 ว่าควร มีการกรานกฐินหรือไม่ เมื่อเห็นชอบร่วมกันแล้วจึงหารือกันต่อไปว่า ผ้าที่ทำสำเร็จแล้ว
 ควรถวาย แก่ภิกษุรูปใด การปรึกษาหารือการเสนอความเห็นเช่นนี้เรียกว่า อปโลกน์ (อ่านว่า

อะ-ปะ-โหลก) หมายถึง การช่วยกันมองดูว่าจะสมควรอย่างไร เพียงเท่านั้นก็ยังไม่ได้ เมื่อ
 อปโลกน์เสร็จแล้วต้องสวดประกาศเป็นการสงฆ์ จึงนับว่าเป็นสังฆกรรมเรื่องกฐินดังกล่าวไว้
 แล้วในตอนต้นในปัจจุบัน มีผู้ถวายผ้ามากขึ้น มีผู้สามารถตัดเย็บซ่อมผ้าที่จะทำเป็นจีวรได้
 แพร่หลายขึ้น การใช้ไม้แม่แบบอย่างเก่าจึงเลิกไป เพียงแต่รักษาชื่อและประเพณีไว้โดยไม่ต้อง
 ใช้กรอบไม้แม่แบบ เพียงถวายผ้าขาวให้ตัดเย็บซ่อมให้เสร็จในวันนั้น หรืออีกอย่างหนึ่งนำผ้า
 สำเร็จรูปมาถวายก็เรียกว่าถวายผ้ากฐินเหมือนกัน และเนื่องจากยังมีประเพณีนิยมถวายผ้ากฐิน
 กันแพร่หลายไปทั่วประเทศไทยจึงนับว่าเป็นประเพณีนิยม ในการบำเพ็ญกุศล เรื่องกฐินนี้ยัง
 ขึ้นหน้าขึ้นตาเป็นสาธารณประโยชน์ร่วมไปกับการบูรณปฏิสังขรณ์ วัดวาอารามไปในขณะ
 เดียวกับบุญกฐินเป็นการถวายผ้าจีวรแด่พระสงฆ์ ซึ่งจำพรรษาแล้ว เริ่มตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ
 เดือน 11 จนถึงวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12 มูลเหตุที่มีการทำบุญกฐินนั้น มีเรื่องเล่าว่า มีพระภิกษุ
 จำนวนหนึ่ง ได้เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้า โดยระหว่างการเดินทางนั้นเป็นช่วงฝนตก และ
 ระยะเวลาไกลจึงทำให้ผ้าจีวรของพระภิกษุเหล่านั้นเปียกน้ำเประเปื้อนโคลน ไม่สามารถหา ผ้า
 ผัดเปลี่ยนได้พระพุทธเจ้าได้เห็นถึงความยากลำบากนั้น จึงมีพุทธบัญญัติให้ภิกษุแสวงหาผ้า
 และรับผ้ากฐินได้ตามกำหนด ชาวบ้าน จึงได้จัดผ้าจีวรนำมาถวายพระภิกษุในช่วงเวลาดังกล่าว
 จนกลายเป็นประเพณีทำ บุญกฐินมาจวบจนปัจจุบัน ก่อนการทำบุญกฐินเจ้าภาพจะต้องจองวัด
 และกำหนดวันทอดกฐินล่วงหน้า มีการเตรียมผ้าไตรจีวรพร้อมเครื่องอัฐบริขารและเครื่อง
 ไทยทาน มีการบอกบุญแก่ญาติมิตร ตอนเช้าในพิธีจะแห่ขบวนกฐินเพื่อนำไปทอดที่วัดและแห่
 กฐินเวียนประทักษิณ 3 รอบ จึงทำพิธี ถวายผ้ากฐิน นอกจากนี้อาจมีการทำบุญจุลกฐิน(กฐิน
 แล่นซึ่งเป็นการทำผ้าไตรจีวรจากปุยฝ้ายแล้วนำไปทอดให้เสร็จ ภายใน 24 ชั่วโมงนับแต่เวลา
 เริ่มทำเพราะเชื่อว่า จะได้นุญมาก) ปัจจุบันชาวอีสานที่ไปทำมาหากินต่างถิ่น มักจะรวมตัวกัน
 ตั้งกองกฐินเพื่อนำกลับไปถวายที่วัดในหมู่บ้านตนเอง ซึ่งนอกจากจะเป็นการทำบุญแล้ว ยังได้
 กลับไปเยี่ยมครอบครัวและญาติมิตรด้วยการทำบุญกฐิน เป็นการถวายผ้าแต่สงฆ์ซึ่งจำพรรษา
 แล้ว ชาวอีสานทำบุญกฐินตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำเดือน 11 ถึงวันเพ็ญเดือนสิบสองเช่นเดียวกับทาง
 ภาคกลางการทอดกฐินมีมาแต่โบราณกาล เพราะมีพุทธบัญญัติให้พระภิกษุแสวงหาผ้า และรับ
 กฐินได้ตามกำหนดเวลาดังกล่าวบุญกฐินทางภาคอีสานมีวิธีการกับการทอดกฐินในภาคกลาง
 แทบทุกประการ คือ มีกฐินราษฎร ได้แก่ กฐินที่ประชาชนร่วมกันจัดให้มีขึ้น และกฐินหลวง
 ได้แก่ กฐินที่ทางราชการจัดขึ้น แม้จะเป็นกฐินที่ข้าราชการ ในระดับจังหวัดหรือระดับอำเภอ
 ร่วมกันจัดขึ้น ชาวบ้านเรียกว่า กฐินหลวงเช่น กัน นอกนี้ จุลกฐินซึ่งสาวอีสานเรียกว่า กฐินแล่น

พอแต่เหลียวขึ้นเบิ่งท้องฟ้า เห็นแต่ว่าวเดือนสิบสอง
 ลมคะนองเซยพัดห่ายมกะเลยม่วน
 พอสมควรหาผ้ากฐินทานมาทอด
 ตลอดเดือนหน้าพุ่นหาได้ตั้งประสงค์
 หลวงปู่คงไปหาผ้าหลวงตาดีหาน่ามครั้ง
 หลวงปู่สอนนั่งสอดค้ายข้าว-ช้ายเข้าส้อยกัน
 เดียวนี้ตกหว่างบัน โลกมันเปลี่ยนเวียนหัน
 ปัจจุบัน โยมเลยเป็นคนเฮ็ดแห่แหนแพนกั้ง
 ต่างกะหวังเต็มทีเอาความดีปู่หมิ่น
 บุญกฐินส้อยค้ำมาทานทอดให้หมู่สงฆ์

มูลเหตุที่มีการทำบุญกฐิน มีเรื่องเล่าว่า ในสมัยพุทธกาลมีพระภิกษุชาวเมืองปาฐา
 จำนวน 30 รูป พวกกันเดินทางจะไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ซึ่งเสด็จประทับอยู่ที่ พระเชตะวันมหาวิหาร
 แต่เนื่องจากการเดินทางเป็นวันที่จวนใกล้กำหนดเข้าพรรษาทั้งหนทางระยะไกลและลำบาก
 พระภิกษุเหล่านั้นจึงไม่สามารถไปให้ถึงพระเชตะวันมหาวิหารได้ ก็พอดีกำหนดเข้าพรรษา
 เสียก่อน พระภิกษุ ทั้ง 30 รูป จึงต้องหยุดจำพรรษาอยู่ที่เมืองสาเกตออกพรรษาแล้วจึงพากันรีบ
 ไปเฝ้าพระพุทธเจ้า แต่โดยเหตุที่หนทางไกลดังกล่าว และพอดีฝนตกจึงทำให้ผ้าจีวรของ
 พระภิกษุเหล่านั้นเปียกน้ำ และเป็นโคลนตมมาก พอไปถึงพระเชตะวันมหาวิหาร ก็พากันตรง
 เข้าไปเฝ้าพระพุทธเจ้าทันที พระพุทธเจ้าทรงเห็นพระภิกษุที่มาเฝ้าชุ่มน้ำจีวรเปื้อนเปรอะ และ
 จีวรที่จะใช้ผลัดเปลี่ยนก็ไม่มี เมื่อพระองค์ทรงเห็นความลำบากของพระภิกษุเหล่านั้น จึงมีพุทธ
 บัญญัติให้พระภิกษุแสวงหาผ้า และรับผ้ากฐิน ได้มีกำหนด 1 เดือน นับตั้งแต่วันแรม 1 ค่ำ เดือน
 สิบเอ็ด ถึงวันเพ็ญ เดือนสิบสองดังกล่าวข้างต้น จึงมีประเพณีทอดกฐินกันต่อ ๆ มา

ชนิดของกฐินที่ทำมี 2 ประเภท

1. กฐินเล็กหรือภาคกลางเรียกว่า "จุลกฐิน" ซึ่งเป็น "กฐินเล็ก" เป็นกฐินที่ต้อง
 ทำให้เสร็จภายในวันเดียว เริ่มตั้งแต่ปั่นด้าย ทอเป็นผืน ตัดเย็บเป็นผ้า ไตรจีวรพร้อมทั้งย้อมสี
 ซึ่งกฐินประเภทนี้ต้องให้ความร่วมมือร่วมแรงของผู้คนเป็นจำนวนมากจึงจะเสร็จทันเวลา
 จังหวัดอุบลราชธานีทำจุลกฐินที่วัดหนองป่าพง ตำบลโนนผึ้ง อำเภอวารินชำราบ จังหวัด
 อุบลราชธานี

2. มหากฐิน เป็นกฐินที่มีบริวารมาก ใช้เวลาเตรียมการนานมีคนนิยมทำ

กันมากเพราะถือว่าได้บุญได้กุศลมากขนาดผ้ากฐิน มีกำหนดขนาดผ้าที่ใช้ทำเป็นผ้ากฐิน ดังนี้
 ผ้าสบง ยาว 6 ศอก กว้าง 2 ศอก ผ้าจีวรและสังฆาฏิ มีขนาดเท่ากัน คือ ยาว 6 ศอก กว้าง 4 ศอก
 ผ้ากฐินทั้ง 3 ผืนนี้เรียกว่า "ไตรจีวร" องค์ประกอบสำคัญของกฐินประกอบด้วย "อัฐบริหาร"
 สบง จีวร สังฆาฏิ บาตร มีด โคน เข็ม เข็มผ้า ปรุศดเอว (ผ้ารัดเอว) กระบอกรองน้ำ
 องค์ประกอบทั้ง 8 อย่างนี้จะขาดอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ เพราะถือว่าเป็น "หัวใจ" ของกฐินหรือ
 เป็น "บริวารกฐิน" จะมีหรือไม่มีก็ได้ เช่น ผ้าปูนั่ง ผ้าอาบน้ำ ผ้าห่มกันหนาว เสื้อ หมอน ถ้วย
 งาน เป็นต้นพระสงฆ์ที่จะรับกฐินได้ต้องเป็นผู้จำพรรษาครบ 3 เดือน และมีจำนวนรวมกันไม่
 น้อยกว่า 5 รูป ถ้าไม่ถึง 5 รูปถือว่าใช้ไม่ได้ แม้จะนิมนต์ไปจากวัดอื่นให้ไปร่วมประชุมสงฆ์
 เพื่อรับกฐินก็ไม่สามารถรับกฐินได้

พิธีกรรม

ผู้มีศรัทธาประสงค์จะทำบุญกฐินต้องไปติดต่อของจองวัดที่จะนำกฐินไปทอด
 เมื่อเจ้าอาวาสแจ้งว่าวัดนั้นยังไม่มีผู้ใดมาจองกฐินผู้มีศรัทธาที่จะทำบุญกฐิน จะเขียนสลาก (ใบ
 จอง) บอกชื่อต้น ชื่อสกุล ตำแหน่งที่อยู่ของตนให้ชัดเจน เพื่อประกาศให้คนทั้งหลายรู้ว่าตน
 เป็น ผู้จอง และจะนำกฐินมาทอดที่วัดดังกล่าว สลากต้องปิด ไว้ในที่เปิดเผย เช่น ศาลา โรงธรรม
 โบสถ์ และต้องบอกวัน เวลาที่จะทอดด้วยเพื่อไม่ให้ผู้อื่นไปจองซ้ำ เพราะปีหนึ่ง แต่ละวัด จะ
 รับกฐิน ได้เพียงกองเดียว เมื่อจองแล้วก็จัดหาเครื่องบริวารและบริวารกฐินไว้บอกญาติ และที่
 นื่องให้มาร่วมกันทำบุญ งานบุญกฐินถือว่าเป็นงานบุญอันยิ่งใหญ่ที่ชาวอีสานมีความเชื่อว่า ถ้า
 ผู้ใดทำบุญกฐินแล้วตายไปก็จะไม่ ตกนรกมีแต่จะ ได้รับผลบุญที่ตนเองกระทำสะสมไว้ในชาติ
 นี้ไว้เก็บกินในชาติหน้า

เมื่อถึงวันรวมก็จะตั้งองค์กฐินที่บ้านของตน โดยซื้อเครื่องอัฐบริหารและเครื่องบริวาร
 กฐิน ซึ่งเครื่องบริวารกฐินส่วนมากจะเป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนมาตั้งวางไว้ในที่เปิดเผยเพื่อให้
 ญาติพี่น้อง หรือชาวบ้านใกล้เคียงนำสิ่งของ เช่น เสื้อ หมอน อาสนสงฆ์ ผ้าห่ม ถ้วย งาน ฯลฯ
 มาร่วมสมทบกองกฐิน เมื่อถึงวันงานก็นิมนต์พระสงฆ์มาเจริญ พระพุทธรูปตั้งเทศน์ ตอน
 กลางคืนอาจจัดให้มีงานมหรสพต่างๆ เช่น หมอลำ ภาพยนตร์หรืออาจจัดเป็นงานเลี้ยงฉลอง
 บุญกฐินก็ได้แต่เจ้าภาพพอตอนรุ่งเช้าก็แห่กฐินจากบ้าน ไปถวายพระสงฆ์ที่วัดเมื่อเดินทาง ไป
 ถึงวัด จึงเริ่มแห่เครื่องกฐินทั้งหมดรอบศาลา โรงธรรมโดยแห่เวียนขวา 3 รอบ แล้วจึงนำกฐิน
 ขึ้นตั้งบนศาลาโรงธรรม จากนั้นก็จะนำข้าวปลา อาหารเลี้ยงพระ ถวายตอนเช้าก็เลี้ยงพระ
 ตอนฉันเพล เมื่อพระสงฆ์สามเณรฉันเสร็จแล้ว ผู้เป็นเจ้าภาพองค์กฐินจะนุครูปเทียนบูชาพระ
 รัตนตรัยรับศีล แล้วกล่าวคำถวายกฐิน เป็นการเสร็จพิธีของฝ่ายญาติโยม ส่วนพระสงฆ์เมื่อมี

กฐินมาทอดที่วัด ก็จะประชุมสงฆ์ทั้งวัดแล้วให้ภิกษุรูปหนึ่งถามที่ประชุมสงฆ์ว่า ผ้ากฐินและเครื่องบริวารจะมอบพระสงฆ์รูปใด จะมีภิกษุรูปหนึ่งเสนอต่อที่ประชุมสงฆ์ว่า ควรให้แก่ภิกษุรูปใด โดยเอ่ยนามภิกษุที่สมควรจะได้รับกฐิน ส่วนมากก็จะเป็นเจ้าอาวาสวัดนั้นๆ เมื่อที่ประชุมสงฆ์เห็นชอบตามที่ผู้เสนอ ก็จะเปล่งคำว่า "สาธุ" พร้อมกัน จากนั้นญาติโยมก็จะพากันถวายเครื่องปัจจัยไทยทานแก่ภิกษุสามเณรอื่นๆ ทั้งวัด พระสงฆ์รับแล้วจะอนุโมทนา และให้พรเป็นการเสร็จพิธี

มีเรื่องเล่าว่า ในสมัยศึกคัมภรพ์ ครั้งพระศาสนาของพระกัสสปสัมมาสัมพุทธเจ้า บุษยามเมืองพาราณสีคนหนึ่งเป็นคนเฉลียว ไร่ที่พึง ไปอาศัยสิริธรรมเศรษฐีผู้มั่งคั่งด้วยทรัพย์นับได้ 80 โกลี โดยยอมตนเป็นคนรับใช้ อาศัยอยู่กับหลับนอนในบ้านท่านเศรษฐี ๆ ถามว่า "เธอมีความรู้อะไรบ้าง?" เขาตอบอย่างอ่อนน้อมว่า "กระผมไม่มีความรู้เลยขอรับ" ท่านเศรษฐีจึงถามว่า "ถ้าอย่างนั้นเธอจะรักษาไร่หญ้าให้เราได้อย่างไร? เราจะให้อาหารวันละหม้อ" เพราะความที่เขาอยากจน บุชยานั้น จึงตอบตกลงทันที แล้วเข้าประจำหน้าที่ของตนต่อไป และมีชื่อว่า ตินบาล เพราะรักษาหญ้า ตั้งแต่ บัดนั้นเป็นต้นไป

วันหนึ่งเป็นวันว่างงาน เขาจึงคิดว่า "ตัวเรานี้เป็นคนยากจนเช่นนี้เพราะไม่เคยทำบุญอันใด ไว้ในชาติก่อนเลย มาชาตินี้จึงตกอยู่ในฐานะผู้รับใช้คนอื่น ไร้ญาติขาดมิตร ไม่มีสมบัติ คิดตัวแม่แต่น้อย" เมื่อคิดดังนี้แล้วเขาได้แบ่งอาหารที่ท่านเศรษฐีให้ ออกเป็น 2 ส่วน ส่วนหนึ่งถวายแก่พระสงฆ์ผู้เที่ยวบิณฑบาต อีกส่วนหนึ่งเอาไว้สำหรับตนเองรับประทาน ด้วยเดชกุศลผลบุญอันนั้น ทำให้ท่านเศรษฐีเกิดสงสารเขา แล้วให้อาหารเพิ่มอีกเป็น 2 ส่วน เขาได้แบ่งอาหารเป็น 3 ส่วน ถวายแก่พระสงฆ์ส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งให้แก่คนจนทั้งหลาย ส่วนที่สามเอาไว้บริโภคสำหรับตนเอง เขาทำอยู่อย่างนี้เป็นเวลาช้านานต่อมาเป็นวันออกพรรษา เหล่าชนผู้มีศรัทธาต่างพากันทำบุญกฐินเป็นการใหญ่ แม้ท่านเศรษฐีผู้เป็นนายของเขาก็เตรียมจะถวายกฐิน จึงประกาศให้ประชาชนทั้งหลายทราบโดยทั่วกันว่า สิริธรรมเศรษฐีจะได้ทำบุญกฐินเมื่อตินบาลได้ยินก็เกิดความเลื่อมใสขึ้นในใจทันทีว่า กฐินทานนี้แหละจะเป็นทานอันประเสริฐ แล้วเข้าไปหาท่านเศรษฐีถามว่า "กฐินทานมีอานิสงส์อย่างไรบ้าง?" เศรษฐีตอบว่า "มีอานิสงส์มากมายนักหนาสมเด็จพระบรมศาสดาทรงตรัส โถมนาคาร สรรเสริญว่าเป็นทานอันประเสริฐ"เมื่อเขาได้ทราบดังนี้แล้ว ก็มีความโสมนัส เป็นอันมาก จึงพูดกับเศรษฐีว่า "ผมมีความประสงค์ที่จะร่วมอนุโมทนาในการบำเพ็ญทานครั้งนี้ด้วย ท่านจะเริ่มงานเมื่อไรขอรับ?" ท่านเศรษฐีตอบว่า "เราจะเริ่มงานเมื่อครบ 7 วัน นับจากวันนี้ไป" ตินบาล ได้ฟังดังนั้นก็ตั้งใจยิ่ง

นัก ได้กลับไปยังที่อยู่ของตน แล้วเกิดความคิดว่า เราไม่มีอะไรเลย แม้ฟ้าสิ้นเดียว เราจะทำบุญร่วมกับท่านเศรษฐีได้อย่างไร เขากรุ่นคิดอยู่เป็นเวลานาน ยิ่งคิดไปก็ยิ่งอัดอั้นตันปัญญา หน่าสิ่งที่จะร่วมอนุโมทนาบุญกับท่านเศรษฐีไม่ได้ ในที่สุดเขา ได้เปลื้องผ้าถุงของตนออกพับให้ตี แล้วเข็บใบไม้แห้งแทน แล้วเอาผ้าถุงไปร่ายขายในตลาดชาวตลาดได้เห็นอาการเช่นนั้น ก็พากันหัวเราะกันออกกันไป เขาชูมือขึ้นแถลงว่า "ท่านทั้งหลายหยุดก่อน อย่าหัวเราะข้าพเจ้าเลย ข้าพเจ้ายากจนไม่มีผ้าจะนุ่ง จะขอนุ่งใบไม้แต่ในชาตินี้เท่านั้น ชาติหน้าจะนุ่งผ้าทิพย์"

ครั้นพุดชี้แจงแก่ประชาชนชาวตลาดดังนี้แล้ว เขาได้ออกเดินร่ายขายเรื่อยไป ในที่สุดเขาได้ขายผ้าถุงนั้นในราคา 5 มาสก (1 บาท) แล้วนำไปมอบให้ท่านเศรษฐีๆ ได้ใช้ซื้อผ้าสำหรับเย็บไตรจีวร ในกาลครั้งนั้น ได้เกิดโกลาหลทั่วไปในหมู่ชน ตลอดถึงเทวดาในภพภูมิสวรรค์ ฝ่ายพระเจ้าพาราณสีทรงทราบเหตุผล จึงรับสั่งให้นำดิณบาลเข้าเฝ้า แต่เขาไม่ยอมเข้าเฝ้าเพราะละอาย จึงได้ตรัสถามความเป็นไปของเขาโดยตลอดแล้ว ทรงให้ราชบุรุษนำผ้าสาฎกราคาแสนตำลึงไปพระราชทานแก่เขา นอกจากนั้น ได้พระราชทานบ้านเรือน ทรัพย์สมบัติ ช้างม้า วัว ควาย ทาสี ทาสา เป็นอันมากแล้ว โปรดให้ดำรงตำแหน่งเศรษฐีในเมืองพาราณสี มีชื่อว่า ดิณบาลเศรษฐี จำเดิมแต่บัดนั้นเป็นไป ครั้งต่อกาลนานมา ดิณบาลเศรษฐีเมื่อดำรงชีวิตอยู่พอสมควรแก่อายุขัยแล้ว ก็ตายไปเกิดเป็นเทพบุตรในดาวดึงส์พิภพ เสวยสมบัติทิพย์อยู่ในวิมานแก้ว สูงได้ 5 โยชน์ มีนางเทพอัปสรหมื่นหนึ่งเป็นบริวาร ส่วนสิริธรรมเศรษฐี ครั้นตายจากโลกมนุษย์แล้วได้ ไปเกิดในดาวดึงส์สวรรค์ มีนางฟ้าเป็นบริวาร เช่นเดียวกันกับดิณบาลเศรษฐี

สรุป อีตลีสอง คำว่าอีต คือ จาริตประเพณี ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และก่อให้เกิดความรักความภูมิใจในถิ่นเกิด ทำให้ก่อให้เกิดความรักความสามัคคีดำรงความเป็นชนชาติของตนอย่างมั่นคงสืบมา จนกลายเป็นประเพณี ซึ่งผู้วิจัยเห็นควรให้นักเรียน ได้เรียนรู้เพื่อสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอีสานให้คงอยู่ตลอดไป โดยการจัดทำเป็นหนังสือส่งเสริมการอ่าน

4. การหาดัชนีประสิทธิผลของหนังสือส่งเสริมการอ่าน

4.1 ความหมายของดัชนีประสิทธิผล

ดัชนีประสิทธิผล (Effectiveness Index) หมายถึง ตัวเลขที่แสดงถึงความก้าวหน้าในการเรียนของผู้เรียน โดยการเทียบคะแนนการทดสอบก่อนเรียนกับคะแนนที่ได้จากการทดสอบหลังเรียน และคะแนนเต็มหรือคะแนนสูงสุดกับคะแนนที่ได้จากการทดสอบก่อนเรียน

4.2 รูปแบบการหาค่าดัชนีประสิทธิผล

การประเมินความแตกต่างของค่าคะแนนใน 2 ลักษณะ คือ ความแตกต่างของคะแนนการทดสอบก่อนเรียนกับคะแนนหลังเรียน หรือเป็นการทดสอบเกี่ยวกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ในทางปฏิบัติส่วนมากจะเน้นที่ผลความแตกต่างที่แท้จริงมากกว่าผลของความแตกต่างทางสถิติ ฮอฟแลนด (เผชิญ กิจระการ, ม.ป.ป. ; อ้างอิงมาจาก Hovland, 1949) เสนอดัชนีประสิทธิผล (Effectiveness Index) ซึ่งได้จากการหาความแตกต่างของการทดสอบก่อนการทดลองและการทดสอบหลังการทดลองด้วยคะแนนสูงสุดที่สามารถทำเพิ่มขึ้น ฮอฟแลนด เสนอว่า ค่าความสัมพันธ์ของการทดลองจะสามารถกระทำได้อย่างถูกต้องแน่นอนต้องคำนึงถึงความแตกต่างของคะแนนพื้นฐาน (คะแนนทดสอบก่อนเรียน) และคะแนนที่สามารถทำได้สูงสุด ดัชนีประสิทธิผล จะเป็นตัวชี้ถึงขอบเขตและประสิทธิภาพของสื่อ

4.3 สูตรการหาค่าดัชนีประสิทธิผล

เว็บบ์ (เผชิญ กิจระการ, ม.ป.ป. ; อ้างอิงมาจาก Webb, 1963) ได้เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนน โดยใช้วิธีการ 3 แบบ ซึ่งเพิ่มเติมจากดัชนีประสิทธิผลของ Hovland โดย Webb ให้ความสนใจค่าเฉลี่ยร้อยละของคะแนนซึ่งเรียกว่าวิธีการ Conventional โดยจะคำนวณจากการนำค่าคะแนนร้อยละของกลุ่มควบคุมลบออกจากคะแนนร้อยละของกลุ่มทดลองแล้วจึงหารด้วยร้อยละของกลุ่มควบคุมผลที่ได้จะแสดงถึงร้อยละที่เพิ่มขึ้น (หรือลดลง) เปรียบเทียบกับคะแนนของกลุ่มควบคุม ดัชนีประสิทธิผล มีรูปแบบในการหาค่าดัชนี กู๊ดแมน เฟรดเชอร์ และชไนเดอร์ (เผชิญ กิจระการ, ม.ป.ป. ; อ้างอิงมาจาก Goodman, Fletcher and Schneider, 1980 : 31-34)

$$\text{ดัชนีประสิทธิผล} = \frac{\text{คะแนนทดสอบก่อนเรียน} - \text{ผลรวมคะแนนทดสอบหลังเรียน}}{(\text{จำนวนนักเรียน} \times \text{คะแนนเต็ม} - \text{ผลรวมคะแนนทดสอบก่อนเรียน})}$$

$$\text{หรือ} \quad E.I. = \frac{P_2 - P_1}{100 - P_1}$$

หมายถึง จำนวนเศษของ E.I. จะเป็นเศษที่ได้จากการวัด ระหว่างการทดสอบก่อนเรียน (P_1) และการทดสอบหลังเรียน (P_2) ซึ่งคะแนนทั้ง 2 ประเภทนี้จะแสดงถึงค่าร้อยละของคะแนนรวมสูงสุดที่ทำได้ (100%) ตัวหารของดัชนี คือ ความแตกต่างระหว่างคะแนนทดสอบก่อนเรียน (P_1) และคะแนนสูงสุดที่นักเรียนจะสามารถทำได้ต่อมาเว็บบ์ได้ปรับรูปแบบการแสดงค่าดัชนี

ประสิทธิผลใหม่โดยการคูณด้วย 100 เพื่อให้ค่าที่ออกมาเป็นร้อยละซึ่งช่วยให้ดูหรือตีค่าให้สะดวกขึ้น

ดัชนีประสิทธิผล สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อประมวลผลสื่อ โดยเริ่มจากการทดสอบ ก่อนเรียนซึ่งเป็นตัววัดค่าว่าผู้เรียนมีความรู้พื้นฐานอยู่ในระดับใด รวมถึงการวัดความเชื่อ เจตคติ ความตั้งใจของผู้เรียน นำคะแนนที่ได้จากการทดสอบแปลงให้เป็นร้อยละหาค่าคะแนนสูงสุด ที่เป็นไปได้ จากนั้นนำนักเรียนเข้ารับการทดลอง เสร็จแล้วทำการทดลองหลังเรียนนำคะแนนที่ได้มาหาค่าดัชนีประสิทธิผลโดยนำคะแนนก่อนเรียนไปลบออกจากคะแนนหลังเรียน ได้เท่าไรให้นำมาหารด้วยค่าที่ได้ทดสอบก่อนเรียนสูงสุดผู้เรียนจะสามารถทำได้ ลบด้วยคะแนนทดสอบก่อนเรียน

โดยทำให้อยู่ในรูปร้อยละ

ตัวอย่างของการใช้สูตร เช่น หากค่าทดสอบก่อนเรียนเป็น 0 และการทดสอบหลังเรียนปรากฏว่านักเรียน ไม่มีการเปลี่ยนแปลงคือได้คะแนน 0 เท่าเดิม ผลก็จะเท่ากับ 0

$$E.I. = \frac{P_2 - P_1}{100 - P_1} = \frac{0\% - 0\%}{100\% - 0\%} = \frac{0\%}{100\%} = 0.00$$

แต่ถ้าคะแนนทดสอบก่อนเรียน (P_1) = 0 และคะแนนทดสอบหลังเรียนทำได้สูงสุดคือ เต็ม (P_2) = 100 ค่า E.I. จะเท่ากับ 1.00

$$E.I. = \frac{P_2 - P_1}{100 - P_1} = \frac{100\% - 0\%}{100\% - 0\%} = \frac{100\%}{100\%} = 1.00$$

และในทางตรงกันข้ามถ้าคะแนนทดสอบหลังเรียนน้อยกว่าคะแนนทดสอบ

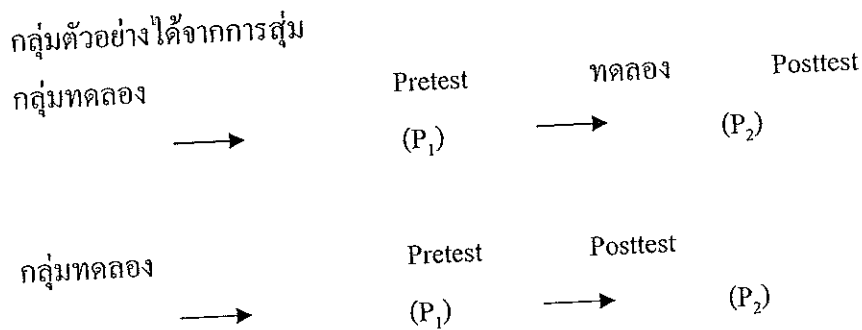
ก่อนเรียนค่าที่ได้ออกมาจะมีค่าเป็นลบ เช่น $P_1 = 75\%$ $P_2 = 45\%$ $E.I. = -0.8$

$$E.I. = \frac{P_2 - P_1}{100 - P_1} = \frac{45\% - 75\%}{100\% - 75\%} = \frac{-20\%}{25\%} = -0.8$$

The Pretest Posttest Control Group Design

เป็นรูปการวิจัยที่มีกลุ่มควบคุม มีการทดสอบก่อนและหลังเรียน รูปแบบที่ใช้การทดสอบ 1 กลุ่ม เพื่ออธิบายหลักการเบื้องต้นของดัชนีประสิทธิผล รูปแบบนี้ไม่สามารถควบคุมองค์ประกอบต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อความตรงภายในของการวิจัย (Interval Validity) ได้ ดังนั้น จึงมีการเพิ่มกลุ่มควบคุม และคัดเลือกบุคคลเข้าทดลองและกลุ่มควบคุม อีกทั้งคัดเลือกกลุ่มควบคุม

โดยวิธีการสุ่มซึ่งมีรูปแบบดังนี้

เพราะว่ากลุ่มตัวอย่างได้มาจากกลุ่มการสุ่ม จึงอนุมานได้ว่าคะแนนการทดสอบก่อนเรียนจะมีค่าไม่แตกต่างกัน ดังนั้น วิธีการหาค่าดัชนีประสิทธิผลจึงไม่นำค่า Pretest เข้ามาเกี่ยวข้องซึ่งสามารถกระทำได้ดังรูปแบบ ต่อไปนี้

$$E.I. = \frac{P_1 (\text{กลุ่มทดลอง}) - P_2 (\text{กลุ่มควบคุม})}{100\% - P_2 (\text{กลุ่มควบคุม})}$$

หาค่าดัชนีประสิทธิผลของนวัตกรรม
การพัฒนาการที่เพิ่มขึ้นของผู้เรียน โดยอาศัยการหาค่าดัชนีประสิทธิผล
(Effectiveness Index : E.I.) (เผชิญ กิจระการ. ม.ป.ป. ; Webb, 1963) ค่าดัชนีประสิทธิผลหา
ได้จากสูตร

$$\text{ค่าดัชนีประสิทธิผล} = \frac{\text{คะแนนเฉลี่ยหลังเรียน} - \text{คะแนนเฉลี่ยก่อนเรียน}}{(\text{คะแนนเต็ม} \times \text{จำนวนนักเรียน}) - \text{ผลรวมของคะแนนทดสอบก่อนเรียน}}$$

5. แผนการจัดการเรียนรู้

5.1 ความหมายและองค์ประกอบของแผนการจัดการเรียนรู้

นิคม ชมพูลง (2545 : 108) ได้ให้ความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ว่า หมายถึงแผนการหรือโครงการที่จัดทำเป็นลายลักษณ์อักษร เพื่อใช้ในการปฏิบัติการเรียนการสอนในรายวิชาใดวิชาหนึ่ง เป็นการเตรียมการสอนอย่างระบบและเป็นเครื่องมือช่วยให้ครู

พัฒนาการจัดการเรียนการสอนไปสู่จุดประสงค์การเรียนรู้และจุดหมายของหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ปิยะฉัตร เพชรไพรินทร์ (2542 : 15) ได้สรุปความหมายของแผนการจัดการเรียนรู้ว่า คือการวางแผนการจัดการความรู้วิชาใด วิชาหนึ่งที่ทำไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับจุดประสงค์รายวิชา เนื้อหาสาระ การใช้สื่อ และการประเมินผล เพื่อให้สอนวิชานั้นๆเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุจุดหมายของหลักสูตร

อาภรณ์ ใจเที่ยง (2540 : 203) ได้ให้ความหมายของการจัดการเรียนรู้ว่า แผนการจัดการเรียนรู้ คือ แผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อการสอน การใช้สื่อการสอน การวัดประสิทธิผลให้สอดคล้องกับเนื้อหาและจุดประสงค์ที่กำหนดไว้ในหลักสูตร หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าแผนการจัดการเรียนรู้เป็นแผนที่ผู้สอนจัดทำขึ้นจากคู่มือครู หรือแนวการสอนของกรมวิชาการที่ทำให้ผู้สอนทราบว่าสอนเนื้อหาใด สอนอย่างไรและวัดประเมิน โดยวิธีใด จากความหมายข้างต้นสรุปได้ว่า แผนการจัดการเรียนรู้คือ การนำเอาเนื้อหาวิชาที่สอนมาวางแผนและออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอนให้เป็นไปตามลำดับขั้นตอน โดยใช้สื่อและอุปกรณ์การสอนให้สอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหา เวลา เพื่อให้การสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดสิทธิผลต่อผู้เรียน

5.2 ความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้

ได้มีผู้ให้ความสำคัญของแผนการจัดการเรียนรู้ไว้ดังนี้คือ

สุจริต เทียรชอบ และสายใจ อินทรธัมพรชัย (2536 : 265) กล่าวว่า การวางแผนการเรียนการสอน การทำบันทึกการสอน เป็นหน้าที่ของครูโดยตรง และการวางแผนล่วงหน้าย่อมก่อให้เกิดผลดี ช่วยให้ครูมีความมั่นใจ มีบุคลิกภาพดี สามารถควบคุมสถานการณ์ในห้องเรียนได้ แม้ในบางครั้งในขณะที่ดำเนินการเรียนการสอนในห้องเรียนจะไม่ตรงตามที่เตรียมไว้บ้างก็ตาม

จรัญ พิบูลย์ (2533 : 60-61) ได้ให้ความเห็นว่า หัวใจของครูในการสอนหนังสือก็คือ แผนการจัดการเรียนรู้ การเตรียมแผนการจัดการเรียนรู้ มีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่ครูทุกคนจะต้องนำไปปฏิบัติ

5.3 ความจำเป็นของการจัดทำแผนการเรียนรู้อ

ความจำเป็นของการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้อ สรุปได้ดังนี้

5.3.1 การจัดทำแผนการจัดการจัดการเรียนรู้ช่วยให้ครูเตรียมการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพตามแนวทางที่กำหนด และเป็นลำดับขั้นตอน ไม่ลืมประเด็นต่างๆ ที่ต้องสอนและช่วยให้สอนได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

5.3.2 การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ช่วยให้เห็นความต่อเนื่องของวัตถุประสงค์และเนื้อหาของบทเรียนต่างๆ ครูที่สอนแทนสามารถใช้สอนต่อได้โดยดูจากแผนการจัดการเรียนรู้ที่ครูคนเดิมจัดทำไว้และใช้อยู่

5.3.3 การจัดทำแผนการเรียนรู้ช่วยให้ครูสามารถเลือกใช้กิจกรรมที่เหมาะสมกับผู้เรียน และโอกาสตลอดจนสภาพท้องถิ่น

5.3.4 การจัดทำแผนการเรียนรู้ เปิด โอกาสให้ผู้สอนคิดค้นวิธีการใหม่ๆและนำมาทดลองใช้สอนหรือนำเอาวิธีการใหม่ๆ จากการศึกษาค้นคว้ามาใช้จัดการเรียนการสอนได้

5.3.5 การจัดทำแผนการเรียนรู้ ช่วยให้ครูเห็นปัญหาได้ชัดเจนจากข้อมูลที่บันทึกไว้หลังการสอนแต่ละครั้ง และใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง เป็นการช่วยครูปรับปรุงการสอนของตัวเอง และสามารถยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนให้สูงขึ้นได้

5.4 ขั้นตอนในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้

ขั้นตอนในการจัดทำและการเขียนแผนการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ได้ดำเนินการดังนี้

5.4.1 ศึกษาหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน หลักสูตรสถานศึกษา สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ช่วงชั้นที่ 3 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 รายวิชาพระพุทธศาสนา ศึกษาผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง คู่มือการจัดการเรียนรู้ แนวการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อแหล่งเรียนรู้ และแนวการประเมินผลของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

5.4.2 วิเคราะห์เนื้อหา สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ ผลการเรียนรู้ที่คาดหวังในสาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

5.4.3 จัดแบ่งเนื้อหาให้เหมาะสมกับเวลาเรียน

5.4.4 กำหนดรูปแบบของแผนการสอน ที่ยึดหน่วยเนื้อหาเป็นหลัก โดยใช้กระบวนการสอนบทเรียนสำเร็จรูป (เอนก ศิลปนิลมาลย์, คณะครุศาสตร์ สถาบันราชภัฏมหาสารคาม)

5.5.5 เขียนแผนการจัดการเรียนรู้ โดยยึดขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน รายวิชาพระพุทธศาสนา โดยแต่ละแผนประกอบด้วย สารสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล จำนวน 12 แผน ใช้เวลาสอน 6 สัปดาห์ ๆ ละ 4 ชั่วโมง ใช้เวลา 24 ชั่วโมง

5.4.6 นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่สร้างเสร็จเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ

5.4.7 นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ทำการปรับปรุงแก้ไข ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ นำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญอีกครั้ง เพื่อประเมินความเหมาะสม โดยใช้แบบประเมินแผนการจัดการเรียนรู้ เป็นแบบประเมินมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ

5.4.8 นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผ่านการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญ มาปรับปรุงแก้ไข แล้วนำไปทดลองใช้กับนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย เพื่อตรวจสอบความเป็นไปได้ ของการนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้

5.4.8 นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ผ่านการทดลองใช้มาปรับปรุงให้เหมาะสม แล้วจัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์ เพื่อนำไปใช้จริงกับนักเรียน ที่เป็นกลุ่มเป้าหมายต่อไป

6. ความพึงพอใจ

6.1 ความหมายของความพึงพอใจ

ปรียาพร วงศ์อนุตร โรจน์ (2532 : 130) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกรวมของบุคคลที่มีต่อการทำงานในทางบวก เป็นความสุขของบุคคลที่เกิดจากการปฏิบัติงาน และได้รับการตอบแทน คือ ผลที่เป็นความพึงพอใจที่ทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกกระตือรือร้น มีความมุ่งมั่นที่จะทำงาน มีขวัญและกำลังใจ สิ่งเหล่านี้จะมีผลต่อประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการทำงาน รวมทั้งการส่งผลต่อความสำเร็จและเป็นไปตามเป้าหมายขององค์กร

มอร์ส (Morse. 1958 : 27) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความพึงพอใจหมายถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่สามารถลดความเครียดของผู้ที่ทำงานได้น้อยลง ถ้าเกิดความเครียดมาก จะทำให้เกิดความไม่พอใจในการทำงาน และความเครียดนี้มีผลมาจากความต้องการของมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีความต้องการมากจะเกิดปฏิกิริยาเรียกร้องหาวิธีตอบสนอง ความเครียดก็จะลดน้อยลงหรือหมดไป ความพึงพอใจที่จะมากขึ้น

กู๊ด (Good. 1973 : 161) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความพึงพอใจหมายถึง สภาพหรือระดับความพอใจที่เป็นผลมาจากความสนใจและเจตคติของบุคคลที่มีต่องาน

จากความหมายของความพึงพอใจที่มีผู้ให้ความหมายไว้ข้างต้น ผู้ศึกษาค้นคว้าสรุปได้ว่า ความพึงพอใจ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิด หรือเจตคติที่ดีของบุคคลที่มีต่อการทำงานหรือปฏิบัติกิจกรรมในเชิงบวก และต้องการดำเนินกิจกรรมนั้น ๆ จนบรรลุผลสำเร็จ

6.2 แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวกับความพึงพอใจ

ในการปฏิบัติงานใด ๆ ก็ตาม การที่ผู้ปฏิบัติงานจะเกิดความพึงพอใจต่อการทำงานนั้นมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับสิ่งที่มีอยู่ในงานที่มีอยู่ การสร้างสิ่งจูงใจหรือแรงกระตุ้นให้เกิดกับผู้ปฏิบัติงานจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้การปฏิบัติงานนั้น ๆ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ ที่วางไว้ มีนักการศึกษาในสาขาต่าง ๆ ทำการศึกษาค้นคว้าและตั้งทฤษฎีเกี่ยวกับการจูงใจในการทำงานไว้ดังนี้

สก็อตต์ (Scott. 1970 : 124) ได้เสนอแนวคิดในเรื่องการจูงใจให้เกิดความ พึงพอใจต่อการทำงานที่จะให้เกิดผลเชิงปฏิบัติ มีลักษณะดังนี้

1. งานควรมีส่วนสำคัญกับความปรารถนาส่วนตัว งานนั้นจะมีความหมายสำหรับผู้ทำ
2. งานนั้นต้องมีการวางแผนและวัดความสำเร็จ ได้ โดยใช้ระบบการทำงาน และการควบคุมที่มีประสิทธิภาพ
3. เพื่อให้ได้ผลในการสร้างสิ่งจูงใจภายในเป้าหมายของงาน จะต้องมีลักษณะ ดังนี้
 - 3.1 คนทำงานมีส่วนในการตั้งเป้าหมาย
 - 3.2 ผู้ปฏิบัติได้รับทราบผลสำเร็จในการทำงาน โดยตรง
 - 3.3 งานนั้นสามารถทำให้สำเร็จได้

เมื่อนำแนวคิดนี้มาประยุกต์ใช้กับการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน นักเรียนมีส่วนในการเลือกเรียนตามความสนใจ และมีโอกาสร่วมกันตั้งจุดประสงค์หรือความมุ่งหมายในการทำกิจกรรม ได้เลือกวิธีแสวงหาความรู้ด้วยวิธีที่ผู้เรียนถนัดและสามารถค้นหาคำตอบได้

แพชโย กิจระการ (Pachoen Kidrakarn. 1989 : 7) ได้กล่าวถึงแนวคิดของแฮทฟีลด์ และฮิวส์แมนที่ได้ทำการพัฒนาแนวคิดของนักวิจัยต่าง ๆ มาเป็นเครื่องมือวัดความพึงพอใจในการปฏิบัติงาน พบว่า องค์ประกอบที่ส่งผลกระทบต่อความพึงพอใจ ซึ่งเป็นที่นิยมแพร่หลายในปัจจุบัน ประกอบไปด้วยองค์ประกอบ 5 ประการ ดังนี้

ตัวแปรที่ 1 องค์ประกอบเกี่ยวกับงานที่ทำในปัจจุบัน แบ่งเป็น

1. ความตื่นเต้น / น่าเบื่อ
2. ความสนุกสนาน / ความไม่สนุกสนาน

3. ความโล่ง / ความสลับ
4. ความทำท่าย / ไม่ทำท่าย
5. มีความพอใจ / ไม่พอใจ

ตัวแปรที่ 2 องค์ประกอบทางด้านคำจ้าง ประกอบด้วย

1. ถือว่าเป็นรางวัล / ไม่เป็นรางวัล
2. มาก / น้อย
3. ยุติธรรม / ไม่ยุติธรรม
4. เป็นทางบวก / เป็นทางลบ

ตัวแปรที่ 3 องค์ประกอบทางด้านการเลื่อนตำแหน่ง

1. ยุติธรรม / ไม่ยุติธรรม
2. เชื่อถือได้ / เชื่อถือไม่ได้
3. เป็นเชิงบวก / เป็นเชิงลบ
4. เป็นเหตุผล / ไม่เป็นเหตุผล

ตัวแปรที่ 4 องค์ประกอบทางด้านผู้เทศ / ผู้บังคับบัญชา

1. อยู่ใกล้ / อยู่ไกล
2. ยุติธรรมแบบจริงใจ / ยุติธรรมแบบไม่จริงใจ
3. เป็นมิตร / ค่อนข้างไม่เป็นมิตร
4. เหมาะสมทางคุณสมบัติ / ไม่เหมาะสมทางคุณสมบัติ

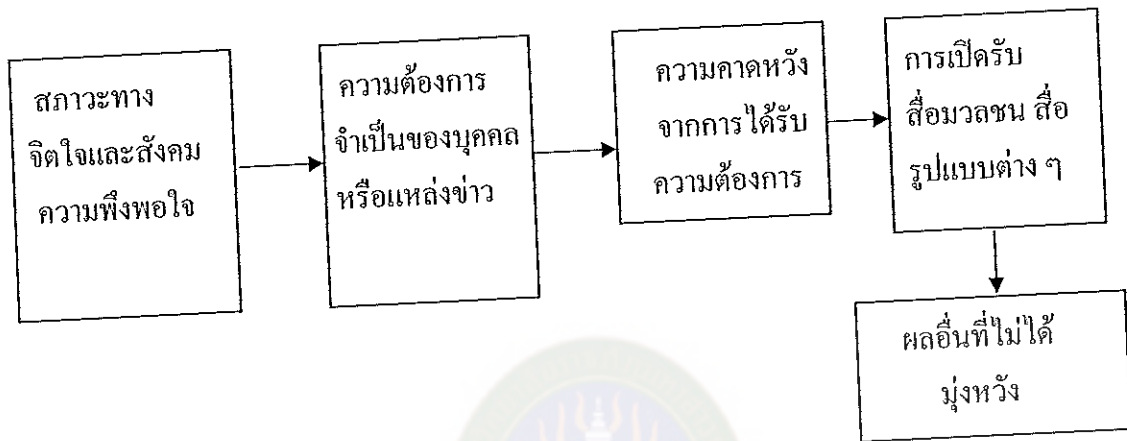
ตัวแปรที่ 5 องค์ประกอบทางด้านเพื่อนร่วมงาน

1. เป็นระเบียบเรียบร้อย / ไม่เป็นระเบียบเรียบร้อย
2. จงรักภักดีต่อสถานที่ทำงาน / ไม่จงรักภักดีต่อสถานที่ทำงาน
3. สนุกสนานร่าเริง / ดูไม่มีชีวิตชีวา
4. คุ้นสนใจเอาจริงเอาจัง / ดูเหนียวหน้าย

แกทซ์ (อรพิน จิรวัดนศิริ. 2541 : 19 – 20 ; อ้างอิงมาจาก Katz. 1983 : 163) ได้

กล่าวถึงทฤษฎีการใช้ประโยชน์ และกล่าวถึงความพอใจจากสื่อ เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับ ผู้บริโภค (Consumer) หรือผู้รับสาร (Receiver) โดยผู้รับสารจะอยู่ในฐานะ เป็นผู้กระทำการ เลือกใช้สื่อ (Active Selector of Media Communication) นับนับได้ว่าเป็นมุมมองที่แตกต่างไป จากทฤษฎีเดิมที่ไม่ให้ความสำคัญกับผู้รับสาร เพราะแต่เดิม ผู้รับสารเป็นผู้มองว่าถูกกระทำ เช่น สมมุติของทฤษฎีการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจในการสื่อสารผู้ส่งสารจึงไม่อาจ คาดหมายความสัมพันธ์ระหว่างข่าวสารกับประสิทธิผลของการสื่อสาร เพราะท่ามกลาง

ความสัมพันธ์ของตัวแปรทั้งสอง มีปัจจัยด้านการใช้สื่อของผู้รับสารเข้ามา เป็นตัวแปรแทรกซ้อนของกระบวนการสื่อสาร แคทซ์ได้ทำการศึกษาและอธิบายเรื่องการใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจจากสื่อ ดังนี้

แผนภูมิที่ 2 การใช้ประโยชน์และการได้รับความพึงพอใจจากสื่อ
ทั้งนี้ปัจจัยที่นำมาเกี่ยวข้องกับผู้ใช้รับสารที่แคทซ์ได้ให้ความสนใจคือ

1. สภาพทางสังคม และลักษณะทางจิตวิทยาของผู้รับสาร (The Social and Psychological Origins)
 2. ความต้องการและความคาดหวังในการใช้สื่อของผู้รับสาร (Need, Ex - pectation of the Mass Media)
- ทั้งสองปัจจัยนำไปสู่พฤติกรรมกรเปิดรับสารที่แตกต่างกัน อันเป็นผลมาจากความพึงพอใจที่แตกต่างกัน และเนื่องจากทฤษฎีได้ให้ความสนใจกับบทบาทของผู้รับสารว่าเป็นผู้เลือกใช้สื่อ ได้มีการศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ใช้รับสาร (เช่น รายได้การศึกษา) โดยทั้งสองปัจจัยนี้ได้รับการพิจารณาว่านำมาซึ่งช่วงเวลาว่างในการเปิดรับสื่อ (Free Time of Media Use) ขณะเดียวกันสภาวะทางสังคมและจิตใจที่แตกต่างกัน ก่อให้มนุษย์มีความต้องการที่แตกต่างกันออกไป ความต้องการที่แตกต่างกันนี้ทำให้แต่ละคนคาดคะเนแนวสื่อแต่ละประเภทเพื่อสนองตอบความพึงพอใจได้แตกต่างกันไปด้วย

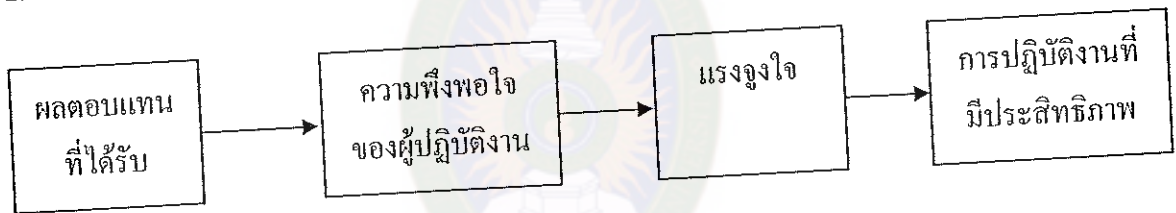
เฮอรัชเบอร์ก (Herzberg, 1959 : 113 – 115) ได้ทำการศึกษาค้นคว้าทฤษฎีที่เป็นมูลเหตุที่ทำให้เกิดความพึงพอใจ เรียกว่า The Motivation Hygiene Theory ทฤษฎีนี้ได้กล่าวถึงปัจจัย ที่ทำให้เกิดความพึงพอใจในการทำงาน 2 ปัจจัย คือ

1. ปัจจัยกระตุ้น (Motivation Factors) เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับการทำงานซึ่งมีผลก่อให้เกิดความพึงพอใจในการทำงาน

2. ปัจจัยคำจูน (Hygiene Factors) เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมในการทำงาน และมีหน้าที่ให้บุคคลเกิดความพึงพอใจในการทำงาน

ในการดำเนินกิจกรรมการเรียนการสอน ความพึงพอใจเป็นสิ่งสำคัญที่จะกระตุ้นให้ผู้เรียนทำงานที่ได้รับมอบหมายหรือต้องการปฏิบัติให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ ครูผู้สอนซึ่งในสภาพปัจจุบันเป็นเพียงผู้อำนวยความสะดวกหรือให้คำแนะนำปรึกษา จึงต้องคำนึงถึงความพึงพอใจในการเรียนรู้ การทำให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจในการเรียนรู้หรือการปฏิบัติงานมีแนวคิดพื้นฐานที่ต่างกัน 2 ลักษณะ คือ

1. ความพึงพอใจนำไปสู่การปฏิบัติงาน การตอบสนองความต้องการ ผู้ปฏิบัติงานจนเกิดความพึงพอใจ จะทำให้เกิดแรงจูงใจในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานที่สูงกว่าผู้ไม่ได้รับการตอบสนอง ทักษะตามแนวคิดดังกล่าวสามารถแสดงด้วยภาพประกอบ 3 ดังนี้ (สมยศ นาวิการ. 2525 : 155)

แผนภูมิที่ 3 ความพึงพอใจนำไปสู่ผลการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ จากแนวคิดดังกล่าว ครูผู้สอนที่ต้องการให้กิจกรรมการเรียนรู้นั้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางบรรลุผลสำเร็จ จึงต้องคำนึงถึงการจัดบรรยากาศและสถานการณ์รวมทั้งสื่ออุปกรณ์ การเรียนการสอนที่เอื้ออำนวยต่อการเรียน เพื่อตอบสนองความพึงพอใจของผู้เรียนให้มีแรงจูงใจในการทำกิจกรรมจนบรรลุตามจุดประสงค์ของหลักสูตร

2. ผลของการปฏิบัติงานนำไปสู่ความพึงพอใจ ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจ และผลการปฏิบัติงานจะถูกเชื่อมโยงด้วยปัจจัยอื่น ๆ ผลการปฏิบัติงานที่ดีจะนำไปสู่ผลตอบแทนที่เหมาะสม ซึ่งในที่สุดจะนำไปสู่การตอบสนองความพึงพอใจ ผลการปฏิบัติงานย่อมได้รับการตอบสนองในรูปของรางวัลและผลตอบแทน ซึ่งแบ่งออกเป็น ผลตอบแทนภายใน (Intrinsic Rewards) และผลตอบแทนภายนอก (Extrinsic Rewards) โดยผ่านการรับรู้เกี่ยวกับ ความยุติธรรมของผลตอบแทน ซึ่งเป็นตัวบ่งชี้ปริมาณของผลตอบแทนที่ผู้ปฏิบัติงานได้รับ นั่นคือ ความพึงพอใจในงานของผู้ปฏิบัติงานจะถูกกำหนดโดยความแตกต่างระหว่างผลตอบแทนที่เกิดขึ้นจริง และการรับรู้เรื่องเกี่ยวกับความยุติธรรมของผลตอบแทนที่รับรู้แล้ว ความพึงพอใจย่อมเกิดขึ้น (สมยศ นาวิการ. 2525 : 119)

จากแนวคิดพื้นฐานดังกล่าว เมื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติกิจกรรมการเรียนการสอน ผลตอบแทนภายในหรือรางวัลภายใน เป็นผลด้านความรู้สึกของผู้เรียนที่เกิดแก่ตัวผู้เรียนเอง เช่น ความรู้สึกต่อความสำเร็จที่เกิดขึ้นเมื่อสามารถเอาชนะความยุ่งยากต่าง ๆ และสามารถดำเนินงานภายใต้ความยุ่งยากทั้งหลายได้สำเร็จ ทำให้เกิดความภาคภูมิใจ ความมั่นใจ ตลอดจนได้รับการ ยกย่องจากบุคคลอื่น ส่วนผลตอบแทนภายนอก เป็นรางวัลที่ผู้อื่นจัดหาให้มากกว่าที่ตนเองให้ตนเอง เช่น การได้รับคำยกย่องชมเชยจากครูผู้สอน พ่อแม่ ผู้ปกครอง หรือแม้แต่การ ได้คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในระดับที่น่าพอใจ

6.3 การออกแบบสอบถามความพึงพอใจ

ผู้เรียนจะเกิดความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนมากขึ้นอยู่กับสิ่งจูงใจในการเรียน ดังนั้น แนวคิดเกี่ยวกับการสร้างแรงจูงใจในการเรียนจึงอยู่บนพื้นฐานของทฤษฎีการจูงใจ โดยสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจต่อการเรียนการสอนดังนี้

1. ทฤษฎีการเสริมแรง เป็นทฤษฎีที่มีพื้นฐานมาจากทฤษฎีทางจิตวิทยาการเรียนรู้อ และการวางเงื่อนไขของ สกินเนอร์ (Skinner, 1953 ; อ้างถึงใน จันทรเพ็ญ เชื้อพานิช, 2545 : 320 – 328) ซึ่งได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งเร้ากับพฤติกรรมที่เกิดขึ้น สิ่งเร้าเป็นสัญญาณให้นักเรียนรู้ว่าควรจะแสดงพฤติกรรมใดบ้าง การให้สิ่งเร้ากับนักเรียนแสดงพฤติกรรมใดพฤติกรรมหนึ่งต่อไปนั้น เรียกว่า การเสริมแรง ซึ่งแบ่งออกเป็นสองลักษณะคือ

1.1 การเสริมแรงทางบวก เป็นการเพิ่มดีของพฤติกรรมของนักเรียนด้วยการให้สิ่งเร้าที่นักเรียนพึงพอใจ การให้การเสริมแรงทางบวกจะให้เมื่อมีการกระทำที่พึงปรารถนาและต้องการจะให้เกิดการกระทำเช่นนั้นต่อไปอีก เช่น การให้กำลังใจ การชมเชย

1.2. การเสริมแรงทางลบ เป็นการเพิ่มความถี่ของพฤติกรรมของนักเรียนอันเนื่องมาจากความสำเร็จในการหลีกเลี่ยงสิ่งเร้าที่นักเรียนไม่พึงประสงค์ การให้การเสริมแรงทางลบจะใช้เมื่อมี

2. ทฤษฎีความเสมอภาค ทฤษฎีความเสมอภาค ได้พัฒนาขึ้นมาจากแนวความคิดว่าการจูงใจจะเกิดขึ้นเนื่องจากการที่บุคคลได้รับรู้ถึงระดับความเสมอภาคในการเรียนของตนเอง เช่น ผู้เรียนคิดว่าเขาได้คะแนนน้อยกว่าเพื่อนร่วมห้องที่ทำงานอย่างเดียวกัน และคุณภาพเดียวกัน จะทำให้ผู้เรียนเกิดความไม่พอใจขึ้นและจะหาวิธีลดความไม่เสมอภาคนี้ซึ่งทฤษฎีนี้มีองค์ประกอบสำคัญ 2 อย่างคือ (เทพพนม เมืองแมน และ สวิง สุวรรณ, 2539 : 35 และราณี อิติชัยกุล, 2535 : 12)

2.1 ปัจจัยนำเข้า (Inputs) หมายถึง คุณสมบัติที่มีหรับการเรียนรู้ เช่น ระดับสติปัญญาความสามารถ ทักษะ เป็นต้น ปัจจัยนำเข้านี้เป็นสิ่งกำหนดความรู้สึกรู้สึกของบุคคลว่าตนเองควรได้รับรางวัลตอบแทนเท่าไร

2.2. ปัจจัยออก (Outcomes) หมายถึง ผลที่ได้รับหรือรางวัลตอบแทนที่บุคคลได้รับจากการเรียน เช่น คะแนน เป็นต้น

ดังนั้นความเสมอภาคจะเกิดขึ้นได้เมื่ออัตราส่วนระหว่างปัจจัยนำเข้าและปัจจัยนำออกของผู้เรียนสมดุลกัน ซึ่งสามารถเขียนเป็นสมการได้ดังนี้ (เทพพนม เมืองแมน และสวิง สุวรรณ. 2539 : 35 และราณี อธิชัยกุล. 2535 : 13)

$$\frac{\text{ปัจจัยนำออกของบุคคล}}{\text{ปัจจัยนำเข้าของบุคคล}} = \frac{\text{ปัจจัยนำออกของผู้อื่น}}{\text{ปัจจัยนำเข้าของผู้อื่น}}$$

ทฤษฎีการจูงใจที่เน้นกระบวนการทั้ง 2 ทฤษฎีที่กล่าวมานี้พอสรุปได้ดังนี้

1. ทฤษฎีการจูงใจที่เน้นกระบวนการ เป็นทฤษฎีศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์ที่ถูกกำหนดโดยสภาพแวดล้อมมากกว่าสภาพจิตใจ เป็นทฤษฎีที่ให้ความสำคัญของกระบวนการจูงใจให้ผู้เรียนเรียนด้วยความพึงพอใจ

2. ทฤษฎีความเสมอภาค เป็นทฤษฎีที่อธิบายว่าแรงจูงใจจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลเปรียบเทียบปัจจัยนำเข้าและปัจจัยนำออกกับบุคคลอื่นๆ แล้วเห็นว่ามีความเสมอภาคในการเรียน บุคคลก็จะเกิดความพึงพอใจ

3. ทฤษฎีความคาดหวัง เป็นทฤษฎีที่อธิบายถึงแรงจูงใจว่าความคาดหวังของบุคคลที่มีต่อความสามารถการเรียนของตน และผลลัพธ์ที่ตนจะได้จากการเรียน

4. ทฤษฎีของกลุ่มนี้ เน้นให้เห็นบทบาทของผลตอบแทนและกระบวนการตัดสินใจของแต่ละบุคคล ดังนั้นในการจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจผู้สอนจะต้องให้ความสนใจในการปรับปรุงผลการเรียนของผู้เรียน โดยจัดสภาพแวดล้อมในการเรียนให้เหมาะสม

ดังนั้นผู้สอนจะต้องจัดหาสิ่งจูงใจต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้เรียนให้ได้รับความพึงพอใจ เช่น วิธีการเรียนการสอนที่จะส่งผลให้บรรยากาศการเรียนการสอนไม่น่าเบื่อหน่าย เป็นต้น จะเห็นได้ว่าการจัดการเรียนการสอนที่จะให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจต่อการ

เรียนการสอนจนทำให้ประสิทธิภาพในการเรียนสูงขึ้น ผู้สอนจะต้องคำนึงถึงความต้องการของผู้เรียนด้านความรู้สึกรักที่สนคดีที่เป็นเรื่องของจิตใจควบคู่ไปด้วย

การวัดความพึงพอใจต่อการเรียนการสอน สามารถวัดได้หลายวิธี เช่น การสังเกต การสัมภาษณ์ การใช้แบบสอบถามเป็นต้น สำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์ ประกอบกับการใช้แบบสอบถามในการวัดความพึงพอใจต่อการเรียนการสอน เนื่องจากการสังเกตจะทำได้ก็ต่อเมื่อมีการแสดงพฤติกรรมภายนอกให้เห็น และมีขอบเขตจำกัดในความแม่นยำในการสังเกต

สรุปได้ว่า การที่จะกระทำให้ผู้เรียนเกิดความพึงพอใจในการเรียนนั้น สิ่งสำคัญที่สุดประการหนึ่งคือ เสรีภาพในการเรียน โดยผู้เรียนมีความเป็นอิสระในการเลือกเรียนด้วยตนเอง ความพึงพอใจในการเรียนและผลการเรียนจะมีความสัมพันธ์กันในทางบวก ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับกิจกรรมที่ผู้เรียน ได้ปฏิบัตินั้น ทำให้ผู้เรียนได้รับการตอบสนองของผู้เรียนทางด้านร่างกายและจิตใจ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้เกิดความสมบูรณ์ของชีวิตมากขึ้นเพียงใด นั่นคือ สิ่งที่ครูผู้สอน พ่อแม่ ผู้ปกครองจะต้องคำนึงถึงองค์ประกอบต่าง ๆ ในการสร้างเสริมความ พึงพอใจในการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน

7. บริบทโรงเรียนบ้านทันคูเหนือ

7.1 ประวัติและความเป็นมา

โรงเรียนบ้านทันคูเหนือ ตำบลหนองเหล็ก อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เริ่มก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2481 ทำการสอนจากชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เมื่อ พ.ศ. 2535 ได้เปิดเป็นโรงเรียนขยายโอกาสขนาดกลาง เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับ อนุบาล 1-2 , ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3 บริเวณโรงเรียนมีเนื้อที่ 25 ไร่ ตั้งอยู่บ้านทัน หมู่ 11 ตำบลหนองเหล็ก อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ห่างจากอำเภอโกสุมพิสัย 17 กิโลเมตร ห่างจากตัวจังหวัดมหาสารคาม 50 กิโลเมตร

ปัจจุบัน โรงเรียนบ้านทันคูเหนือ มีนักเรียน 184 คน เป็นโรงเรียนขนาดกลาง ครู 16 คน อาคารเรียนถาวร 4 หลัง อาคารเอนกประสงค์ 1 หลัง

7.2 ลักษณะชุมชนที่โรงเรียนบ้านทันคูเหนือ

สภาพทางภูมิศาสตร์เป็นที่ราบสูง ดินเป็นดินทราย หน้าร้อนอากาศค่อนข้างร้อน และแห้งแล้ง หน้าหนาวอากาศจะหนาวจัด ฝนเริ่มตกเดือนระหว่างปลายเดือนเมษายนถึงเดือน

ตุลาการ อาชีพผู้ปกครองนักเรียนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร คือ ทำนา ทำไร่ ค้าขาย
ทำงานต่างจังหวัด รับจ้างทำงานต่างประเทศ และรับราชการ

7.3 แหล่งเรียนรู้ ภายนอก

แหล่งเรียนรู้ ภายนอกที่สำคัญในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ ที่สำคัญได้แก่ วัด ส่วน
ราชการ องค์การบริหารส่วนตำบล ชุมชน สถานีอนามัย ภูมิปัญญาท้องถิ่น และแหล่งเรียนรู้ที่
ครูจัดประสบการณ์ตรงให้กับนักเรียน เช่นการศึกษาฐานภาคต่างๆ เช่น การท่องเที่ยวเชิง
อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติทะเล เกาะเสม็ด พิพิธภัณฑ์สัตว์น้ำทะเล ภูกระดึงจังหวัดเลย
วัดพระแก้ว พระธาตุพนม พระธาตุนาคูน ฯลฯ

7.4 สภาพปัญหาด้าน นักเรียนขาดคุณธรรม จริยธรรม

ปัญหาการเรียนการสอนในปัจจุบันนักเรียน ไม่สนใจเรียนในวิชาพระพุทธศาสนา
นักเรียนขาดคุณธรรม จริยธรรม ขาดระเบียบวินัย ด้านความซื่อสัตย์ ด้านความสะอาด ด้าน
ความประหยัด ซึ่งนักเรียนจำนวน 184 คน มีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ดังนี้

1. นักเรียนมีความรู้เข้าใจถึงมูลเหตุ ประเพณีของท้องถิ่น มีความภาคภูมิใจใน
วัฒนธรรมท้องถิ่นของตนเอง
2. นักเรียนขาดความกระตือรือร้น ไม่ตั้งใจเรียน
3. นักเรียนไม่สนใจในการอ่านหนังสือ
4. ครูขาดสื่อการสอนที่น่าสนใจ ทำให้นักเรียนไม่สนใจเข้าห้องเรียน
5. นักเรียนปฏิบัติตนห่างไกลวัด ด้วยสาเหตุปัจจุบันผู้ปกครองไม่มีเวลานำ
ลูกหลานเข้าวัดฟังธรรม ในเทศกาลต่างๆ ถึงแม้ไปวัดยังปฏิบัติตนไม่ถูกต้องเท่าที่ควรเช่น
การแต่งกายไม่เหมาะสม การพูดกับพระสงฆ์ไม่ถูกต้อง

7.5 สภาพปัญหาด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนโรงเรียนบ้านทันคูเหนือ

จากการดูผลสัมฤทธิ์ทางเรียนจาก สมุด ปพ.6 ของนักเรียนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1
ปีการศึกษา 2551 นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ เฉลี่ยร้อยละ 68.89 อันเนื่องมาจากกลุ่ม
สาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 รายวิชา
พระพุทธศาสนา เนื้อหามีมาก นักเรียนไม่สนใจในการเรียน นักเรียนไม่ชอบการอ่านหนังสือ
ครูขาดสื่อการสอนที่น่าสนใจ นักเรียนเมื่อนำมาในการเรียน ผู้วิจัยได้สำรวจตรวจสอบภายใน
ห้องสมุด โรงเรียนพบว่าห้องสมุดยังขาดหนังสือส่งเสริมการอ่านที่ดีและไม่ภาพประกอบที่
ชัดเจนสวยงามเกี่ยวกับรายวิชาพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เรื่อง
ฮีดลึบสอง จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ

สรุปจากบริบทและปัญหาดังกล่าวส่งผลให้การเรียนรู้ของนักเรียน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำ การประเมินผลการเรียน ไม่ผ่านเกณฑ์ ขาดความรับผิดชอบต่อการเรียน ต่อครอบครัว ต่อตนเอง ต่อ โรงเรียน และต่อสังคมดังนั้นผู้วิจัยจึงได้สร้างหนังสือส่งเสริมการอ่าน เรื่อง สัตสึบสอง เพื่อส่งเสริมการอ่านและยกผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนให้สูงขึ้น

8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

8.1 งานวิจัยในประเทศ

รัตนา ศรีตระกูล (2549 : 80-83) ได้ศึกษาการพัฒนาหนังสืออ่านเพิ่มเติมเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ด้านความมีวินัย สาระพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนบ้านเหล่าโจ้ง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 ผลการศึกษาพบว่า ประสิทธิภาพหนังสืออ่านเพิ่มเติม สาระพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม มีประสิทธิภาพ 90.12/82.16 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่ตั้งไว้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนเรื่อง ความมีวินัย สาระพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ที่เรียนด้วยหนังสืออ่านเพิ่มเติม สาระพระพุทธศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม เป็นไปในทางบวกระดับมาก คือ มีความพึงพอใจในภาพรวมอยู่ในระดับพอใจมาก

หงส์สา ดวงจันทร์ โชติ (2548 : 81-82) ได้ศึกษาการสร้างหนังสือส่งเสริมการอ่าน เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านวิชาภาษาไทย กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 โรงเรียนบ้านหินแห่เสริมศิลป์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 1 ผลการศึกษาพบว่าหนังสือส่งเสริมการอ่านที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 94.37/91.61 ค่าดัชนีประสิทธิผลของการเรียนรู้มีค่าเท่ากับ 0.59 แสดงว่าหนังสือส่งเสริมการอ่านที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะกระบวนการเรียนรู้เพิ่มขึ้น ร้อยละ 59 คะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เรียนด้วยหนังสือส่งเสริมการอ่านก่อนเรียนกับหลังเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่เรียน โดยใช้หนังสือส่งเสริมการอ่าน กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่ามีคะแนนระดับความคิดเห็นเฉลี่ย 2.81 อยู่ในระดับเห็นด้วยปานกลาง

ชนิสา คชาทอง (2543 : 48-50) ได้สร้างหนังสือส่งเสริมการอ่านกลุ่มทักษะภาษาไทยสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 เรื่อง เทียวเมืองสงขลา โดยมีภาพประกอบปรากฏว่าหนังสือส่งเสริมการอ่านที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพเท่ากับ 80.27/80.53 ช่วยส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความรัก ความภาคภูมิใจและหวงแหนในท้องถิ่นของตน เป็นการปลูกจิตสำนึกให้ผู้เรียนเกิดความคิดที่จะช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่นของตนให้คงอยู่ตลอดไป

จิราภรณ์ เชาวนา (2543 : 41) ได้สร้างหนังสือส่งเสริมการอ่านสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 เรื่อง “เทียวเมืองนคร” โดยนำเรื่องราวในท้องถิ่นมาสร้างเป็นหนังสือเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน ผลการวิจัย พบว่า หนังสือส่งเสริมการอ่านที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพ 80.67/80.50 เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่ตั้งไว้ คือ 80/80

สุชาติ เจริญฤทธิ์ (2543: 46-48) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการสร้างหนังสือ ส่งเสริมการอ่าน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เรื่อง “เทียวเมืองพังงา” โดยนำเรื่องราวในท้องถิ่นมาสร้างเพื่อส่งเสริมความสามารถจับใจความและสรุปสาระของข้อความและเรื่องที่อ่านผลการศึกษาพบว่าหนังสือส่งเสริมการอ่านที่สร้างขึ้นมีประสิทธิภาพและกระบวนการที่ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะการอ่าน 80.47/80.17 ซึ่งตรงตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ คือ 80/80

8. 2 งานวิจัยต่างประเทศ

ไวท์ (White, 2003 : Abstract) ได้ศึกษาการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ในห้องเรียนระดับเกรด 2 ในโรงเรียนแถบชานเมืองคูร์รัฐอิลลินอยส์ การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิเคราะห์ผลของวรรณคดีเด็กในด้านพฤติกรรมและเจตคติต่อการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ สุ่มเลือกนักเรียนในระดับเกรด 2 จำนวน 6 ห้องเรียน โดยใช้ทั้งเรื่องราววรรณคดีและเพลงคณิตศาสตร์ที่สัมพันธ์กันกับกิจกรรมการแก้ปัญหาคณิตศาสตร์ ใช้เวลาในการศึกษาครั้งนี้ 7 สัปดาห์ รวมทั้งการทดสอบก่อนเรียน หลังเรียน และก็สำรวจเจตคติ ผลการศึกษาพบว่า ทั้งกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมที่ใช้เพลงแทรกวรรณคดี คะแนนหลังเรียนดีขึ้น กลุ่มควบคุมซึ่งคะแนนเริ่มต้นในแบบทดสอบก่อนเรียนต่ำกว่ากลุ่มทดลอง มีการแก้ปัญหาตีเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งใกล้เคียงกับคะแนนทดสอบหลังเรียนของกลุ่มทดลอง แม้จะ ไม่มีการเปลี่ยนแปลงด้านเจตคติ ครูได้รายงานให้ทราบว่านักเรียนทั้งสองกลุ่มสนุกกับการใช้ศิลปะทางด้านภาษาในหลักสูตรคณิตศาสตร์

ดอยเล (Doyle, 1988 : 2587 – A) ได้ศึกษาคุณลักษณะของการ์ตูนที่มีอิทธิพลนักเรียนหญิงนักเรียนชายซึ่งทดสอบด้วยการ์ตูนแนวใหม่ที่มีรูปแบบสำหรับชาย 5 แบบ

สำหรับหญิง 5 แบบ ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนมากชอบการ์ตูนสำหรับเพศหญิงที่มี พฤติกรรมรุนแรงและปานกลาง ซึ่งให้ความสนุกสนานมากกว่าการ์ตูนสำหรับเพศชาย อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ความชอบพฤติกรรมที่รุนแรงตรงกันข้ามกับนิสัยจริงของ นักเรียนและทฤษฎีอ้างอิงจากการวิเคราะห์ 3 ทาง ไม่พบความรุนแรงของพฤติกรรมการ์ตูน ไม่มีอิทธิพลเหนือความชอบของ นักเรียน จึงเป็นที่สรุปได้ว่า ความแปรปรวนดังกล่าวเป็นเพียง ภาวะของอารมณ์ที่เด่นชัดของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงในวัยนี้ ที่ยากต่อการวัดความ เปลี่ยนแปลงได้

มาการ์ชา (Madarsha, 1986 : 3006-A) ได้ศึกษาการเข้าใจความหมายการ์ตูนเป็น สื่อกลางของนักเรียนมัธยมที่อ่านออกเขียนได้เพียงเล็กน้อย ในมาเลเซียจุดมุ่งหมายของการวิจัย เพื่อทราบระดับการตีความจากภาพที่ได้เห็น ทั้งที่เด็กคุ้นเคยและไม่คุ้นเคยซึ่งเป็นภาพยุคใหม่ โดยคัดเลือกภาพการ์ตูนจากหนังสือพิมพ์ 4 ฉบับ ที่เสนอเรื่องราวสอดคล้องกับคนในท้องถิ่น ซึ่งมีอยู่หลายเชื้อชาติและมีความขัดแย้งกันในด้านเศรษฐกิจและการเมือง การศึกษาครั้งนี้พบว่า การตีความจากมองเห็นของเด็ก ยังอยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจ เพราะตีความไม่ตรงกับ ความหมายของภาพอายุและการรับรู้เป็นส่วนประกอบของระดับการตีความอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อ ได้มีการวิเคราะห์การถดถอย พบว่า อายุ และความสนใจภาพใหม่ๆ มีอิทธิพล ต่อระดับการตีความ เช่นกัน

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวจะเห็นได้ว่า การเรียนรู้โดยใช้น หนังสือนำส่งเสริมการอ่าน ทำให้ผู้เรียนเกิดทักษะกระบวนการเรียนรู้เพิ่มขึ้นช่วยส่งเสริม ให้ผู้เรียนเกิดความรัก ความภาคภูมิใจและหวงแหนในท้องถิ่นของตน เป็นการปลูกจิตสำนึกให้ ผู้เรียนเกิดความคิดที่จะช่วยกันอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น ของตนให้คงอยู่ตลอดไป ผู้วิจัยจึงมีความสนใจ ที่จะสร้างหนังสือนำส่งเสริมการอ่านกลุ่มสาระ การเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ขึ้น โดยหนังสือที่ สร้างขึ้นมีเนื้อหาที่อ่านง่ายและมีภาพประกอบ เหมาะสำหรับเด็ก และผู้วิจัยหวังว่าหนังสือ ส่งเสริมการอ่านที่สร้างขึ้นจะสามารถนำไปใช้ เป็นสื่อการเรียนการสอน พัฒนาทักษะนักเรียน และปลูกฝังให้นักเรียนมีนิสัยรักการอ่านอันจะเป็นพื้นฐานในการแสวงหาความรู้ในระดับ ที่สูงขึ้นต่อไป